

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN MÜZECİLİK
BAĞLAMINDA KORUNMASI**

Müzecilik Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Bitirme Tezi

Esra Çankaya

İstanbul
2006

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN MÜZECİLİK
BAĞLAMINDA KORUNMASI**

Müzecilik Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Bitirme Tezi

Esra Çankaya

Danışman: Prof. Tomur Atagök

İstanbul
2006

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
İÇİNDEKİLER	ii
FOTOĞRAF LİSTESİ	iv
TABLO LİSTESİ	vi
ÖNSÖZ	vii
ÖZET	x
ABSTRACT	xii
1. GİRİŞ	1
2. KÜLTÜREL MİRAS	8
2.1. Kültür ve Kültürel Değerler.....	9
2.2. Kültürel Çeşitlilik.....	12
2.3. Kültürel Miras.....	16
2.3.1. Somut Olmayan Kültürel Miras	19
2.3.2. Somut Olmayan Kültürel Miras Öğeleri.....	24
2.3.3. Somut Olmayan Kültürel Miras ile İlişkili Bilim Dalları.....	30
3. ÇOK KÜLTÜRLÜLÜK ÖLÇEĞİNDE SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS	33
3.1. Kültür Politikalarının Kültürel Miras Üzerine Etkileri	50
3.2. Küreselleşmenin Kültürel Miras Üzerine Etkileri	52
4. SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN MÜZECİLİK BAĞLAMINDA KORUNMASI	58
4.1. Uluslararası Kuruluşlar Tarafından Yapılan Çalışmalar	61
4.1.1. UNESCO - Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Konseyi.....	61
4.1.2. ICOM - Uluslararası Müzeler Konseyi	66

4.1.3. ICOMOS - Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi.....	70
4.1.4. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Kapsamında Değerlendirilebilecek Yurtdışı Müzelerinden Örnekler.....	71
4.2. Türkiye’de Yapılan Çalışmalar.....	90
4.2.1. Kültür ve Turizm Bakanlığı	93
4.2.2. Eğitim Kurumları	95
4.2.3. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Kapsamında Değerlendirilebilecek Yurtiçi Müzelerinden Örnekler	103
4.2.4. Diğer Kurum - Kuruluşlar ve Düzenlenen Etkinliklerden Örnekler	110
5. SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN MÜZECİLİK BAĞLAMINDA KORUNMASINA YÖNELİK ‘İSTANBUL’DA KÜLTÜREL ÇEŞİTLİLİK; BAYRAMLAR VE KUTSAL GÜNLER’ TEMALI ETKİNLİK	125
5.1. Sunum.....	127
5.2. Tasarım.....	129
5.2.1. Hikayesel Tasarım	129
5.2.2. Fiziksel Tasarım	139
6. SONUÇ.....	155
KAYNAKÇA	164
EKLER.....	172
Ek1. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi	173
Ek2. Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi	185
Ek3. Kültür Yatırım ve Girişimlerinin Nitelikleri ve Nicelikleri Yönetmeliği	194
Ek4. ICOMOS Belge Merkezi Somut Olmayan Kültürel Miras Konulu Belgeler.....	207
Ek5. Bayramlar ve Kutsal Günler	217
ÖZGEÇMİŞ.....	226

FOTOĞRAF LİSTESİ

No	Sayfa
Fotoğraf 1. Romanya Geleneksel Giyim Kuşamından Örnekler	71
Fotoğraf 2. Dokumacılıkta Birinci Aşama, Eğirme İşlemi Öncesi Yünün Havalandırılması.....	72
Fotoğraf 3. Yün Havalandırılırken Kullanılan Ahşap Alet.....	72
Fotoğraf 4. Dokumacılıkta İkinci Aşama, Eğirme İşlemine Hazırlık	73
Fotoğraf 5. Eğirme İşlemine Hazırlıkta Kullanılan Ahşap Düzenek	73
Fotoğraf 6. Dokumacılıkta Üçüncü Aşama, Eğirme İşlemi ve Kullanılan Ahşap Alet.	74
Fotoğraf 7. Dokumacılıkta Dördüncü Aşama, Dokumaya Hazırlık ve Kullanılan Ahşap Düzenekler	74
Fotoğraf 8. Dokumacılıkta Beşinci Aşama, Dokuma.....	75
Fotoğraf 9. Dokuma İşlemi Tamamlanan bir Kilim	75
Fotoğraf 10a. Dokumacılıkta Altıncı Aşama, Dokumadan Sonra Yapılan Düzleme İşleminde Kullanılan Ahşap Düzenek	76
Fotoğraf 10b. Dokumacılıkta Altıncı Aşama, Dokumadan Sonra Yapılan Düzleme İşleminde Kullanılan Ahşap/Metal Düzenek	76
Fotoğraf 11. Dokumacılıkta Yedinci Aşama, Renklendirme, Süsleme ve Şekillendir .	77
Fotoğraf 12. William Schreg Ailesi ve Aileye ait Fabrikayı Gösteren Broşür	78
Fotoğraf 13. William Schreg Fabrikası, Transilvanya	78
Fotoğraf 14. Georg Mieskes Dokuma Fabrikası, Codlea	79
Fotoğraf 15. Georg Mieskes Dokuma Fabrikası Çalışanları	79
Fotoğraf 16a. Sacele Bölgesi Geleneksel Kıyafetleri.....	80
Fotoğraf 16b. Sacele Bölgesi Geleneksel Kıyafetleri	80
Fotoğraf 17. Sacele Bölgesi Geleneksel Ekin Dansı	81
Fotoğraf 18. Sacele Bölgesi Modern ve Geleneksel Kıyafetleri.....	81
Fotoğraf 19. Sacele Bölgesi Kutsal Objelerinden bir Örnek	81
Fotoğraf 20. Dragus'ta cenaze töreni	82
Fotoğraf 21. Bir kadın tarafından yazılmış ağıt	82
Fotoğraf 22. Ritm ve Dizeler Sergisi Katalog Ön Yüzü.....	83
Fotoğraf 23. Müze Sergi Salonu	84
Fotoğraf 24. Balkan Ev Maketleri	85
Fotoğraf 25a. Balkan Geleneksel Ev Düzeni ve Eşyaları.....	85
Fotoğraf 25b. Balkan Geleneksel Ev Düzeni ve Eşyaları	86
Fotoğraf 26. Balkan Geleneksel Giysileri.....	86
Fotoğraf 27a. Ritüel Canlandırması ve Maskelerin Kullanımı.....	87
Fotoğraf 27b. Ritüel Canlandırması ve Maskelerin Kullanımı.....	87
Fotoğraf 28. Havlu/Peşkir Örnekleri	88
Fotoğraf 29. Bakır İşçisi	90
Fotoğraf 30. GTHT Karagöz ve Hacivat	98
Fotoğraf 31. GTHT Sempozyum Broşürleri.....	99
Fotoğraf 32. HAMER, 17 Haziran Yılsonu Gösterisi, Dilenciler.....	101
Fotoğraf 33. HAMER, Amerika / 2 – 15 Ekim 2002 Dallas ve Houston Türk Festivalleri.....	102

Fotoğraf 34. Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi Açılış.....	103
Fotoğraf 35. Müze Açılış Sonrası Konuşma.....	103
Fotoğraf 36. Müze Sergilemesinden Örnek	104
Fotoğraf 37. Müze Sergilemesinden Uygulama Örneği.....	104
Fotoğraf 38. Müzede Âşık Mevlevihanesi.....	105
Fotoğraf 39. Müzede Gelin / Çeyiz Odası	105
Fotoğraf 40. Müze Üst Kat Genel Görünüm.....	107
Fotoğraf 41. Müze Vitrin Sergilemesi Örneği	107
Fotoğraf 42. Müze Vitrin Sergilemesi Örneği	108
Fotoğraf 43. Müze Vitrin Sergilemesi Örneği	108
Fotoğraf 44. Müze Kitaplığı.....	108
Fotoğraf 45. Türkmen Çadırı	109
Fotoğraf 46. Müze Satış Bölümü	109
Fotoğraf 47. Yapı Kredi, Elemterefîş Sergisi, Nazarlık	111
Fotoğraf 48. Birikim.....	113
Fotoğraf 49. Düyun-u Umumiye	114
Fotoğraf 50. Meslekler.....	115
Fotoğraf 51. Meslekler.....	115
Fotoğraf 52. Meslekler.....	115
Fotoğraf 53. İftihar ve İmtiyaz, Sergi Panoları	116
Fotoğraf 54. İftihar ve İmtiyaz, Sergi Vitrinleri.....	116
Fotoğraf 55. İmparatorluk Nişan ve Madalyalarından Örnekler.....	117
Fotoğraf 56. Eyüp Sultan Mezarlığı	118
Fotoğraf 57. İstanbul'da Ölüm, Sergi Panoları	118
Fotoğraf 58. İstanbul'da Ölüm, Mezar Taşları.....	119
Fotoğraf 59. Paşabahçe Kültürel Miras Koleksiyonundan Örnekler	123
Fotoğraf 60. Festival Etkinliklerinden Görüntüler	124
Fotoğraf 61. İstanbul Arkeoloji Müzesi.....	126
Fotoğraf 62. Tesbihler	141
Fotoğraf 63. Yedi Kollu Şamdan	142
Fotoğraf 64. Shofar.....	142
Fotoğraf 65. Bayram ve Kutsal Günlerde Kullanılan Kutsal Müzik Aletleri	143
Fotoğraf 66. Mezuza.....	143
Fotoğraf 67. Havdalah Seti	144
Fotoğraf 68. Kiddush Seti	144
Fotoğraf 69. Kipa	145
Fotoğraf 70. Talit.....	145
Fotoğraf 71. Kutsal Su Kapları	146
Fotoğraf 72. Kutsal Kadehler.....	146
Fotoğraf 73. İsa'nın Doğuşu	147
Fotoğraf 74. Hz. İsa'nın Vaftiz Edilişi	147
Fotoğraf 75. İsa'nın Son Akşam Yemeği, Leonardo Da Vinci.....	148
Fotoğraf 76. İsa'nın Göğe Yükselişi.....	148
Fotoğraf 77. Hz. Muhammed'in Hırkasının Saklı Tutulduğu Altın Sandık	149
Fotoğraf 78. Hz. Muhammed'in Ayak İzi	149
Fotoğraf 79. Hz. Muhammed'in Sakal-ı Şerif'i	150
Fotoğraf 80. Hz. Muhammed'in Kabir Toprağı.....	150

TABLO LİSTESİ

No	Sayfa
Tablo 1. Küreselleşmenin Birey Üzerindeki Etkisi	4
Tablo 2. 10.000 Kişilik Nüfus Kriterine Göre Türkiye’de Kır-Şehir Nüfus Oranları ...	21
Tablo 3. Kırısallığın Derecesine Göre İnsani Gelişim	21
Tablo 4. 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları, Şehir ve Köy Nüfus Oranı.....	22
Tablo 5. 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları.....	22
Tablo 6. Etkinlik Bütçesi.....	153
Tablo 7. Etkinlik Zaman Takvimi.....	154

ÖNSÖZ

Somut olmayan kültürel miras genel başlığı altında incelenen, toplumların geçmişten günümüze uzanan yaşantılarında kaybolma tehlikesi ile karşı karşıya olan yönlerine olan ilgim, İstanbul’da yaşayan serbest fotoğrafçı, araştırmacı ve koleksiyoncu Josephine Powell’ın kişisel asistanı olarak çalışmaya başladığım 2001 yılından bugüne uzanan bir sürecin ürünü olarak ortaya çıktı. Amerikalı araştırmacının fotoğraf arşivini digital ortama aktarırken, geçmişin kaybolan izlerinin bir belgesel oluşturan fotoğraf karelerinde saklı kalmış olması yaptığım işe olan ilgimi daha da arttırdı.

2003 yılında Darphane-i Amire’de gerçekleştirilen “Anadolu’nun Canlı Kültür Mirası; Josephine Powell Koleksiyonundan Kilim Örnekleri” sergisi için gereken Yörük çadırının kurulmasında kullanılacak malzeme ve uygulanacak teknik konusunda bilgi sahibi tek bir kişinin İstanbul’da bulunamayışına duyduğum hayret ve üzüntü ile büyüyen ilgim, köken olarak Yörüklerle olan kan bağına rağmen sergi için gereken yarım bir kilim örneğine tek bir ilmek atamayacak olmamı fark etmem ile bu konu üzerinde düşünmeme ve tez konusu olarak da somut olmayan kültürel mirasa odaklanmama neden oldu.

O yıllardaki Müzecilik Yüksek Lisans eğitimi öğrenimim ile yapmakta olduğum işe olan bu ilgim ile gelişen bilgi birikimimi bir araya getirebilecek en doğru başlık somut kültürel mirastan yola çıkarak “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzecilik Bağlamında Korunması” olacaktı. Bu konuya karar verirken de, verdikten sonra da Josephine Powell’ın kendisi de dahil olmak üzere birçok kişi tarafından, vazgeçirilmeme sebep olabilecek birçok soru ve beraberinde eleştiri ile karşılaştım.

Bunların başında “Somut olmayan mirasın müzede nasıl yer alabileceğini düşünüyorsun?” sorusu gelir. Benim cevabım ise bu yola çıkış noktam kadar basit olmamakla beraber koruma yönünde bir öneriyi de içinde barındırmaktadır. “Somut olmayan kültürel mirasın müzecilik bağlamında korunmasında birincil yöntem bu mirası, somut kültürel miras yardımı ile vurgulamaktır.” Bu cevap, somut olmayan kültürel miras müzesi ve sergilemesi ile müze desteğinde gerçekleştirilecek projelerin, etnografya müzelerinde gerçekleştirilenlerden farkının ne olacağı sorusunu gündeme

getirir. Bu da ancak şu şekilde açıklanabilir: “Somut kültürel miras bir araç olarak kullanılmaktadır, asıl amaç somut olmayan kültürel mirası vurgulamaktır. Eğer sergi ve / veya müze somut olmayan kültürel mirası ön plana çıkarabiliyorsa, etnografya müzelerinin çalışma alanı dışında tutulabilecektir.” Bunun gibi daha birçok soruyu cevaplamaya çalıştığım bu çalışmada amaç kaybolma tehlikesi ile karşı karşıya olan elle tutulmadığı için fanus içinde korumaya alma gibi çözüm önerileri sunamayacağımız bir konuda müzecilik bağlamında, ilk aşamada düşünsel, ileriki aşamalarda uygulamaya yönelik çözüm önerilerini getirebilmektir.

Yukarıda belirttiğim bu uzun düşünce sürecinin yazılı hale gelmesinde öncelikle, fikir ve eleştirileri ile bana yön veren, çalışmalarımız sırasında her türlü kolaylığı sağlayan, anlayış ve sabrını her koşulda hissettirerek çalışma konusu ile ilgili duyduğum heyecanı ayakta tutan Tez Danışmanım Sayın Prof. Tomur Atagök’e ve YTÜ Müzecilik Yüksek Lisans eğitimi boyunca tüm birikimlerini bizlere açarak bugünlere gelmemizde katkıları bulunan Sayın Öğr. Gör. Zehra Erkün Oruçoglu’na, Sayın Öğr. Gör. Burçak Madran’a, Sayın Yrd. Doç. Dr. Hale Özkasım’a, Sayın Öğr. Gör. Sedat Göksu’ya ve diğer tüm değerli hocalarıma teşekkür ederim.

2001–2004 yılları boyunca kişisel asistanlığını yaptığım, ilerleyen yaşına rağmen halen çalışmalarını hızlı bir tempo ile sürdürmekte olan serbest fotoğrafçı, araştırmacı ve koleksiyoncu Sayın Josephine Powell’a, sosyal yaşantılara farklı açılardan bakmamı sağlayan pencereler açarak, bu çalışma konusunun seçiminde üzerimde bıraktığı hayranlık ve katkılarından ötürü teşekkür ederken ayrıca yine bu dönemde hazırlıklarında görev aldığım sergi çalışmaları sırasında beraber çalışma imkanı bularak bilgilerine başvurduğum Sayın Charles Lave ve eşi Sayın Bethany Mendenhall’a, Sayın Birgitte Jensen’a, kitap arşivini kısmen sahiplendiğim Sayın Dr. Füsün Ertuğ’a, yürüttükleri DOBAG (Doğal Boya ile Halı Kilim Üretim Kooperatifi, Çanakkale, Ayvacık Köyü) projesi kapsamında yaptıkları çalışmaları gözlemlene imkanı bularak, çalışmada yeralan bir takım önerilerime esin kaynağı gösterebileceğim Sayın Uzman Harald Böhmer’e ve Sayın Prof. Şerife Atlıhan’a da teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca katkılarından ötürü İTÜ Devlet Konservatuarı Halk Oyunları Bölüm Başkanı Sayın Doç. Nihal Ötken'e, tezin tarihsel güncelliğine rağmen içerik olarak yıllardır sürdürdüğü konuya ilişkin çalışmalarının katkısı ile ulaştığı bütünlükten ötürü Gazi Üniversitesi Halk Bilim Anabilim Dalı Bölüm Başkanı Sayın Prof. Öcal Oğuz'a ve son olarak tüm öğrenim yaşamım boyunca her koşulda manevi desteklerini ve sabırlarını eksik etmeyen aileme, Selin Daniyel'e ve tüm çalışma süresince verdiği manevi desteğinden ötürü Burak Yayla'ya teşekkür ederim.

ÖZET

Günümüzde 50'li yılların başından beri giderek etkisini artıran teknoloji ve kentleşme insanların yaşamını birçok yönden etkilemektedir. İç göçler, sanayileşme gibi nedenlerle kırsal alan ile kent nüfusunun dengesi değişmekte, böylece gerek orta ölçekli kentler gerekse sayıları çoğalan şehir merkezleri hızla büyümektedirler. Küreselleşme sürecinde yaşanan değişimlerle beraber dünya üzerindeki insanların yaşamlarında tek tipleşmeye doğru bir gidiş yaşanmaktadır. Küreselleşmenin etkisi ile ortaya çıkan fiziksel, sosyal, ekonomik ve psikolojik sorunlar, örf ve adet / gelenek ve görenek olarak adlandırılan geçmişten bugüne süre gelen ve sosyal yaşantıya önemli biçimde yön veren somut olmayan kültürel miras öğelerini hızla yok etmektedir. Bu nedenle bu mirasın korunması her geçen gün daha fazla önem kazanmaktadır.

Son yıllarda özellikle üzerinde durulan bir konu başlığı olarak somut olmayan kültürel miras, ulusal ve uluslararası çerçevede korunması yönünde sunulan öneriler doğrultusunda yeni bir çalışma alanına dönüşmüştür. Bunun en önemli sebeplerinden biri, küreselleşme sürecinde toplumların özgün kimliklerini ortak etki ve görüşlerin oluşturulmasında kaybetme tehdidinin fark edilmiş olması; diğeri ise, farklılıkların yarattığı hoşgörüsüzlüğün ortadan kalkması halinde, toplumların birbirleri ile olan iletişimde, özgün somut olmayan kültürel miras öğelerinin korunması ile sağlanacak renklilik ve hareketliliğin fark edilmiş olmasıdır.

Bu çalışmada, birinci bölümde, somut olmayan kültürel mirasın korunmasının gerekliliğinin ön plana çıkma süreci, örnekler yolu ile açıklanmıştır. İkinci bölümde kültürel miras başlığı altında somut ve somut olmayan kültürel miras konuları kısaca ele alınmış, somut olmayan kültürel miras öğeleri ayrıntılı olarak sınıflandırılmış, üçüncü bölümde çok kültürlülük ölçeğinde somut olmayan kültürel miras başlığı altında kültürel miras üzerindeki kültür politikaları ve küreselleşme etkileri üzerinde durulmuştur. Somut olmayan kültürel mirasın müzecilik bağlamında korunması başlıklı dördüncü bölümde ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşların çalışmalarına yer verilmiştir. Bu çalışmalar ile değerlendirme ve sonuçlarına değinilerek, müzecilik bağlamında neler yapılabileceği, müzelerin somut olmayan kültürel mirasın korunmasında üstleneceği rolün gerekçeleri, müze ve toplum arasında bilgi akışının nasıl sağlanacağı konusu ele alınmıştır. Koruma hususunda sözü edilecekler, çalışmanın asıl ortaya koyduğu sorunun cevaplarını oluşturacaktır.

“Somut Olmayan Kùltürel Mirasın Müzecilik Bağlamında Korunması” başlıklı çalışma, genel hatları ile bir literatür araştırması ve değerdendirmesidir; alan araştırması ile desteklenerek somut verilere ulaşan bir çalışma olması halinde sağlayacağı yararlar yadsınamaz. Ayrıca çalışma, -imkanlar dahilinde- yazılı ve sözlü belgeler, güncel çalışmalar, kişisel araştırma ve gözlemlerin bir araya getirilerek oluşturulduğu beşinci bölümde yer alan *‘İSTANBUL’DA KÜLTÜREL ÇEŞİTLİLİK; BAYRAMLAR VE KUTSAL GÜNLER’* başlıklı etkinlik ile somutlaştırılmıştır. Etkinlik 2010 yılında Avrupa kùltür başkenti seçilen İstanbul’da İstanbul Arkeoloji Müzelerinde gerçekleştirilecektir. Tezin altıncı bölümünde, sonuçta varılan durumun değerdendirmesi yapılarak bu doğrultuda önerilere yer verilmiş, Ayrıca “Somut Olmayan Kùltürel Mirasın Müzecilik Bağlamında Korunması” başlıklı bu çalışma, konunun güncelliğı ve sürekli gelişimi de göz önünde bulundurulduğunda daha sonraki çalışmalar ile güncellenecek şekilde gelişime kayıtsız şartsız açık bir kaynak olarak sonlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Somut Olmayan Kùltürel Miras, Koruma, Müze, Çok Kùltürlölük

ABSTRACT

Today, specifically with the beginning of 50's, the gradual increase of technology and urbanization affect people's lives in various ways. With the reasons such as migration and industrialization, the population between rural areas and cities naturally differ; thus, both middle scaled cities and rising city centrums are enlarged at a great speed. With the changes in the process of globalization, the lives of people in the world have turned out to be stereotypical. Physical, social, economic and psychological problems derived from the effect of globalization, demolish the intangible cultural assets known as ways and customs, traditions and practices which date far back to the ancient times by shaping and also guiding the society. Therefore, safeguarding of this heritage has become much more crucial in the last years.

Intangible cultural heritage which has been a subject of dispute especially in the last years, turned out to be a new study field in accordance with the suggestions including the safeguarding both in the national and international arenas. The foremost reason for this alteration is again globalization; with the process of globalization, societies' genuine identities are at a risk while forming common effect and perspectives. As a result of this risk, the threat of a loss has become surely apparent and realized. The other reason which is worth mentioning is; the realization of the variegation and the vividness which may be the consequence by eliminating the intolerance created by specific differences; hence, in the process of the communication not only within societies but also between distinct societies, the intangible assets which are not genuine will be safeguarded leading to the mentioned variegation and vividness.

In this specific study, the first section deals with the necessity of safeguarding the intangible cultural heritage and its presence at the forefront by giving related examples. In the second section, tangible cultural heritage and intangible cultural heritage issues are discussed briefly under the subtitle of cultural heritage and the regulating factors of intangible cultural heritage are classified comprehensively. Regarding the third section, within the scale of multiculturalism and by referring to the subtitle of cultural heritage, the effects of some cultural policies and globalization on the cultural heritage are mentioned. The fourth section, including the safeguarding of the intangible cultural heritage in the context of museology deals with several studies of national and international associations & institutions. Moreover, with these studies, a brief evaluation and summary of the outcomes are represented; the solutions related to the

concept of museology and the roles of museums in safeguarding the Intangible Cultural Heritage are clarified. In addition to these, the course of information between museum and society is clearly mentioned. In deed, the issue of safeguarding will deal with the answers of the questions which the actual study brings out.

The study called “The Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage Within The Context of Museology”, is a research paper which literature and literal evaluation are involved; supported by field survey with focusing on factual data, its effects and benefits, surely can not be ignored. Besides, the study is formalized -within the bounds of possibilities- in the fifth section named as “*MULTI-CULTURISM IN ISTANBUL; FESTIVES and SACRED DAYS*”, by signaling both written and oral documents, current studies, personal research and observations. Activity will be actualized in Istanbul which is cultural center of Europe in 2010 in Istanbul Archeology Museums. Last of all, in the sixth section an overall evaluation of the final situation takes place as well as with the related suggestions. Furthermore, the study called “The Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage within the Context of Museology” is taken into consideration in the aspects of topical currency and topical development and finalized by updating the further possible studies. Therefore, the study turns out to be an absolute source opening new ways for further developments.

Key Words: Intangible Cultural Heritage, Safeguarding, Museum, Multi-Culturism

1. GİRİŞ

Günümüz yaşam biçimleri ve toplumsal kurumları sürekli bir değişim içerisinde. Bu değişim ve gelişimlerin etkisinde ‘kültür’ ve ‘koruma’ kavramları başlığı altında birçok sorun sıkça gündeme getirilmektedir.

*‘Koruma’, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda ‘sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler’ başlığı altında yer almaktadır¹. Anayasanın temel hak ve ödevler konulu ikinci kısmının üçüncü bölümünde sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler başlığı altında ailenin korunması, eğitim ve öğretim hakkının korunmasının yanı sıra 63. maddede tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına da yer verilmiştir. Maddeye göre *devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır*. Somut ve somut olmayan öğeleri ile bir bütün olarak kültürel korumanın sağlanması ve toplumsal koruma bilincinin oluşturulması hem sosyal bir hak ve hem de sosyal bir sorumluluktur. Bu sebeple, somut olmayan kültürel miras öğeleri olarak dile bağlı sözlü gelenekler, inanca bağlı ritüeller, kökenler v.b. değerlerin de belirlenerek tıpkı somut kültürel miras öğeleri gibi korunmaya alınması ve anayasada belirtilen madde kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir.*

UNESCO -Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Konseyi- tarafından 17 Ekim 2003 tarihinde kabul edilen somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesi kapsamında koruma terimi, somut olmayan kültürel mirasın yaşayabilirliğini güvence altına alma anlamına gelir. Kimlik saptaması, belgeleme, araştırma, muhafaza, koruma, geliştirme, güçlendirme ve özellikle okul içi ya da okul dışı eğitim aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarmanın yanı sıra, bu kültürel mirasın değişik yanlarının canlandırılması da korumaya dahildir, şeklinde açıklanmıştır². Bu görüşten yola çıkılarak tezin amacı, somut olmayan kültürel miras öğelerinin ardındaki yaşama ve düşünme biçimlerini; toplumların kendine has dokusunu korumak, sosyolojik açıdan bakıldığında, toplumların kültürel yapılarının anlaşılmasını sağlayarak öteki kavramının yarattığı toplumsal sorunu gidermektir.

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. http://ookgm.meb.gov.tr/Mevzuat_hm/Anayasa.htm (13.03.2006)

² Bkz. Ek 1, Genel Hükümler, Madde 2 Tanımlar, Fıkra 3.

Toplumsal yaşam biçimlerini belirleyen unsurlar arasında toplumların yaşadığı yakın ve uzak çağlardaki sosyal ilişkiler önemli bir yer tutmaktadır. Yaşanılan toplumun inanç sistemi ve bunların bir yaşam biçimine dönüşümünü anlayabilmek için, geçmişten bugüne uzanan sosyo-kültürel gelişim ve değişim süreçlerinin değerlendirilmesi gerekir. Yüzyıllar içinde şekillenen yaşam biçimi; halk inançlarını, değer yargılarını, taşıdıkları ortak kültür öğelerini ve geleceğe aktarılmak istenen ya da zorunluluklardan ötürü süre gelen kurallar bütünü temsil eder.

Sosyo-kültürel gelişim ve/veya değişim açısından özellikle kırsal alanda daha yavaş bir seyir gözlenir. Kırsal alanda, özellikle geleneklerin daha uzun bir süre varlıklarını koruyabilmiş veya koruyabilmekte olmaları, bunların sadece toplumsal bilinçaltında saklı olmaları ile açıklanamaz. Dış etkilere uzak olmak bu durumun temel nedenidir. Kırsal kesimin, fiziksel olarak diğer sosyal alanlardan daha elverişsiz koşullarda yaşamasına rağmen adet ve gelenekler çerçevesinde sosyal dayanışmaya daha fazla önem verdiği görülmektedir. Bu da kırsal kesimde, sosyal ve kültürel unsurların sürekliliğini sağlamaktadır.

Somut olmayan kültürel miras öğeleri olarak gelenek ve görenekler toplumların yaşam biçiminin düşünsel temellerini oluşturmaktadır. Tarihe bakıldığında, insan yaşamını etkilemeyi sürdüren tutucu güçlerin bugün de etkisini sürdürdüğü görülür. Çünkü ilk uygar toplumları belirleyen özellikler hala varlığını sürdürmektedir. ‘Ne kadar çok değişirse o kadar aynı kalır’ deyişinin bu anlamda doğruluk oranı yüksektir. Bunun sonucu gelişmedir ki Çin komünistleri, Konfüçyüsçü felsefeyi reddetseler dahi, Çin’in Konfüçyüsçü dönemlerinde ortaya çıkan yeni bir hanedanın davranışları ile son derece benzeşen davranışlar göstermektedirler. Bazı Afro Amerikanlar, İslamiyet’in batılı yaşam biçimine kökten bir karşı duruşu temsil etmesi sebebi ile İslamiyet’e yönelmişlerdir³.

³ William H. McNeill. Dünya Tarihi, Ankara: İmge Kitabevi, 2002, s. 825.

Uzak geçmişten gelen her türlü mirasın toptan reddedilmesi, geçmişin kültürel mirasının izlerinin silikleşmesine izin verecek kadar güçlü değildir. Bunun sebebi geçmişe sırt çevrilse bile geçmişten kopamamaktır. Bu da, geçmiş reddetme yolunda kullanılan yöntemlerin, sahip olunan kültürel mirasın ve geçmişine sahip çıkan kitlenin misyonunun bu tepkilerdeki dolaylı ancak belirleyici rolünü her zaman koruyor olması ile açıklanabilir. Bu bağlamda, somut olmayan kültürel mirasın korunması konusunda, olumsuz etkileri nedeniyle ele alınması gereken iki konu vardır:

1. Kültür Politikası
2. Küreselleşme

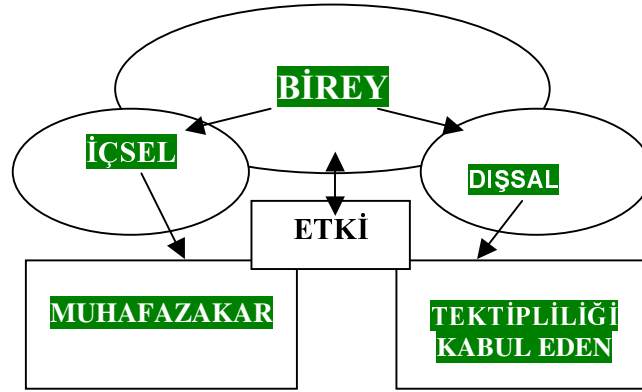
Toplum ve kültür arasındaki ilişkide kültür, kavramsal olarak toplumdan ayrı tutulamaz. Toplum, bireyleri birbirine bağlayan bir karşılıklı ilişkiler sistemidir. Toplum oluşturamayan bir kültürden söz edilemeyeceği gibi kültürü olmayan bir toplumdan da söz edilemez. İnsanın kendini ifade edeceği bir dili, bir kimlik bilinci, dahil olduğu bir yaşam biçimi ve inanç sistemi olmaksızın birey olarak topluma ait olabilmesi mümkün değildir; bu durum bireysel olarak toplum tarafından, toplumsal olarak da dünya toplumları tarafından dışlanmaya sebep olur. Kültür politikalarının, somut olmayan kültürel mirasın korunmasındaki önemi bu noktada vurgulanacaktır.

Kültür politikası farklı dil, etnik köken, inanç sistemine dahil insan topluluklarını hoşgörü çerçevesinde bir araya getirmek, üretim ve uygulama aşamalarında, tek merkezlik yerine çok merkezliliği esas almak, yerel ögelerin üretim ve katılımına imkan vermek gibi esaslar üzerine kurgulanan ve devlet politikasının kültürel ayağını temsil eden uygulamadır. Önceliği toplumsal yaşamdaki farklılıklar ve benzerliklerin göz önünde bulundurulması esasına göre belirleyen kültür politikası, işlerlik ve süreklilik kazanabilir. Belirtilen esaslar göz ardı edildiği takdirde kültür politikasının başarısızlığı somut olmayan kültürel mirasın korunması konusunda küreselleşme ile beraber büyük bir tehdit halini alacaktır. Kültür politikasının yaratacağı toplumsal tehditler uzun vadede incelenebilir. Küreselleşme tehdidinde kıyasla kültür politikaları kontrol edilebilir, planlanabilir olmaları itibarıyla koruma açısından olumlu yönde kullanılabilecek bir araç olarak görülebilir.

Küreselleşme, yerel ilişkilerin çözülmesi, kıtalararası iletişim ağlarının yaygınlaşması, kültürel etkileşimin hızlanması ile yerel değerler ile evrensel değerlerin iç içe geçerek yeni yaşam biçimlerinin olduğu bir süreç olarak tanımlanır. İletişim yönünden faydalar sağlarken, kültürel açıdan çıkmazlara sebep olur. Küreselleşme batı kaynaklı bir süreç olarak, batı kültürü temelli bir tek tipleşme tehlikesi yaratır ki, bu da toplumların özgün kültürel kimliklerinin önce bozulmasına, sonra yok olmasına sebep olur.

Günümüzde kültürlerin, içte ve dışta tutarlı, tek tip ya da kendi içlerinde bütünlük taşıdıklarından söz etmek zordur. Bu nedenle, kültürel mirasın korunması karşısında büyük bir tehdit olarak hızla yükselişini sürdüren küreselleşme karşısında iki seçenek ile karşılaşılır:

1. Değişiklikleri kabul ederek uyum sağlamak
2. Tutarlılığı korumak

Tablo1. Küreselleşmenin Birey Üzerindeki Etkisi⁴

Bu iki yönlü eğilim, toplum genelinde her bireyde içsel ve dışsal olarak bir arada kendini gösterir. İçsel eğilim, muhafazakar bir tavır ile tutarlılığı korumak yönündedir, dışsal eğilim ise tek tip kültüre uyum sağlama yönündedir (Tablo 1). Birey böyle bir değerlendirme ile istenildiğinde değişebileceği ve/veya değişiklik yapabileceği, dolayısı ile geçmiş zaman değerlerinin ve kimliğinin yeniden yapılandırılabilceği mesajını

⁴ Yazarın kendisine aittir.

verir. Ancak yaşamsal bir ihtiyaç ile birey güvenliği açısından, kendi öz kimliğinin devamı ve kendi öz maddi ve toplumsal eylemlerinin değişmezliği duygusunu da içinde taşır. Bu noktada toplumsal yeniden üretim ve toplumsal dönüşüm arasındaki ayrım da sosyolojik boyutu ile incelenebilir.

Toplum kültürü, yaşanan çevrenin kültürü etkisinde her bir bireyin katılımı ile örülür. Toplumsal yeniden üretim, toplumların zaman içinde gösterdikleri gelişim grafiğini yansıtır. Toplumsal dönüşüm ise, toplumların yaşadıkları değişimin kendisidir. Toplumsal yeniden üretimde, birbirini izleyen adımlar ile ulaşılan, sürekliliği olan bir değişim vardır.

Kültürler arası etkileşim, toplumun beslendiği kültür sınırlarını yok etme tehlikesi yaratmakla beraber aynı zamanda kaçınılmazdır. Kültürel değişimin sağlanamamasının yanı sıra küreselleşme başlığı altında konuya ilişkin en önemli sorun kültürel kimliğin korunamaması, iletişim alanındaki teknolojik gelişme sonucunda toplumsal özelliklerin giderek yok oluşu ya da yaşam alanının daralmasıdır. Bunun sonucunda birey, mekansal ve zamansal açıdan aidiyet duygusunu yitirerek, somut olmayan bir sistem içinde kendine yer edinme çabasına girmeye itilir.

Somit olmayan kültürel miras ögesi olarak korunması gereken kültürel kimlik taşıyıcısı; dile bağlı sözlü anlatım ve sözlü gelenekler, inanç sistemine bağlı ritüeller, yaşam biçimi, sanatsal faaliyet ve ürünler her köy, kasaba ve şehrin kendine özgü kültürel kimliğini meydana getirir ve bu öğeler yaşamın hemen her alanında küreselleşme ekseninde bir kimlik kaybına uğrar. Bu kimliğin oluşumunda hangi kültürel kaynaklardan beslendiği ve toplumun kendi gelenek sınırları çerçevesinde hangi seviyede olduğu da önemlidir.

Bu tezin temel amacı, “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzecilik Bağlamında Korunması” kapsamında; müze ve toplum işbirliğinden yararlanarak, çok kültürlülük ölçeğinde somut olmayan kültürel mirası koruma bilinci oluşturmak için bir öneri getirmek; miras bilinci konusunda farkındalık yaratmak üzere bir deneme sunmaktır.

Somut olmayan kültürel miras öğeleri ile beslenen kimlik ve koruma bilinci oluşturulması hususunda dikkat edilmesi gereken, kültürün sadece manevi kültür alanı içinde tutularak maddi kültürden soyutlanmasına olanak vermemek ve manevi kültürün sınırını da sadece toplumun üst düzey kültürü ile çizmemektir. “Özel olarak belirlenmiş seçkin kültür, etnik kültürün temsilcisi değildir⁵.”

Bu doğrultuda öncelikle, kültürel miras başlığı altında kültür, kültürel değerler ve kültürel çeşitlilik açıklanacaktır. Kültürel miras kavramı, somut ve somut olmayan kültürel miras öğeleri arasındaki ayrım ve somut olmayan kültürel miras ve öğeleri ile ilgili bilim dalları üzerinde durulacaktır. Böylelikle, çok kültürlülük ölçeğinde somut olmayan kültürel miras, geçmiş ve günümüz arasındaki gelişim ve değişim evreleri ile daha anlaşılır hale getirilebilecek ve somut olmayan kültürel miras öğelerinin var olma / yok olma nedenleri ile bu değerlerin önemi ayrıntıları ile sunulabilecektir.

Çalışmanın amacı doğrultusunda geçmişten günümüze kadar gelebilen ve varlığını değişik yansımalar ile sürdürebilen somut olmayan kültürel miras öğelerinin izleri üzerinden gidilerek, bu unsurların sosyal hayattaki önemleri üzerinde durulacaktır. Bu noktada çok kültürlülüğün gereği karşılaştırmalar ve sınıflandırmalar yapılması yönünde ağırlıklı olarak somut olmayan kültürel miras öğelerinin kavramsal içerikleri ele alınarak, eski veya yeni olarak tanımlanabilen genel bir gruplandırma yapılacaktır.

Farklı kültür topluluklarının ortak özellikleri ve çıkarları göz önünde bulundurularak; kültürel değerleri müzelerdeki camekanlardan ve üniversite kütüphanelerinden çıkararak uluslararası politika için bir yöntem biçimine dönüştürmek konusunda, yukarıda da belirtilen kurallar çerçevesinde kültür politikası ve müzelerin tek bir söylemle takip edeceği yol açılacaktır. Bu konuyu daha anlaşılır hale getirmek amacı ile ulusal ve uluslararası platformda gündemde olan başlıklar ve yürütülen çalışmaların kapsamı ve örneklerine de yer verilerek günümüzdeki durum değerlendirilecektir. Böylelikle, içinde yaşanan süreç ile önceki bölümde yapılan tarihsel sınıflama arasında örtüşen ve açıkta kalan izler karşılaştırılarak tehlike boyutu ve önemi üzerine veriler somutlaştırılacaktır.

⁵ Jan Assman. Kültürel Bellek, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001, s. 198.

Son olarak, özellikle son dönemde etkin olan kültürel çeşitlilik teması özelinde, zamanın yok eden gücüne karşı, belgeleme ve müzecilik bağlamında korumanın nasıl sağlanacağına dair çözüm ve öneriler içeren '*İstanbul'da Kültürel Çeşitlilik; Bayramlar ve Kutsal Günler*' başlıklı etkinlik sunularak, doğrudan ve kolay bir yolla toplumsal koruma bilinci oluşturulmasında müze desteğinde izlenebilecek yollardan biri örneklenmiş olacaktır. Etkinliğin gerçekleşeceği mekan olarak İstanbul Arkeoloji Müzelerinin kullanımı uygun görülmüştür. Etkinliğin belirlenen tema doğrultusunda İstanbul'da gerçekleşmesi ise İstanbul'un 2010 yılında Avrupa Kültür Başkenti seçilmiş olması dolayı ile ayrıca önem taşımaktadır. Bu seçimde etkili olan gerekçelere ilgili bölümde detaylı olarak değinilecektir. Etkinlik kapsamında;

- Müze desteğinde, ne, neye göre, nasıl bir araya getirilmelidir?
- Somut nesneler kullanarak somut olmayan değerler nasıl vurgulanabilir?
- Müzecilik açısından sergilemede "Somut olmayan kültürel mirası korumaya yönelik hangi alternatifler sunulabilir?" sorularının cevapları verilecektir.

Sonuç bölümünde tüm çalışma içeriğine paralel olarak mevcut durumun değerlendirmesine ve bu değerlendirme doğrultusunda önerilere yer verilecektir.

Tezde yöntem olarak:

1. Araştırma:

1.1. Literatür Taraması

- Konu ile ilişkili kitap ve makaleler
- Konu ile ilişkili tezler
- Medya haberleri
- İnternet verileri

1.2. İstatistiksel veriler

2. Yürütme: Toplanan verilerin sınıflandırılması ve *karşılaştırmalı* olarak değerlendirilmesi ve elenerek, konu özelinde tekrar sınıflandırılması

3. Sonuçları İşleme: Verilerin ışığında varılan son nokta ve ön bulgular ile bağıntıların yorumlanması ve yurt dışındaki etnografya müzelerinin, uygulamalı halkbilim müzelerine dönüştürülmesi paralelinde, hazırlanan etkinlik ile Türkiye'de müzecilik açısından neler yapılabileceğine yönelik alternatiflerin üretilmesi, adımları takip edilecektir.

2. KÜLTÜREL MİRAS

Kültürel miras, insanın bilinen tüm zaman dilimleri içinde yaşadığı, biriktirdiği, geliştirerek, yeni sentezlerle zenginleştirerek ve sürekliliğini sağlayarak kendinden sonrakilere aktardığı veriler dizisi olarak, insanın bir anlamda yaşam karşısındaki duruşu, varlığının kanıtıdır.

Her toplum hatta her uygarlık dil, kültür, tarih mirasıyla dünyada varlığını sürdürür. Bireylerin kökleşmesi ve toplumsallaşması, bu mirasın içinde gerçekleşir. Kültür varlıklarını da içeren miras duygusu geçmişte temel olarak simgesel bir biçim almış olsa da sürekliür. “Kültürleşme adı verilen evrensel süreçte kültür varlıkları, yeniyi alarak değişir, gelişir”⁶. Geçmişin kültür ürünleri yüzyıllar boyunca gelecek nesillere miras olarak hizmet etmiştir. Kültürel miras, geçmişin tanığı olarak geleceğin şekillenmesinde etkin role sahip olmuştur.

Kültürel mirası ayrıntılı olarak ele almadan önce kültür ve kültürel değerler ile kültürel çeşitlilik kavramlarının açıklanması gerekmektedir. Bu doğrultuda öncelikle kültür kavramının anlamı ve tarihsel süreç içinde uğramış olduğu anlam değişiklikleri ve bunların nedenleri üzerinde durulacaktır. Kültürün bileşenleri de ele alınarak kapsam ve sınırlar tespit edilecektir. Ayrıca kültür ile toplum arasındaki ilişki ele alınarak kültürel değerler belirlenmeye çalışılacaktır. Çeşitli kültürlerin oluşumu ve karşılıklı etkileşimleri de kültürel çeşitlilik başlığı altında ele alınacaktır.

Kültürel miras ise somut ve somut olmayan kültürel miras şeklinde ayrı ayrı ele alınacak, somut olmayan kültürel miras öğelerinin ayrıntılı sınıflamasına yer verilerek, somut olmayan kültürel mirasın ilişkili olduğu bilim dallarına kısaca değinilecektir.

⁶ Bozkurt Güvenç. Türk Kimliği-Kültür Tarihinin Kaynakları, Ankara, 1993, s. 138.

2.1. Kültür ve Kültürel Değerler

Geniş bir araştırma alanı olarak kültür, toplumun davranış biçiminden, sosyal özelliklerine kadar pek çok hususta temel belirleyici role sahiptir. Kültür konusunda çok farklı tanımların yapılmış olması genel kabul gören ortak bir tanımın yapılmasını zorlaştırmaktadır. Bu zorluğun birçok nedenleri vardır. Başlıca nedenler:

1. Kültür olarak kavramlaştırılan olgu, hayatın her alanı ile ilgilidir ya da hayatın her alanına ilişkin yönleri vardır.
2. Sosyal bilimler geliştikçe, bir noktadan sonra kültür olarak adlandırılan içerik gündeme gelir. Daha açık bir ifade ile sosyal bilimlerin tümü az ya da çok kültür ile ilişkilidir. Her sosyal bilim konuya farklı açılardan yaklaştığından yapılan tanımlar da farklı olmuştur.

Kant kültürü, *Bir ulusun, bir halkın ya da bir topluluğun yaşam biçimi* olarak düşünülmüştür. Kültürün bir yaşam biçimi olarak ele alınması ona tarihsel bir boyut kazandırmaktadır. Yaşam biçimi tarihsel bir süreç içinde oluştuğundan, tarihsellik, kültürün kuşaktan kuşağa aktarıldığını işaret etmektedir. Bu anlamda kültür kavramı ya çok genel bir biçimde *insan türünün yaşam biçimini diğer bütün yaşam biçimlerinden ayıran şey* olarak ya da daha özgün olarak, *tarihsel bakımdan bir uygarlığı oluşturan çeşitli kültürlerden biri* olarak anlaşılır.

Tylor ise kültür kavramını farklı bir biçimde tanımlar. Bu tanım kültürün işlevlerine ağırlık vermiş olduğu için işlevsel tanım olarak kabul edilmektedir. *Kültür, bir toplumun üyesi olarak insanoğlunun öğrendiği bilgi, sanat, gelenek, inanç ve benzeri şeyler ile beceri, yetenek ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür*⁷.

Günümüzde kültür konusu ile ilişkili bilimlerin benimsedikleri genel kültür kavramı tanımı, sosyal antropoloji biliminin yapmış olduğu tanımdır. **“Kültür, sosyal hayat süreci içinde toplumun çevresiyle mücadele ve birlikte yaşamaktan kaynaklanan sorunların çözümü sırasında öğrenilmiş, topluma niteliklerini veren ve toplumlar arası farklılık gösteren işlevselliği nedeniyle yeni katılan üyelere aktarılacak istenen beceri, deneyim, alışkanlık, yöntem, gelenek, görenek, değer ve inançların tümüdür”**⁸. “Bir toplumun yaşama biçimi, içinde yaşanılan toplumun bireye kazandırdıkları, bireysel ve toplumsal yaşama, düşünme ve davranış biçimi, doğada var olanlara karşı insanın oluşturdukları ve öğrenilen davranış kalıpları gibi çeşitli özelliklerin tümü kültür kavramı içinde birer alt başlık oluşturmaktadır”⁹.

“Kültürün bileşenleri;

1. Dil,
2. İnançlar,
3. Değerler,
4. Mitler,
5. Semboller, mecazlar, sloganlar, sözcükler
6. Ritüeller, tören, ayin, merasim ve gelenekler
7. Aile,
8. İdeoloji,
9. Sağlık ve beslenme,
10. Eğitim süreci,
11. Yerleşmeler,
12. Ekonomi ve teknoloji,
13. Bilim ve sanat,
14. Din,
15. Devlet,
16. Kültürel çevre,
17. Tarihsel çevre şeklindedir”¹⁰.

⁷ Bozkurt Güvenç. İnsan ve Kültür, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1996, s. 98–101.

⁸ Ali Seyyar. Ahlâk Terimleri, İstanbul: Beta Yayınları, 2003, s. 275.

⁹ Mehmet Şişman. Örgütler ve Kültürler. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2002, s. 26.

¹⁰ Kültür bileşenleri – kültür haritası konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. İnsan ve Kültür, s. 106.

Toplumsal bir özelliğe sahip olan kültür, tarihsel bir birikim sonucu oluşur ve o topluma özgü özellikleri barındırır. Toplumu oluşturan insanlardan her biri, kültürün birer yapıtaşı; bu kültür de uluslararası kültürel mirasın katmanlarını oluşturmaktadır. Bir toplumun kültürel mirası, onu diğer toplumlardan ayırır ve özgün kılar. Özellikle, kültürü oluşturan inançlar, değerler, normlar, semboller, mitler, kahramanlar, hikayeler ve teknoloji gibi öğeler, toplumsal kültürün kendini tanımlayan yanlarını yansıtır. Kültür, sözü edilen bu öğeleri aracılığıyla, bireylerin davranışlarını biçimlendirir, tercihlerini etkiler ve alacakları kararlarına yön verir. Kültürün maddi öğeleri incelendiğinde, manevi öğelerin ayrıldığı ve birleştiği noktalar izlenebilir. Bu yönü ile somut öğeler, somut olmayan öğelerin alt grubu olarak görülebilir. Bu öğeler, kültür yoluyla, nesilden nesile aktarılan genel-geçer değerlerdir. Kültürel değerler;

- Başarı,
- Sorumluluk bilinci,
- Etik kurallara uyum,
- Bireysel yeterlilik ve bu yönde kişisel gelişim,
- Eşitlik,
- Özgürlük,
- Yaşamın ve insanlığın gereği haklara saygı,
- Topluluk oluşturabilmek,
- Kolektif üretim, gibi birçok öğeyi barındırır.

Bireysel ve toplumsal davranış kalıplarının belirleyicisi olan kültür, içinde barındırdığı değerler ve kurallar sistemi kapsamında toplumun gelişmesini, ilerlemesini, yeniliklere ve değişime ayak uydurmasını sağlayabileceği gibi, çağın gerektirdiği bu oluşumlara tamamen uzak kalmaya da neden olabilir. Değişime ve yeniliğe açık değerlerin benimsendiği kültürde toplumsal davranışlarda ilerleme daha çabuk ve sağlam bir zeminde gerçekleşebilirken, değişime kapalı toplumlarda yenilikler daha zor kabul görür. Benzer şekilde, toplumun tarihsel süreçle birlikte oluşturduğu kültürel mirası, bireysel ve örgütsel davranışların da belirleyicisi olur.

“Toplumsal kültürün kendine has özellikleri, o toplumun örgütsel yapısında ve yönetim biçiminde, kültürel öğeler yolu ile kendini hissettirmektedir”¹¹. Toplumsal kültür öğeleri içinde somut olmayan öğeler büyük bir kısım teşkil etmektedir.

“Yaşamsal koşulların değişmesi ile beraber kültürel değerler de değişmekte, zaman zaman yok olmakta ve ancak diğer yandan yenileri eklenmektedir”¹². Eğitim sisteminde, inanç sisteminde, yönetim sisteminde sürekli bir yenilenme vardır; bu kültürel değişimi kaçınılmaz kılmaktadır.

Kültürel değişim unsurlarına rağmen, eğer *temel sistem* şu veya bu şekilde, değişime uğramış olmasına rağmen ayakta kalabilmiş ise, bu sonuç iki şekilde açıklanabilir:

- a) “Kültürel değişime yol açan unsurların etkinlik alanı kısıtlıdır,
- b) Toplumsal direnç, aşılamayacak kadar güçlüdür.

Sonuç bunların bir sentezi de olabilir”¹³.

Toplumsal açıdan kültürel değişim ve gelişim süreçlerini ve bu süreçlerin toplum üzerinde etkilerini değerlendirebilmek için, kültürel çeşitliliğin üzerinde durulması gerekmektedir.

2.2. Kültürel Çeşitlilik

“Kültür, insanın ortaya koyduğu, içinde insanın var olduğu tüm gerçeklik demektir”¹⁴. Kültür, aynı zamanda uygarlığın, mekansal farklılıklar doğrultusunda birbirinden ayrılan insan toplulukları tarafından yorumlanması ile çeşitlilik kazanır. Kültürel çeşitliliği ortaya koyarak, kültür incelenmelerinin yapılması etnoloji biliminin ilerlemesi ile gelişir. 1900 – 1960 yılları arasında insanbilimde iki kültür kuramı egemen olmuştur:

¹¹ Vehbi Çelik. Okul Kültürü ve Yönetimi. 2. Baskı. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2000, s. 38.

¹² Metin İşçi. Davranış Bilimleri, İstanbul: Der Yayınları, 1999, s. 16.

¹³ Bronislaw Malinowski. A Scientific Theory of Culture, New York: Galaxie, 1944, s. 43.

¹⁴ Nermi Uygur. Kültür Kavramı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996, s. 17.

1. “R. Benedict, M. Mead, A. Kroeber tarafından temsil edilen ‘kültür modelleri’ kuramı,
2. A.R. Radcliffe – Brown ile B. Malinowski tarafından temsil edilen ‘toplumsal yapılar’ kuramı”¹⁵.

Kültür, toplumlarda ortak bir yapılanma altında incelenemez. Toplumsal ve coğrafi sınırlar içinde değişik kültürel anlayışlar şekillenir. “Buna sebep kültürün;

- Öğrenilen,
- Tarihsel ve sürekliliği olan,
- Toplumsal, normatif,
- Değişken,
- Bütünleştirici,
- Soyutlayıcı, özellikleridir”¹⁶.

Sözü edilen birinci kuram, kültürün göreceliliği üzerine kuruludur. Her kurallar sisteminin, içinde bulunduğu toplum için geçerli olacağını ortaya koyar. Batılı ya da Doğulu olarak üstün ya da aşağı olma durumunun değerlendirilmesinde, Batının düşünsel gelişimine karşılık Doğunun edimsel gelişimini de dikkate alarak, göreceliliğini ortaya koymaya çalışır. Bu konuda evrensel ölçütler belirlemek hem zor hem yanlış olacaktır.

İkinci kuram ise, toplumu, işleyiş ve edimlerini ele alarak kavramaya yönelmiştir. *Malinowski, kültürün işlevsel ve çok iyi örgütlenmiş bir birim oluşturduğunun üzerinde özellikle durarak, işlevselciliğin, her kültürü kapalı bir sistem gibi ele aldığı ve bundan ötürü tarihe karşı çıkan bir görüşü temellendirdiğini ileri sürer.*

¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. http://en.wikipedia.org/wiki-Alfred_L._Kroeber ,
<http://varenne.tc.columbia.edu/bib/auth/bos00frnz.html>

¹⁶ İnsan ve Kültür, s. 113.

“Bir kültür bilimi, tek tek kültürlerin oluşturduğu tamamlanmış bütünleri incelemekle sınırlı kalamaz”¹⁷. Bu bilim, toplumsal geleneğin bütün ayrıntılarını ortaya koymalı ve bu ayrıntıları ele alınan kültürün ister içinde ister dışında olsun, gerçekliğin herhangi bir yanıyla, anlam taşıyan bir bağıntı içine sokarak açıklığa kavuşturmalıdır.

Her iki kuramın da cevaplamaya çalıştığı;

1. İnsanlar ve toplumlar neden birbirlerine benzerler?
2. İnsanlar ve toplumlar neden birbirlerine benzemezler?
3. İnsanlar ve toplumlar neden ve nasıl değişmektedirler? sorularıdır.

Kültür alanı, farklı olmalarına karşın, bir takım benzer ve karşılaştırılabilir kültür öğeleri taşıyan çok sayıda alt grubun yer aldığı coğrafi sınırlarla belirlenen alan olarak tanımlanır. Etnologlar, kıtaları kültür alanlarına ayırmışlardır, ancak temel olarak kabul edilen kültür özellikleri, tesadüfi belirlenmiştir. Uyumsuz dahi olsa karmaşık bir yapının her ögesi, temel düşünceye bağlı olarak bir bütünün oluşmasına katkıda bulunur.

Kültür tanımı, aşağıdaki belirtilen kavramlar doğrultusunda şu şekilde çeşitlendirilebilir;

- a)** İdeal Kültür: Düşünsel anlamda toplum ve birey üzerinde etkin kurallar sistemi.
- b)** Gerçek Kültür: Gündelik yaşam içinde toplum ve bireyin birebir yaşadığı hali ile kültürün açıklaması.
- c)** Seçkin Kültür: Toplum genelinden eğitim seviyesi, ekonomik koşulları itibari ile ayrılan üst tabaka kültürü. Yaşam içindeki göstergeleri, orta tabaka veya alt tabaka kültürün ulaşamayacağı, tercih etmeyeceği ya da varlığından haberdar olmadığı kültürel etkinlikler şeklindedir.

¹⁷ Oğuz Adanır. ‘*Kültür ve Zihniyet*’, Doğu Batı. Kimlikler, Sayı 23, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2003,

d) Alt Kültür: “Toplumsal ortak kültürel sınıfa dahil ancak bu sınıftan kendine ait değer yargıları, inanç sistemleri ve/veya yaşam biçimleri ile ayrılan kültür”¹⁸.

e) Karşıt Kültür: Ortak paylaşılan kültür içinde kendisine farklı bir yer edinme çabası ile farklı olma / farklılaşma ve bu şekilde yaygınlaşma çabası üzerine temellendirilen kültür.

f) Yerel Kültür: Ağırlıklı olarak coğrafyanın sınırları dahilinde incelenen, belli bir kesim için geçerli olan kültür. Tutum farklılıklarında belirleyici olan olduğu kültür ortamıdır.

“Toplumsal tarihe bakıldığında geleneklerin sürekliliği iki kültürel oluşum ile açıklanabilir. Modernleşme sürecinde, toplumların kültürel kimliğinin korunması kent ölçeğinde sağlanamazken diğer taraftan kırsal düzeyde etkinliğini koruyabilmesi, daha önceki bölümde de bahsedildiği üzere daha çok yerel bir konumla sınırlanmasıyla gerçekleşir”¹⁹.

g) Etik Kültür: “Belirli bir kültürde elde edilen sonuçların, evrensel doğrular olduğunu iddia eden etik yaklaşım. İnsan davranışının ve psikolojik süreçlerinin, kültürden bağımsız olduğunu ve ahlakın evrensel olduğunu savunan bir tanım”²⁰.

h) Sözlü Kültür: “Amerikalı araştırmacı Walter Ong, sözlü kültürü henüz yazıyla karşılaşmamış toplulukların söylem ve anlatımları olarak ifade eder”²¹.

s. 24–27.

¹⁸ İnsan ve Kültür, s. 111.

¹⁹ Esra Danacıoğlu, Yerel Tarih, Yerel Kimlik, 16 Aralık 2003, <http://f27.parsimony.net/forum67368/messages/832.htm>

²⁰ Ahlâk Terimleri, s.276.

²¹ Walter J. Ong. Sözlü ve Yazılı Kültür, İstanbul: Metis Yayınları, 2003, s.13.

Dil bir kültürün dizini gibidir. Ait olduğu toplumun yüzyıllar boyu ürettiği bütün soyut ve somut kavram, kurum ve değerlerin tümü dil hazinesi içinde yer alır. Dil, sosyo-kültürel düzeyi, tarihsel birikimlerin taşıyıcısı olarak önemli bir sınıflama aracıdır. Kültür, dil aracılığı ile kendisini ifade eder. Bu yüzden dil ve kültür arasında köklü bir ilişki vardır.

Kültürel çeşitlilik yukarıda tanımlanan kültürün alt başlıklarına göre yeniden ele alınacak olursa, bunların içinde *yerel kültür* ve *alt kültür* ile *sözlü kültür*, *sözlü gelenek* başlıklarına, somut olmayan kültürel miras konusunda önemli bir yer tuttuğundan üçüncü bölümde tekrar değinilecektir.

2.3. Kültürel Miras

Kültürel Miras, insan türüne özgü bilgi, inanç ve davranışlar bütünü ile bu bütünün parçası olan somut nesneler şeklinde tanımlanır. Ancak sadece elle tutulur, gözle görülür taşınmaz kültür varlıklarını değil aynı zamanda somut olmayan kültürel miras öğelerini de kapsamaktadır.

Somut olmayan kültürel miras, sadece sınırları içerisinde bulunduğu toplumların değil tüm insanlığın evrensel mirasıdır. Kültürel mirasın toplumsal açıdan, birçok olumlu fonksiyonu vardır. “Bunların başında şu özellikler gelir:

1. İçgüdüsel veya kalıtsal olmaktan çok kültürel miras, kalıplaşmış inançlar yoluyla yeni nesle aktarılır ve öğretilir.
2. Sosyal yönü açısından örgütlenmiş grup ve toplumların eseridir ve paylaşılır.
3. Bireysel tutum ve davranışlardan farklı olarak ideal veya idealleştirilmiş kurallar bütünüdür.
4. Duygusal doyum sağlar”²².

²² Metin İşçi. Sosyal Yaşam ve Sosyal Değişme, İstanbul: Der Yayınları, 2000, s. 29.

Resmi ve genel bir terim haline gelen somut kültür varlıkları şeklinde anılan, tarihsellik özelliği nedeni ile korunması gereken miras, arkeoloji ve sanat tarihi araştırmalarının bulguları üzerinde yoğunlaşır. Her iki alanda da somut kültür varlığı ve görsel biçim esastır. Bunlar olmadan her iki alan da işlerliğini sürdüremez. Sadece manevi nitelikli, somut nesne ve biçimden yoksun varlıklar tek başına araştırma konusu olamaz. Bu nedenle Kültürel miras, somut ve somut olmayan öğeleri ile bir bütün olarak düşünülmelidir. Kültürel miras kapsamında korunması gereken somut öğeler ikiye ayrılır;

- “Taşınmaz kültür ve tabiat öğeleri;

- a) Anıtlar : XIX. yy. sonuna kadar yapılmış Mimari yapılar, anıtsal heykel ve çizimler, arkeolojik yapı ve birimleri, yazıtlar, mağara vb. özellikli yapılar,
- b) Bina Grupları : Mimari yapısı, özgünlüğü, tarihi, sanatsal ve bilimsel niteliğinden ötürü değerli kabul gören yapılar,
- c) Yerleşim Yerleri: Tarihsel, sanatsal, etnolojik ve antropolojik açıdan değerli, insan yapımı alanlar, insan ve doğanın işbirliğinde oluşmuş yapılar ve arkeolojik sit alanlarındaki yapılar,
- d) Toplumsal tarih açısından önem taşıyan yapılar, şeklindedir²³.

Kaya mezarlıkları, yazılı, resimli ve kabartmalı kayalar, resimli mağaralar, höyükler, tümülüsler, ören yerleri, akropol ve nekropoller; kale, hisar, burç, sur, tarihi kışla ve istihkamlar ile bunlarda bulunan sabit silahlar; harabeler, saraylar, han, hamam ve medreseler, kümbet, türbe ve kitabeler, köprüler, su kemerleri, su yolları, tarihi yol kalıntıları, dikili taşlar, sunaklar, tersaneler, rıhtımlar, köşkler, evler, yalı ve konaklar, camiler, mescitler, çeşmeler, bazilikalar, kiliseler, manastırlar taşınmaz kültürel miras kapsamındadır.

²³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ek2, Kültürel ve Doğal Miras Tanımları, Madde 1.

- “Taşınır somut kültürel miras öğeleri;
- a) Arkeolojik araştırmalardan elde edilen arkeolojik buluntular;
 - Çanak çömlek
 - Süs eşyaları
 - Mutfak eşyaları
 - Mezar taşları ve diğer mezar buluntuları
 - İlkel silahlar
 - Heykel ve heykelcikler
 - Mozaikler
- b) Halk kültürü araştırmalarında bir araya getirilen etnografik malzemeler;
 - Gündelik yaşamda kullanılan dokuma aletleri
 - Halı, kilim ve çuval gibi dokuma ürünleri
 - Giyim eşyaları
 - Süs eşyaları
 - Ahşap kapı, dolap vb. mimari süsleme elemanları
 - Ahşap yapım aletleri
 - Toplumsal gelişim sürecinde sanayi öncesi kullanılan tarım aletleri
- c) Sanat eserleri;
 - Resimler
 - Minyatürler
 - Heykeller
 - Müzik
 - Tiyatro
 - Dans
 - Edebiyat
 - Yapı
 - Sinema -video ve filmler- şeklinde sınıflandırılır”²⁴.

²⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ek2, Kültürel ve Doğal Miras Tanımları, Madde 1.

2.3.1. Somut Olmayan Kültürel Miras

“Somut olmayan kültürel miras, toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, performanslar, anlatımlar, bilgiler, beceriler -ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekanlar- anlamına gelir”²⁵.

Somut olmayan kültürel miras, yüzyılların deneyimlerinden süzülerek biçimlenmiş, kuşaktan kuşağa aktarılan bir değerler bütünüdür. Kültürel değerlerin içinde yaşadıkları çevre ile arasında derin bir bağ vardır ve şekillenmesinde ise tarihi ve kültürel mirasın önemli bir rolü vardır. Somut olmayan kültürel miras, toplumun kültür yapısını belirleyen yaşadığı toplumun dokusudur. “Kültür, her toplumsal ögede yansımaları bulan bir dokudur”²⁶. Toplumun ortak duygu ve düşüncelerini dile getirmeleri bakımından kültürel çeşitliliğin yaşatılarak korunmasında Somut olmayan kültürel miras öğelerinin önemli işlevleri bulunmaktadır.

Toplumda, gelenek olarak adlandırılan davranış kalıpları, ortak düşünce ve anlayış sistemleriyle oluşmuş, varlıklarını sürekli kılmışlardır. Somut olmayan kültürel miras, kültürel çeşitliliğin tarihsel görünümü, değişmesi ve gelişmesine paralel olarak sürekli bir değişim ve gelişim süreci içinde olmuştur. Aynı uygarlığa bağlı kültürler, aynı dünya görüşünde birleşirler.

“Bir uygarlığın dünya görüşünü de o uygarlığa özgü somut olmayan kültürel mirasını şekillendirir”²⁷. Somut olmayan kültürel miras öğeleri, yaşayan bir kültür topluluğunun kendilerine özgü ortak dünya görüşüne ve değerler sistemine göre şekillenir. Her kültürün bir değerler ve kurallar bütünü vardır. “Kültüre bağlı olarak şekillenen her türlü birikim doğal olarak o kültürün bir parçasıdır”²⁸.

²⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ek1, Genel Hükümler, Madde 2 Tanımlar, Fıkra 1.

²⁶ Şerafettin Turan. Türk Kültür Tarihi, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1990, s. 13.

²⁷ Erman Artun. “Ozandan Aşığa Halk Şiiri Geleneğinin Kültür Kaynakları”, İçel Kültürü, 1995, s. 5.

²⁸ Şirin Yılmaz. “Prof. Dr. Umay Günay, İlk Halk Bilim Çalışmaları Üzerine Bir Konuşma” Milli Folklor, Ankara, 1994, s. 2.

Teknolojik gelişmeler karşısında gelişen ve değişen dünya sınırları, yavaş yavaş insanlığın var oluşunun devamlılığı için tek eksen üzerinde, tek ses, tek dil olarak ilerleyeceği bir yöne sürüklenmektedir. Bu düzen, toplumların kültürel kimliklerinin en önemli göstergeleri olan somut olmayan kültürel mirasını, somut varlıklardan daha çok tehdit etmektedir.

Yaşanılan yaklaşık son elli yılda, çağlar boyu süren kentsel ve kırsal bölgeler arası kültür ikiliği hızla ortadan kalkmaktadır. Bugün kırsallıktan kentli ve sanayileşmiş topluma geçiş yaşanmaktadır. Toplumun yarısı artık aydın ile aynı kültür çevresini paylaşmaktadır. Kırsal da ulaşım ve iletişim araçlarıyla kent kültürüne bağlanmıştır. Günümüzde halk kültürü ürünleri kitle iletişim araçlarıyla yayılmaya başlamıştır. Bu bir anlamda teknolojinin sözlü geleneğin işlevini üstlenmesidir. Teknoloji, geleneği yayan gezginci kültür taşıyıcılarının yerini alarak geleneği içe dönüklükten uzaklaştırarak sürekliliğini sağlamıştır.

“Bir ülkede veya bir bölgede nüfusun şehir veya kırsal alanda yoğunluk kazanması o ülke veya bölgenin sosyo-ekonomik durumunu da yansıtır. Sanayileşmiş ileri ülkelerde nüfus şehirlerde yoğunlaşmıştır. Ekonomisi tarıma dayalı ülkelerde ise nüfusun önemli bir bölümü kırsal alandadır. Sosyal yapı bakımından da şehir ve kır toplumu arasında büyük farklar bulunur. Şehirlerde yaşayan insanlarda geleneksel kültür ve davranışlar önemli ölçüde erozyona uğramaktadır. Kır nüfusunda ise geleneksel davranışlar hakimdir.

Türkiye’de Cumhuriyetin ilk yıllarında kırsal nüfus, toplam nüfusun büyük bir yüzdesini meydana getiriyordu. 1927’de 10.000 kriterine göre, ülkemiz nüfusunun %83.8’i kırsal %16,2’si şehir yerleşmelerinde yaşıyordu. Kırsal nüfusun bu hakimiyeti etkisini giderek kaybetmesine rağmen, 1970’li yılların sonlarına kadar devam etmiş ve ilk olarak 1980 nüfus sayımında şehir nüfusu, kır nüfusundan daha fazla sayıya ulaşmıştır.

Kır-Şehir nüfus ayırımına coğrafi bölgeler açısından bakılacak olursa Marmara Bölgesi’nde nüfusun %75’ten fazlasının şehirlerde yaşadığı, buna karşılık Karadeniz Bölgesi nüfusunun ancak %30’unun şehir merkezlerinde yaşadığı göre çarpar.

<u>Sayım Yılları</u>	<u>Kır (%)</u>	<u>Şehir (%)</u>
1927	83.8	16.2
1935	83.4	16.6
1945	81.6	18.4
1955	77.5	22.5
1965	70.1	29.9
1975	57.4	42.6
1985	48.9	51.1
1990	43.7	56.3

Tablo 2. 10.000 Kişilik Nüfus Kriterine Göre Türkiye’de Kır-Şehir Nüfus Oranları”²⁹

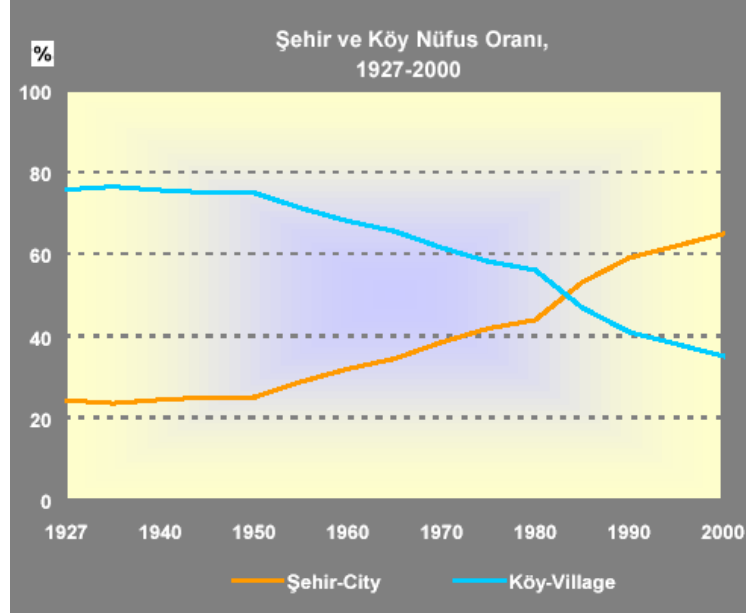
Türkiye’de kırsal nüfusun tüm nüfusa oranı %30’lar düzeyindedir. Kırsal nüfusun eğitim seviyesinin dolayısı ile kültür düzeyinin düşüklüğü ise eğitime ayrılan zaman, ödenek kısıtlılığı ile ilişkili olarak insani gelişim düzeyleri açısından oransal olarak aşağıdaki şekilde toplum geneline yansımaktadır. Çoğunluğunu yaşlıların oluşturduğu bu kırsal nüfus, bugün hala gelenek ve göreneklerine bağlılığını gösteren yaşam koşulları sergilemektedir.

KIRSALLIĞIN DERECESİNE GÖRE İNSANİ GELİŞİM (NÜFUS %)					
	Yüksek Düzey	Orta Düzey	Düşük Düzey	Toplam Nüfus	%
	%	%	%		
Kentsel	67,6	20,6	4,6	19.270940	30,8
Kayda Değer Oranda Kırsal	18,3	36,4	35,7	19.650.148	31,5
Çoğunlukla Kırsal	14,1	43,0	59,7	23.548.731	37,7
Türkiye %	26,6	59,1	14,3	62.469.819	100

Tablo3. Kırsallığın Derecesine Göre İnsani Gelişim³⁰

²⁹ <http://www.aof.edu.tr/kitap/IOLTP/2291/unite06.pdf> (25.05.2006)

³⁰ Yerel Kalkınma Enstitüleri, Yerel Kalkınma İçin Yeni Bir Model, Arı Hareketi, İstanbul: Onur Matbaacılık, 2005, s. 23.

Tablo4. 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları, Şehir ve Köy Nüfus Oranı

Öngörülere göre 2015 yılında Türkiye’de kent nüfusu dünya genelindeki seyire yaklaşılarak %80’lere ulaşacaktır.

1- Genel Nüfus Sayımlarına göre nüfus, yıllık nüfus artış hızı, yüzölçümü ve nüfus yoğunluğu

Sayım tarihi	Nüfus	Yıllık nüfus artış hızı %					Nüfus yoğunluğu
28. 10. 1927.....	13 648 270	-	63	328	40 600	762 736	18
20. 10. 1935.....	16 158 018	21.10	57	356	34 876	762 736	21
20. 10. 1940.....	17 820 950	19.59	63	370	34 024	767 119	23
21. 10. 1945.....	18 790 174	10.59	63	396	34 063	767 119	24
22. 10. 1950.....	20 947 188	21.73	63	422	34 252	767 119	27
23. 10. 1955.....	24 064 763	27.75	66	493	34 787	767 119	31
23. 10. 1960.....	27 754 820	28.53	67	570	35 441	772 091	36
24. 10. 1965.....	31 391 421	24.62	67	571	35 638	774 810	41
25. 10. 1970.....	35 605 176	25.19	67	572	35 995	774 815	46
26. 10. 1975.....	40 347 719	25.00	67	572	36 115	774 815	52
12. 10. 1980.....	44 736 957	20.65	67	572	36 155	774 815	58
20. 10. 1985.....	50 664 458	24.88	67	580	36 031	774 815	65
21. 10. 1990.....	56 473 035	21.71	73	829	36 233	774 815	73
22. 10. 2000.....	67 844 903 (3)	18.34 (3)	81	850	37 371	769 604 (2)	88(3)

(1) Yüzölçümüne göller dahil değildir.

(2) Yüzölçümüne doğal göller ve baraj gölleri dahil değildir. Harita Genel Komutanlığı'ndan temin edilen 1/1 000 000 ölçekli harita baz alınarak hesaplanmıştır.

(3) Geçici sonuçtur.

Tablo5. 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları³¹

³¹ <http://www.die.gov.tr/konularr/nufusSayimi.htm>, (07.12.2005).

“Esas olarak daha iyi geçim koşulları umuduyla şehirlere yığılan bu insanlar, içinde bulundukları gecekondulu ve varoş ortamı dahilinde gerçek anlamda şehirli bir nüfusa dönüşmemektedirler. Bir yandan kırsal toplumsal değerlerini büyük ölçüde yitiren, ancak öte yandan kentsel yaşam biçimiyle gereği gibi tanışamayan ve uyum sağlayamayan bu vatandaşlar, içine düştükleri toplumsal değersizlik ve yabancılaşma şartlarında şehirli kimliklerini geliştiremediklerinden dolayı toplumsal aidiyet arayışı içinde ya bölgesel kimliklerine sarılmakta ve bölgecilik dayanışmasını geliştirmekte ya da aşiret, din, mezhep kaynaklı kimliklere eğilim göstermektedirler”³².

Bu insanlar açısından şehirler dar anlamıyla bir kazanç ve tüketim kapısı kimliğine sahip olup, gelip yerleştikleri kentlere genellikle anlamlı bir kültürel bütünlük gözüyle bakmamaktadırlar. Bu bağlamda, Türkiye'nin büyük kentlerindeki nüfusun çoğunluğunu oluşturan gecekonduluların ve varoşluların içinde bulundukları şehre bir anlamda yabancı kaldıkları söylenebilir. “Bu toplumsal ve kültürel entegrasyon problemidir ve nüfus değişiminin hızı ve etkisi ile kaybedilecek değerlerin yerine konulamayacağı da düşünöldüğünde gerekli önlemlerin alınmasının önemi bir kez daha açıklık kazanmaktadır”³³.

³² Dr. Selçuk Akın Somel. Yerel Tarih Araştırmaları İçin Kılavuz, <http://www.tarihvakfi.org.tr> (04.12.2005).

³³ Bertrant Russel. Bilimin Toplumsal İşlevi, (Çev. Erol Eşenay), İstanbul: Deniz Kitaplar, Yıl ?, s. 115.

2.3.2. Somut Olmayan Kültürel Miras Öğeleri

Somut olmayan kültürel mirasın derlenmesi, belgelenmesi ve sergilenmesi ile ilgili gerçekleştirilen çalışma ve etkinlikler koruma anlamında önem taşır. Yapılması gereken çalışma ve etkinlikler sözleşme kapsamında şu şekilde belirtilmiştir:

- a) “Kimlik saptaması,
- b) Belgeleme,
- c) Araştırma,
- d) Muhafaza,
- e) Koruma,
- f) Geliştirme,
- g) Güçlendirme,
- h) Okul içi ya da okul dışı eğitim aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarma,
- i) Kültürel mirasın değişik yanlarının canlandırılması”³⁴.

Somut olmayan kültürel miras öğeleri, UNESCO tarafından aşağıdaki şekilde sınıflandırılmıştır;

- a) “Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar,
- b) Gösteri sanatları,
- c) Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler,
- d) Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar,
- e) El sanatları geleneği”³⁵.

Ancak bu sınıflandırma somut olmayan kültürel miras öğelerinin çok kültürlülük ölçeğinde incelenmesi ve ülkemiz bağlamında aşağıdaki şekilde ayrıntılandırılması halinde netlik kazanacaktır;

³⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ek 1, Genel Hükümler, Madde 2 Tanımlar, Fıkra 3.

³⁵ Bkz. Ek 1, Genel Hükümler, Madde 2 Tanımlar, Fıkra 2.

I. “İnsan-Doğa İlişkileri

A. Yerleşim Birimleri:

1. Kent Birimleri (Gecekonu vb.)
2. Kasabalar
3. Köyler
4. Köy altı Yerleşim Birimleri (Yaylak, kışlak, oba, mezra)

B. Halk Konutları (Barınaklar: Yapımı, Kullanımı ve Onarımı)

1. İnsan Barınakları
2. Hayvan Barınakları (Dam, Ağıl, Çit, Kuşevi, Arıevi vb.)
3. Ortak Yapılar (Cami, Okul, Hamam, Sağlık Ocağı, Kahvehane.)
4. Taşınabilir ve Mevsimlik Barınaklar:
 - a. Çadırlar
 - b. Çardaklar
 - c. Hayma
 - d. Kulübe ve Mağaralar

C. Halk Konutlarında Kullanılan Araçlar:

1. Taşınabilir Olanlar (Yatak, Yorgan, Sergi vb.)
2. Taşınmaz Olanlar (Yükler, Kurna, fırın vb.)
3. Aydınlatma Araçları
4. Isıtma Araçları
5. Mutfak Araçları
6. Kiler Araçları
7. Süs ve Nazarlık Araçları (Üzerlik, At Nalı, Boynuz vb.)

D. Geleneksel Düşünce

1. Özdeşlik
2. Çocuksuluk
3. Öznellik
4. Nedensellik
5. Ortakçılık
6. Dünya Görüşü

E. Geleneksel Ölçme Biçimleri

1. Gün Bilgisi
2. Zaman Ölçme Birimi
3. Mekan (Uzunluk-Alan) Ölçme Birimi
4. Ürün (Ağırlık, Hacim) Ölçme Birimi

Üretim Biçimleri (Üretim Araçları, Üretim İlişkileri):

A. Geleneksel Tarım: Mülkiyet, Birim Sayısı ve Kullanılışı.

1. Tarla, Bağ, Bahçe, Bostan
2. Ekim Araçları (İnsan Gücü, Motor ve Hayvan Gücü)
3. Ekim Türleri (Yaz Ekini, Güz Ekini, Yolmalar, Biçmeler vb.)
4. Sulama ve Gübreleme
5. Ürün Alma (Kaldırma):
 - a. Pazarlama
 - b. Saklama
 - c. Hazırlama, kullanma

B. Geleneksel Hayvancılık: Beslenme, Koruma, Sağaltma, Döl Alma

1. Sığır
2. Davar
3. Tek Tırnaklılar (At, Eşek, Katır)
4. Kümes Hayvanları
5. Arıcılık, Kuşçuluk

C. Geleneksel Toplayıcılık:

1. Mevsimlik Otlar (İnsan ve Hayvan Yiyecekleri)
2. Meyveler (Ahlat, Dağ Çileği, Alıç, Böğürtlen vb.)
3. Tohumlar (Çam Fıstığı, Palamut, Keçi Boynuzu vb.)

D. Geleneksel Avcılık:

1. Deniz, Göl, Nehir Avcılığı
2. Kara Avcılığı
 - a. Uçarlar
 - b. Kaçarlar

E. Geleneksel Ormancılık:

1. Odun, Kömür
2. Kereste vb

F. Dokumacılık, Örmecilik:

1. Çul, Çuval, Çadır, Kolan, Kuşak vb.
2. Keçe, Kilim, Halı, Heybe vb.
3. Çorap, Eldiven, Terlik, Poşu, Atkı vb.
4. Ağ, Sepet, Küfe, Çit vb.

G. Marangozluk:

1. Oymacılık (Bardak, Dibek, Yalak, Yemlik, Suluk, Tekne vb.)
2. Ev ve Mutfak Araçları
3. Taşıma Araçları (Kağrı, At Arabası, Çek-çek, Teskere vb.)

Tüketim Biçimleri (Tüketim İlişkileri, Tüketim Araçları)

A. Geleneksel Alışveriş

1. Bakkallık
2. Dökmecilik (Çerçi, Gezgin Satıcı)
3. Celeplik
4. Pazarcılık
5. Tırampa (Değiştokuş - Takas)
6. Alışveriş'e İlişkin Adetler
 - a. Doğrultma (Baca, Kuyruk vb.)
 - b. Islatma
 - c. Pazarlık
 - d. Siftah vb.

B. Beslenme:

1. Besin Türleri
 - a. Bitkisel
 - b. Hayvansal
2. Yemek Türleri
 - a. Günlük Yemekler
 - b. Özel Gün Yemekleri (Bayram, Düğün, Ölüm vb.)

3. Yemek Pişirme Biçimleri
 4. Kışlık Besin Hazırlama
 5. Mutfak, Kiler Düzeni
 6. Sofra Düzeni
 7. Öğünler
 8. Alkollü İçki Geleneği ve Yapımı
 - a. Rakı (Boğma vb.)
 - b. Şarap
 9. Alkolsüz İçkiler
 - a. Şıra
 - b. Meyan Şerbeti
 - c. Şalgam Suyu
 - d. Turşu Suyu
 - e. Boza vb
- C. Geleneksel Giyim - Kuşam
1. Bebek Giysisi
 2. Çocuk Giysisi
 3. Ergen Erkek ve Kız Giysisi
 4. Ergin Erkek ve Kadın Giysisi
 5. Özel Günler Giysisi
 6. Bağlama Şekil ve Teknikleri:
 - a. Baş Bağlama (Ergen, Gelin, Dul, Ergin)
 - b. Poşu, Kuşak Bağlama
 - c. Agil, Kofî Bağlama
 - d. Tastar Bağlama

II. İnsan-İnsan; İnsan-Toplum İlişkileri:

A. Kültürleme (Toplumsallaşma, Eğitim)

1. Yaygın Eğitim
2. Örgün Eğitim
3. Çocuk Oyunları
 - a. Küçük Küme Oyunları
 - b. Büyük Küme Oyunları

B. İletişim:

1. Dil
 - a. Yapı Özelliği
 - b. Ağız Özelliği
 - c. Küfürler
 - d. Kargışlar (Beddualar)
 - e. Alkışlar (Dualar)
 - f. Islıklar
 - g. Takma Adlar (Lakaplar)
2. Haberleşme
 - a. Okuntu (Haber)
 - b. Okuyan (Haber Kaynağı)
 - c. Okuyucu (Haberci)
 - d. Okunan (Haberi Alan)

- e. Haberi Değerlendirme Simgesi (Özel Simge)
- C. Düzenlenmiş Toplumsal İlişkiler (Kurumlar)
 - 1. Aile
 - a. Evlilik Türleri
 - b. Akrabalık Türleri
 - c. Düzmece (Sanal) Akrabalıklar: Kan Kardeşliği, Süt Kardeşliği, Kirvelik, Sağdıçlık vb.
 - 2. İnançlar
 - a. Ritüeller
 - b. Büyü
 - c. Yatırlar
 - d. Düş ve Fal Yorumları
 - e. Tarikatlar vb
 - 3. Hukuk
 - a. Ceza
 - b. Ödül
 - c. Yargı
 - 4. Örgütler
 - a. Delikanlı Örgütü
 - b. Seğmenlik
 - c. Ahiler
 - d. Dernekler
 - e. Ferfeneler (**arifane** ‘yiyeceği ortaklaşa sağlanan (toplantı, eğlence)’. Ağızlarda *erfane*, *erfene* (*elfene*), *ferfane*, *ferfene*, *herfene* gibi yan biçimler almıştır. Osmanlıcada *herîfâne* olarak geçer³⁶.), Ocaklar, vb.
- D. Halk Yazını (Edebiyat)
 - 1. Destanlar
 - 2. Efsaneler
 - 3. Masallar
 - 4. Halk Hikâyeleri
 - 5. Halk Şiirleri
 - 6. Halk Türküleri
 - 7. Fıkralar
 - 8. Atasözleri
 - 9. Tekerlemeler
 - 10. Bilmeceler-Bulmacalar
 - 11. Ağıtlar
 - 12. İlahiler
 - 13. Maniler
- E. Halk Seyirlik Oyunları
 - 1. Oyun Çıkarmalar (Damat Tıraşı vb.)
 - 2. Orta Oyunu
 - 3. Karagöz
 - 4. Kukla
 - 5. Meddahlık
 - 6. Cirit

³⁶ <http://www.tdk.org.tr/Etimoloji.html> (06.05.2006)

7. Tura
 8. Silah Atışları
 9. Güreş
 10. At Yarışı vb.
- F. Halk Oyunları (Dansları)
- G. Halk Müziği ve Araçları, Çalgıları
- H. Halk Hekimliği:
1. İnsan Sağaltma (Tedavi)
 - a. Ocaklık
 - b. Berberlik (Diş, Sünnet vb.)
 - c. Sınıkçılık (Kırık-Çıkık)
 - d. Üfürükçülük (Muska-Nazar)
 - e. Hacamatçılık, Sülükçülük
 2. Hayvan Sağaltma
 3. Bitki (Dal) Sağaltma

III. Toplumda Kalıplaşmış Düzenli İlişkiler:

Töreler / Törenler

A. Geçiş Törenleri:

1. Doğum Töreni
2. Sünnet Töreni
3. Evlenme Töreni
4. Ölüm Töreni

B. Bayram Törenleri:

1. Şeker Bayramı
2. Kurban Bayramı
3. Nevruz Bayramı vb.

C. Uğurlama, Karşılama, Ürün ve Kutlama Törenleri:

1. Askere Uğurlama ve Karşılama
2. Hacı Uğurlama ve Karşılama
3. Hıdrellez
4. Koç Katma
5. Ekme ve Biçme
6. Yağmur Duası
7. Ad Koyma
8. Tırnak Kesme
9. Saç Kesme
10. Diş Hediği
11. Yürüme
12. Kütük Atma vb.”³⁷.

³⁷ Ayrıntılı sınıflandırma için bkz. Sedat Veyis Örnek. Türk Halkbilimi, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1977.

Yukarıda verilen ayrıntılı sınıflamada her bir başlık kültürel miras ögesi olarak toplumdan topluma farklılıklar gösterir, belirtilenlerin birçoğu tek başına inceleme konusu olabilecek niteliktedir. İnsan-Doğa ilişkileri başlığı altında yer alan somut kültürel miras ögeleri de somut olmayan kültürel mirasın değerlendirilmesinde başvurulacak ögeler olarak kapsam dahilinde tutulmaktadır. Bunun sebebi toplum biçimlerinin gelişmesinde tarım toplumu aşamasının sadece bir geçinme biçimi olmanın ötesinde çok önemli gelişmelerin de meydana geldiği bir aşama olmasıdır.

İnsan-Doğa ilişkisinde, temel geçim kaynağı, tarım olarak ortaya çıktığında, göçebe hayattan yerleşik hayata geçilir. Bir yere bağlı olarak yaşama olanağı beraberinde kentlerin oluşumuna olanak sağlar. İnsan-İnsan, İnsan-Toplum ve Toplumda Kalıplaşmış Düzenli İlişkiler başlıkları altında sıralananlar da İnsan-Doğa ilişkisi başlığı altında sıralananlar ile beraber toplumların zamana bağlı zorunlu değişime uğrayarak yok olan ve koruma amaçlı kökenlerin araştırılmasında üzerinde durulması gereken somut olmayan kültürel miras ögeleri listesi olarak önem taşır.

2.3.3. Somut Olmayan Kültürel Miras ile İlişkili Bilim Dalları

Somit olmayan kültürel miras ile ilgili inceleme ve araştırmalarda başvurulabilecek bilim dalları ve tanımları şöyledir:

- Halk Bilim / Folklor
- Etnografya
- Etnoloji / Sosyal Antropoloji
- Sosyoloji

Halk Bilim / Folklor: Toplumların, halk katmanlarının maddi ve manevi kültürlerini; tarihi, coğrafi ve toplumsal boyutlarıyla bu boyutların birbirleriyle ilişkilerini tespit ederek kaynak, gelişme, yayılım, değişim, etkileşim gibi birçok alandaki sorunlarını kendine özgü yöntemler yardımıyla çözmeye, bu arada, bu oluşumlarla ilgili sonuç, kural, kuram ve yasaları bulmaya çalışan, bunları kendine özgü yöntemlerle derleyen,

sınıflandıran, çözümleyen ve yorumlayan bilim dalıdır. “Halk bilimi, kendini anlatmak için ötekini vurgulamak durumundadır”³⁸. (Soyut ağırlıklıdır.)

“Terim olarak ilk kez İngiliz William J. Thomas kullanmıştır (1803-1885) W. J. Thomas, halk edebiyatı ve diğer halk ürünlerini inceleyecek bilim dalına “FOLK-LORE” teriminin kullanılmasını önermiştir. Folk (=halk), lore (=bilim) anlamlarına gelmektedir. 1846 yılından bu yana Anglo-Sakson ülkelerinde ve diğer Avrupa ülkelerinde bu terim yaygınlık kazanmış ve yurdumuzda da 1913'lü yıllardan itibaren kullanılmıştır”³⁹.

Folklor ve Halkbilimi terimleri arasında farklılık vardır. “Folklor” karşılığı olarak, Türkçe’de pek çok terim kullanılmış ve kullanılması önerilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır:

- a. Halkiyat (Halk ilmi)
- b. Halk Bilgisi
- c. Tüzbilim (Tüzebilim)
- d. Halk Bilimi

Bunların içinde en yaygın kullanım olarak halk bilimi ile karşılaşılır. *Folklor* teriminin yanlış kullanımına örnekler, doğru kullanımları ile kısaca şu şekilde özetlenebilir:

Yanlış Kullanım

Folklor Ekibi
Folklor Gösterisi
Folklor Sanatçısı
Folklor Çalgıları
Folklor Giysisi
Folklor Dansları

Doğru Kullanım

Halk Oyunları Ekibi
Halk Oyunları Gösterisi
Halk Oyunları Sanatçısı
Halk Çalgıları
Halk Oyunları Giysisi
Halk Dansları / Halk Oyunları

³⁸ Susan Pearce. “Museum Objects”, Museums, Objects and Collections, Annamma Joy. ‘Beyond the Odyssey: interpretations of ethnographic writing in consumer behaviour’, Leicester: Leicester University Press, 1992, s. 296.

³⁹ Bircan Kalaycı. Halk Bilimi / Folklor Tarihsel Süreç, Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi, http://www.folklor.org.tr/turkish/halkbilim_genel.htm

Etnografya: İnsan topluluklarını betimleyen ve inceleyen; yaşamın iktisat, teknoloji, siyaset, hukuk, din ve toplumla ilgili çeşitli yanlarını elden geldiğince, aslına uygun olarak yeniden kurmayı amaçlayan bilim dalıdır. Belli bir toplumun davranışlarındaki kültür anlamını ve kültürün öğeleri arasındaki bağıntıları araştırır (Somut belgeleme ağırlıklıdır).

Etnoloji / Sosyal Antropoloji: Kültürel Antropoloji olarak da geçer. Toplumlara ya da kültür gruplarını antropoloji bilimi kapsamında tür, yayılım, evrim, töre, etnik köken ve neden – sonuç ilişkileri şeklinde ele alarak inceleyen bilim dalıdır. Günümüzdeki anlamı ile ise, etnografyanın sağladığı belgelere dayanan ve özellikle yayılma, ilişki, köken, geçmişin yeniden kurulması gibi sorunlara yönelik bütünleştirici incelemeler ve kuramsal sonuçları kapsar (Somut ve soyut kaynaklara eşit oranda başvurur).

Sosyoloji: Toplum bilimi olarak da adlandırılır. İnsanların birbirleriyle kurdukları sosyal ilişkileri, sosyal gruplar, kurumlar ve organizasyonlar arasındaki ilişkileri, kitlesel hareketleri, sosyal etkileşim biçimlerini, yapısal özelliklerini ve potansiyellerini inceleyen bilim dalıdır.

3. ÇOK KÜLTÜRLÜLÜK ÖLÇEĞİNDE SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS

Türkiye Cumhuriyeti, tarihi geçmişi itibari ile çok kültürlü bir toplumsal yapıya ve güçlü bir kültürel mirasa sahiptir. Bu miras halkın duygu, düşünce ve beğenisiyle şekillenerek günümüze gelmiş; tarih ve coğrafyadaki çok boyutluluğa paralel olarak çeşitlenmekle beraber farklı seviye ve birikimlerle merkeze bağlı *toplum, insan ve doğa gerçeği*yle şekillenmiştir.

Son yıllarda sıkça tartışılan ve farklı kültürel birikimlere sahip toplulukların bir arada yaşadığı her toplumun gündeminde yer alan bir konu olarak çok kültürlülük Türkiye’de de UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Konseyi) tarafından 17 Ekim 2003 tarihinde Paris’te gerçekleştirilen 32. genel konferansta kabul edilen sözleşme kapsamında somut olmayan kültürel miras ile ilgili çalışmaların yaygınlaşması ile daha ön plana çıkmıştır.

İnsan hakları alanında mevcut uluslararası belgelere, özellikle 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine, 1966 Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesine, 1966 Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesine atıfta bulunarak, 1989 UNESCO Geleneksel Kültür ve Folklorun Korunması Tavsiye Kararında, 2001 UNESCO Kültürel Çeşitlilik Evrensel Bildirgesinde ve Kültür Bakanları Üçüncü Yuvarlak Masa Toplantısında kabul olunan 2002 İstanbul Bildirgesinde vurgulandığı gibi, somut olmayan kültürel mirasın, kültürel çeşitliliğin potası ve sürdürülebilir kalkınmanın güvencesi için imzalanan sözleşme, uzun bir hazırlık sürecinin ürünüdür. Bu süreç Sayın Prof. Öcal Oğuz tarafından şu şekilde özetlenmektedir;

“Düşünce ve eylem olarak 1954 yılındaki Lahey Sözleşmesi, 1970 yılındaki Yasadışı Yollardan Edinilmiş Kültürel Varlıkların İadesi Sözleşmesi, 1972 tarihli Dünya Kültür ve Doğa Varlıklarının Korunması Sözleşmesi, 1973 tarihli Evrensel Telif Hakları Sözleşmesi çerçevesinde Bolivya’nın folklorun da buna dahil edilmesine yönelik teklifi, 1982 UNESCO-OMPI folklorun sözlü birikiminin korunması kararları, 1989’te UNESCO’nun

25. Genel Konferansı'nda geleneksel kültürlerin korunması kararının alınması ve bu çerçevede 1995-1999 yılları arasında konuyla ilgili 8 bölgesel konferans düzenlenmesi, 1997 yılındaki 29. Genel Konferans'ta Genel Direktör'ün kültürün yeni bir standart belge ile korunması konusunda çalışma yapmaya davet edilmesi, 1999 tarihinde Washington'da toplanan uzmanlar toplantısında geleneksel ve popüler kültürün korunması konusunda yeni ve bir standart belirleyici yapılaşmanın oluşturulması anlayışının benimsenmesi, UNESCO terminolojisinde Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM) olarak tanımlanan **halk bilimi ürünlerinin** küreselleşmenin tek biçimleştirme tehlikesine karşı korunmasına yönelik uluslar arası bir sözleşme hazırlanması süreçlerinin ilk basamaklarını oluşturmuştur.

Bu hazırlık döneminin ardından İtalya'nın Torino şehrinde Mart 2001'de UNESCO tarafından davet edilen alan uzmanlarının katıldığı Yuvarlak Masa Toplantısı gerçekleştirilmiş ve somut olmayan mirasın ilk kez UNESCO belgelerine geçen ve kabul edilen tanımı yapılmıştır. Mayıs 2001'de UNESCO Yürütme Kurulu'nun 161. toplantısında somut olmayan kültürel mirasın korunması konusunun 31. Genel Konferans'a getirilmesine karar verilmiş ve Genel Direktör'ün bu konuda Genel Konferans'a rapor sunması kararlaştırılmıştır. Ekim 2001'de yapılan 31. Genel Konferans'ta somut olmayan kültürel mirasın uluslararası bir sözleşme ile düzenlenmesi kararlaştırılmış ve Genel Direktör, Ekim 2003'te yapılacak olan 32. Genel Konferans'a rapor sunmaya çağırılmıştır.

Belirlenen bu takvim çerçevesinde çalışmalarına hız veren UNESCO, 22-24 Ocak 2002 tarihlerinde Rio de Janeiro'da bir uzmanlar toplantısı düzenlemiş ve Torino'da yapılan tanım, yeniden benimsenmiştir. Bu toplantıda Eylül 2001 tarihinde İspanya'nın Elche şehrinde yapılan "İnsanlığın Somut Olmayan Mirası Başyapıt İlanı" programında kullanılan ölçütlerden (ki bu ölçütler UNESCO tarafında yayımlanan "aday dosyalarının hazırlanma rehberi"inde belirlenmiştir.) ilham alınabileceği vurgulanmıştır. (Jüri tarafından belirlenen 19 ülkenin 19 sunumunu içine alan bu eserlerle ilgili kitapçık, UNESCO tarafından "Patrimoine oral et immatériel de l'humanité" (İnsanlığın Somut Olmayan ve Sözlü Mirası) adıyla yayımlanmış ve başyapıt ilanlarının iki yılda bir yapılması öngörülmüştür. (Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin 31. maddesiyle bu uygulama durdurulmaktadır.) 20-22 Mart 2002 tarihlerinde UNESCO'nun Merkezi Paris'te ilk yazım grubu toplantısı yapılmıştır. Bu toplantıda faaliyet alanını tanımlamaya yönelik bir taslak oluşturulmuştur. Hazırlanan ön taslağın

1972 Dünya Kültürel Miras Sözleşmesi'ne benzemesi, uzmanların eleştirilerine nedeni olmuş ve üzerinde daha fazla çalışılması gerektiği vurgulanmıştır.

UNESCO'nun Mayıs 2002'de yapılan 164. toplantısında, konunun son derece karmaşık olduğu üye ülkelerce dile getirilmiş, taslak sözleşmenin imza tarihinin 2003 yerine 2005 olması gerektiği vurgulanarak verilen bir kararla Genel Direktör, Eylül 2002'de hükümetler arası toplantı düzenlemeye davet edilmiştir.

10-12 Haziran 2002 tarihlerinde Paris'teki UNESCO Merkezi'nde alanın tanımı ve kavramların içeriklerinin belirlenmesi amacıyla uluslar arası uzmanlar toplantısı yapılmış, 13-15 Haziran 2002 tarihlerinde yazım grubunun ikinci toplantısı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantılar sonunda ortaya çıkan ikinci ön taslak sözleşme metni üye ülkelere iletilmiştir. Daha sonraki toplantılarda üye ülkeler itirazlarını ve düzeltme önerilerini bu metni esas alarak yapmışlardır.

Türkiye'nin ev sahipliği ile 16-17 Eylül 2002 tarihlerinde “Somut Olmayan Kültürel Miras, Kültürel Çeşitliliğin Aynası” adlı 3. Kültür Bakanları Yuvarlak Masa Toplantısı İstanbul'da gerçekleştirilmiş ve UNESCO üyesi ülkelerin Kültür Bakanlarının beklenenin üzerinde gerçekleşen katılımları sonunda yayımlanan ve UNESCO literatüründe “İstanbul Deklarasyonu” (Déclaration d'Istanbul) olarak anılan metinde sürecin hükümetler tarafından desteklendiği açıklanmıştır.

Haziran toplantılarında ortaya çıkan ön taslak metni ile ilgili ülkelerin değerlendirmeleri ve bilimsel yaklaşımları görülmek üzere Paris'teki UNESCO Merkezi'nde 23-27 Eylül 2002 tarihlerinde ilk kez “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Ön Taslak Sözleşme Metni Üzerine Hükümetler Arası Uzmanlar Toplantısı” yapılmıştır. Bu toplantıya Türkiye heyeti adına Kültür Bakanlığı'ndan dönemin Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürü Seyhan Livanelioğlu ve Ankara Üniversitesi'nden Prof. Dr. Gürbüz Erginer katılmışlardır. Bu toplantıyla ilgili olarak hazırladığı raporda sözleşmenin önemine ve metnin karmaşıklığına vurgu yapan Prof. Dr. Erginer, Türkiye'de konunun çeşitli uzman gruplarınca daha detaylı olarak ele alınması gerektiğini vurgulamıştır. Bu ilk uzmanlar toplantısından sonra, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu bünyesinde “Somut Olmayan Kültürel Miras Komitesi” kurulmuş ve sözleşmeyle ilgili olarak Türkiye'nin görüşünün şekillenmesinde anılan komite önemli katkılarda bulunmuştur.

24 Şubat - 01 Mart 2003 tarihlerinde Paris'teki UNESCO Merkezi'nde gerçekleştirilen "İkinci Hükümetler Arası Uzmanlar Toplantısı"na 23-27 Eylül 2002 toplantısında ve sonrasında oluşan itirazlar değerlendirilerek, "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi"nin oluşturulmasına çalışılmış, üye ülkelerin hararetli tartışmaları nedeniyle 38 maddeden oluşan sözleşme taslağının ancak başlangıcı ve 11 maddesi tartışılabilmiş, 3 madde kabul edilmiş ve toplantı Haziran 2003'e ertelenmiştir. Bu ikinci hükümetler arası uzmanlar toplantısına Türkiye adına Gazi Üniversitesi'nden Prof. Dr. M. Öcal Oğuz ve Dışişleri Bakanlığı Hukuk Müşavirliğinden Ebru Demircan katılmıştır. Heyete Paris'teki UNESCO Daimi Temsilciliği adına Büyükelçi Bozkurt Aran'ın yanı sıra M. Vakur Erkul ile Şebnem İncesu dahil olmuş ve müzakereler istişareli ve koordineli olarak yürütülmüştür. Bu toplantıda UNESCO üye ve gözlemci ülkeleri ile UNESCO toplantılarına katılma hakkı bulunan sivil toplum kuruluşları (NGO), ön taslak metni üzerinde hararetli tartışmalar yapmışlar, bu tartışmalarda "küreselleşme" dinamiklerini ellerinde bulundurmayan "üçüncü dünya" ülkelerinin sözleşmenin bir an önce kabul edilmesi ve koruma projelerinin UNESCO tarafından oluşturulacak güçlü bir fon tarafından desteklenmesi yönünde biçimlenmesi için büyük bir enerji harcadıkları görülmüştür. Bu tartışmaların odağında yer alan ve en çok taraftar bulan fikir ise, "yok olan kültür değerlerinin korunması gerektiği" olmuştur. Bu toplantı sırasında, sözleşmeyi hararetle savunanların başta Japonya ve Güney Kore olmak üzere kimi uzak doğu ülkeleri ile Okyanusya, Afrika ve Güney Amerika ülkeleri olduğu görülmüştür. Sözleşme görüşmelerinin yürütüldüğü dönemde UNESCO'da gözlemci statüsünde bulunan ABD temsilcilerinin metni "bilimsel" bulmayan açıklamaları ile kimi Kuzey Avrupa ülkelerinin ulusal kaynaklarının yetersizliği gerekçesiyle fonların desteklenmesi konusundaki isteksiz tavırları not edilebilecek konular arasında yer almıştır.

02-14 Haziran 2003 tarihinde toplanan Üçüncü Hükümetler Arası Uzmanlar Toplantısına Dışişleri Bakanlığı Hukuk Müşavirliği'nden Günseli Yastı heyete katılmış, heyetin diğer üyeleri değişmemiştir. Çoğu günler gece saat 23:00'lere kadar devam eden uzun ve hararetli tartışmaların geçtiği oturumların sonunda ve daha önceki toplantıda ortaya çıkan bölgesel eğilimlerin korunduğu fakat artık kimsenin sözleşmenin "gereksizliğini vurgulamadığı" bir atmosferde 14 Haziran 2003 tarihinde taslak metin, alkışlar arasında uzlaşma ile kabul edilmiştir. 32. Genel Konferans bünyesinde 09-14 Ekim 2003 tarihlerinde toplanan Kültür Komisyonu, Hükümetler Arası Uzmanlar Toplantısında taslak metni oluşturulan sözleşmeyi yeniden müzakere etmiş ve metinde herhangi bir değişiklik yapmaya gerek görmeden olduğu gibi kabul etmiştir. Bu

toplantıya Türkiye’den Kültür ve Turizm Bakanlığı Müsteşarı Prof. Dr. Mustafa İsen, Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesini uzman sıfatıyla yürüten Prof. Dr. Öcal Oğuz ve Kültür ve Turizm Bakanlığı Dış İlişkiler Dairesinden Ertuğrul Derindere’nin yanı sıra Dış İşleri Bakanlığı’ndan Çok Taraflı Kültürel İşler Genel Müdürü Şule Soysal, UNESCO Milli Komisyonu Başkanı Prof. Dr. Arsin Aydınuraz ile UNESCO Daimi Temsilciliğinden Büyükelçi Bozkurt Aran ile M. Vakur Erkul ve Şebnem İncesu katılmıştır”⁴⁰.

“Etno-kültürel kimlikler, biyolojik deyişle ‘ırklar’ çok kültürlülüğün göstergeleridir”⁴¹. Çok kültürlülük, kökeninde tarihsel, inançsal, sosyal nedenlere dayanan farklı yaşam biçimlerinin bir arada bulunması şeklinde tanımlanır ve ‘kültür’, ‘kimlik’ ve ‘köken’ gibi alt kavramları içerir. “Toplumsal sınırlar içinde farklı yaşam biçimleri ve inanç sistemleri ile birbirinden ayrılan gruplar alt kültürler olarak nitelendirilir”⁴². Küreselleşme sürecinde farklı alt kültürler tek tipleştirilmeye çalışılır, ancak yine bu süreçte yaşanan nüfus değişimleri, kentleşme, sanayileşme, sınıflaşma eğilimleri kültürel çeşitlilik sınırlarını sürekli genişletir.

“Çok kültürlülük, dünyayı toplumsal kültürler bölen bir yapı inşa eder”⁴³. Bu yapı, gruplar arası uyumun sağlanamaması halinde, baskın kültürün alt kültür üzerinde baskı oluşturması sonucunu doğurur. Dolayısı ile toplumda en önemli baskı göçmenler ve mevcut diğer azınlık kültürler üzerinde yoğunlaşır. Muhafazakar kesim genel geçer doğruların ve değerlerin örneği olarak desteklenir. Her alt kültürün özgün temsilcisi muhafazakar kesim içinden belirlenir. Böyle olunca çok kültürlülük kavramı asıl anlamını kaybederek kimi zaman çok dinli, çok inançlı gibi bir anlama doğru kayar. Çok kültürlü toplumlarla ilgili tartışmalardan en önemlisi kültürel farklılıklar ve değerlerin nasıl ve ne ölçüde korunduğu ya da korunması gerektiği problemi üzerinedir.

Türkiye Cumhuriyeti, milli sınırların kültür sınırlarını belirlemediğinin de en açık örneğidir. Bir toplumun kültürel sınırlarının keskinliği, sosyal hareketliliği de

⁴⁰ Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi süreçlerinin anlatımı Sayın Prof. Dr. M. Öcal Oğuz’a aittir. <http://www.thbmer.gazi.edu.tr/sokum/index.htm> (29.09.2005)

⁴¹ Ahmet İçduygu ve E. Fuat Keyman. ‘Globalleşme, Anayasallık ve Türkiye’de Vatandaşlık Tartışması’, Doğu Batı. Kamusal Alan, Sayı 5, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 1998, s. 161.

⁴² İnsan ve Kültür, s. 111.

⁴³ ‘Globalleşme, Anayasallık ve Türkiye’de Vatandaşlık Tartışması’, s. 158.

engelleyen bir durumdur. Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi dini İslamiyet dolayısı ile diğer İslam ülkeleri ile paylaştığı kültürel bir dilim**, Akdeniz ülkeleri ile komşuluk dolayısı ile Akdeniz kültürü ile paylaştığı kültürel bir dilim, dil ailesi kökeni olarak Orta Asya ile paylaştığı kültürel dilim ve çoğunluğu tarımla uğraşan bir halk olarak diğer tarım toplumları ile paylaştığı kültürel dilim çok kültürlülük sınırlarının genişliğine; bir anlamda sınırsızlığına işaret eder.

Sibirya'dan Balkanlar'a, Yemen'den Hindistan'a, Çin'e kadar çok geniş coğrafyaya yayılmış, bu coğrafyalarda devletler kurmuş bir topluluğun yürütücüsü olarak Türkiye Cumhuriyeti, birbirinden çok farklı özellikler taşıyan uygarlık birikimlerinin de taşıyıcısı özellikler gösteren bir mirasa sahip olmuştur. "En eski kültür ve uygarlıkların beşiği olmuş Türkiye Cumhuriyeti toprakları tarihte gerek siyasal, gerek iktisadi, gerek kültürel açılardan Doğu ile Batı arasında bir köprü oluşturmuş, binlerce yıl boyunca çok farklı kökenlerden gelen ve çok farklı renkler taşıyan etkileri içinde barındıran bir gelişim göstermiştir"⁴⁴. Bir toplumun kültürel zenginliğini de yansıtan bütün bu çeşitlilikler, aslında toplumsal kültürün bir parçası olmakla birlikte genel anlamda akla gelen kültür anlayışının dışında da varlık gösteren kültürel unsurlardır. İki binli yıllarda bu gelişmeler daha da hızlanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti sınırları dahilinde Türk adı verilen etnik ve kültürel kimliğin yanında Gürcü, Çerkez, Tatar, Arnavut, Pomak, Boşnak, Kürt, Süryani, Rum, Ermeni, Musevi, Yörük, Türkmen, Tahtacı, Abdal, Azeri, Uygur, Kırgız, Kazak, Özbek, Balkar, Karaçay, Kumuk, Dağıstan, Sudan, Eston, Yezidi, Zaza, Osset, Hemşinli, Molokan, Polonez, Çingene, Arap, Nusayri, Keldani, Laz gibi birçok etnik ve kültürel kimliğe mensup topluluklar yaşamaktadır. Bütün bu etnik kimliklerin iç içe geçmesi türküleri, yemekleri, yaşam biçimlerini, kısaca toplum olarak sahip olunan somut olmayan kültürel mirası zenginleştirmektedir. Bu kimliklerin katkısı göz önünde bulundurulduğunda bunların da kendi içinde korunma gereksinimi vardır. Bu kimlikler, yukarıda sözleşme süreçleri anlatılırken de belirtildiği gibi halk biliminin araştırma

** Geniş coğrafyaya yayılmış olmasından kaynaklı dinsel töreler ve ritüeller ile ilgili farklılıklar olmasına rağmen aynı kültürel dilim olarak tanımlanmıştır.

⁴⁴ Ethem Ruhi Fırlıklı. Türk Dünyası ve Halk Kültürü Üzerine Araştırmalar, İncelemeler (Ali Abbas Çınar), Muğla, 1996, s. 3.

alanına girer ve uluslararası çerçevede somut olmayan kültürel miras başlığı altında ele alınarak incelenir. “Çok kültürlü bir toplum olma özelliğini koruyan Kanada’nın sosyolojik yapısı bir salata kasesine benzetilmektedir. Bütün farklılıklar bu kase içinde kendi rengi ve tadında bulunmaktadır”⁴⁵. Mevcut toplulukların kendi değerlerini ve kültürel öğelerinin ana unsurlarını bütün özellikleri ile koruyabilmekte olup olmadıkları ise tartışmalı bir konudur. Ağırlıklı olarak İngiliz göçmenlerin kurdukları Kanada ile Amerika Birleşik Devletleri ve Avustralya’nın kültürü büyük ölçüde İngiliz kültür ve dilinin çeşitlenmesi anlamını taşır. Kanada’da İngiliz dili ve kültürü kadar Fransız dili ve kültürünün etkisiyle oluşmakta olan bir kültür sentezinden söz edilebilir.

Farklı kültürlere ve inançlara sahip, farklı dilleri konuşan birçok topluluğun Türkiye Cumhuriyeti bayrağı altında hoşgörü çerçevesinde yaşayabilmesi yılların birikimli tecrübesi ile sağlanabilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nin somut olmayan kültürel mirasının incelenebilmesi için yöntem olarak diğer kültür incelemelerinden hareketle yola çıkmak mümkün değildir. Bunun sebebi, bu alanda çalışmalar yürüten birçok toplumun belirli bir coğrafya üzerinde doğmuş tek boyutlu, ortak siyasi birlik ve tarihi gelişimle bugüne gelmiş olmasına karşılık Türkiye Cumhuriyeti’nin bu toplumlardan farklı biçimde tarihsel, coğrafi ve siyasi çeşitlilik gösteriyor olmasıdır.

Çok kültürlülük, özellikle büyük şehirlerde açık gözlemlenebilen bir görüntü sunar. Bunun sebebi büyük şehirlere olan her kesimden göçtür. Türkiye Cumhuriyeti’nin toplumsal sınırlarında doğu ile batı arasında iktisadi, eğitsel ve sosyal koşullar açısından büyük farklılık gösteren grupların kesişme noktaları olan büyük şehirlerde bu alt kültürler bir arada yaşamın gereği kurallar sistemine dahil olur ve baskın ya da etkisiz olarak varlık gösterirler. İnanç ve baskı arasında da kültürel bellek incelemesi açısından köklü bir ilişki vardır. “Öteki olmak, farklı olmak, insanların çeşitlilik gösteren inanç sistemleri, dünyaya karşı duruş biçimleri, baskı görmeleri ya da baskı uygulayan grup olmaları kültürel çeşitlilik içinde yer alır ve değerlendirilebilir”⁴⁶. Tüm bunlar güç ve iktidar ilişkilerinin de sonuçları olarak görülebilir.

⁴⁵ <http://www.degerleregitimi.org> “Çok Kültürlü Topumlarda Değer Yapısı: Kanadalı Türkler Örneği Semineri” (23.12.2005)

⁴⁶ “Museum Objects”, Museums, Objects and Collections, Annamma Joy. ‘Beyond the Odyssey: Interpretations of ethnographic writing in consumer behaviour’, s. 310–311.

Somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesinde küreselleşme ve sosyal değişim süreçlerinin, topluluklar arasında diyalogu yenileme koşullarını oluşturmakla birlikte, özellikle korumaya yönelik kaynakların yetersizliğinden dolayı, somut olmayan kültürel mirasla ilgili bozulma, yok olma veya yıkılma gibi ciddi tehditlerin arttığı kabul edilmiştir. İnsanlığın somut olmayan kültürel mirasının korunması konusunda evrensel istenç ile ortak bir kaygının varlığını da göz önünde bulunduran sözleşme, toplulukların, özellikle yerli toplulukların, grupların ve bazı durumlarda bireylerin somut olmayan kültürel mirasın üretimi, korunması, bakımı ve yeniden yaratılması konusunda önemli rol oynadıklarını, böylece kültürel çeşitliliği ve insan yaratıcılığını zenginleştirdiklerini kabul etmektedir.

Somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesi uluslararası niteliği ile ilgili topluluk, grup ve bireylerin birbirlerinin somut olmayan miras öğelerine saygı gösterilmesini amaçlarken bir yandan da ulusal boyutta çok kültürlü toplumları da içeren yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde duyarlılığı öngörmektedir. Bu doğrultuda çok kültürlülük ölçeğinde somut olmayan kültürel miras ele alındığında bir kültürün alt grubu olan her kültür ya da topluluğun kendi içinde gösterdiği farklılıklar üzerinde durulması gerekmektedir. Ritüeller de bu bağlamda yaptırımlar ve temel doğrular içeren sistemler olarak önem taşır. Her farklı inanç sisteminin birbirinden ayrıldığı noktaların sırrı ritüellerde gizlidir. Somut olmayan kültürel mirasın da inanç sistemleri konusunda sözleşme kapsamında konusu alanına giren ve korunması gereken değerler inanca bağlı gerçekleştirilen ritüellerdir. İnanç, sistem olarak değil, folklorik yansımaları ile somut olmayan kültürel miras kapsamında incelenir. “Kültürel değişimlerin, toplumların varlığını-kimliğini tehdit etmeye başladığı noktada, tarih bilinci ile hareket eden toplumlar, bugünü geçmişin karşısına dikerek, hatırlamaları gerekenleri hatırd tutarak, tarihi efsaneleştirerek yok olmaktan kurtulmuşlardır”⁴⁷.

Farklı geleneklerin bir arada yaşaması somut olmayan kültürel mirasın değerlendirilmesine yeni bir boyut getirir. Büyük şehirlerde şehir merkeziyle kenar semtler arasında iki ayrı kültür yaşamaktadır. Doku kaynaşması henüz tamamlanamamıştır. Göçle gelenlerin kentlileşme süreci uzun zamana yayılmaktadır.

⁴⁷ Kültürel Bellek, s. 56.

Büyük şehirlerde tarım öncesi toplulukların ritüele dayalı düşünce yapısının kalıntıları, tarım topluluklarının inanç yapısı, sanayi toplumlarının laik düşünce yapısı iç içe geçmiştir. Geçmişe dönüp bakıldığında, en üstlerde yer alan kültür ögesi gelenek ve göreneklerdir. “Gelenek, hatırlamanın biçimlendirilmesidir”⁴⁸. Sözlü ya da yazılı olarak gelenekler, toplumların özellikle diğer toplumlarla olan kültürel sınırını belirler ve sahip çıkılarak korunmaları ve süreklilikleri sağlanması halinde kültürel çeşitlilik / çok kültürlülük toplumsal bütünlük içinde bir avantaj halini alır. “Mısır ve İsrail’in tarihlerinde görüldüğü üzere, baskı altında olan toplumların kültürel çeşitliliklerini koruyarak kendi içinde bir birlik sağlayıp, dış etkilere kapanması direnişin sürekliliğini sağlar”⁴⁹.

“Etnik topluluklar kendi kültürel tanımlamaları için geçmişten günümüze süre gelmiş ortak kriterleri gelenek ve görenekler olan genelde endogomik gruplardır. Bu anlamda etniklik ulusallıkla karıştırılmamalıdır. Ulusallık yasalarla sürdürülürken, etnik nitelik toplumların bünyesinde doğal olarak sürer. Türkiye bağlamında bu ayrımı vurgulamak özellikle önemlidir. Çünkü cumhuriyetin temel ilkeleri kurulduğu günlerden itibaren Türk sözcüğünün etnik anlamda kullanımıyla ulusal anlamda kullanımını birleştirmiş ve bu iki kullanım arasına herhangi bir net ayrım koymamış ve bu belirsizlikten doğan yanlış anlamaları görmezlikten gelmiştir. *Türkiye’de yetmiş iki millet var*. Buradaki millet sözcüğü modern anlamdaki ulustan çok yarı özerk azınlıkları dile getiren eski bir Osmanlı deyişidir”⁵⁰. Bir etnik topluluğun tanımı, koşulların hem iç hem de dış değişikliklerine karşılık gelen sürekli bir adaptasyon sürecidir. Sorun bir etnik grubun ne olduğundan çok ne zaman var olduğu yani ne gibi koşullar altında var olduğudur. Etniklikle ilgili üç temel durum vardır;

- a) Etnik topluluğun kendisine içerden bakışı,
- b) Etnik topluluğa dışardakilerin bakışı,
- c) Bu iki bakış arasında kurulabilen dengedir.

⁴⁸ Kültürel Bellek, s. 48.

⁴⁹ Kültürel Bellek, s. 167–219.

⁵⁰ Peter Alford Andrews, Türkiye’de Etnik Gruplar, Çeviren: Mustafa Küpüşoğlu, Ant Yayınları, İstanbul, 1992, s. 20-25.

Çok kültürlülüğün gereği olarak alt kültürlerin tanınması mevcut toplum-devlet bilinci ile örtüşmek durumundadır. Bugün Türkiye’de yaşanan Güneydoğu sorunu bu örtüşmenin sağlanamamasına somut bir örnektir. Toprakların üzerinde şekillenen ve maddi – manevi kültür mirasından izler ile varlıkları yadsınamayacak olan, Yunan, Roma, Bizans, Osmanlı kimlikleri toplumsal sınırların belirlediği çerçevede geri planda kalmaktadır. Bu anlamda, çok kültürlülük başlığı altında kimlik sorunu tek yönlü düşünülemez. Ulusal varlık ve birlik ilkesinden hareketle, toplum içindeki kültürel karşıtlıklar, ulusal kültüre dayalı demokrasi, laiklik: *birlik içinde çeşitlilik* ilkesi ile yumuşatılır. “Türkiye Cumhuriyeti’nin Türk kimliği etnik, sosyal ve kültürel değil, resmi dili Türkçe olan, Türkiyeli anlamında bir tüzel kimliktir.”⁵¹. Somut olmayan kültürel miras, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde geleneksel yaşamı sürdüren toplulukların yüzyıllar boyunca kendi dil, kültür ve beğenileriyle oluşturup yaşattıkları çok kültürlülük ölçeğinde incelenebilir.

Tüm yukarıda belirtilenler doğrultusunda Türkiye Cumhuriyeti’nin somut olmayan kültürel miras kapsamının belirlenerek, araştırılması ve korunmasında çok kültürlülük ölçeğinde Türk kültürü ve Türkiye kültürü arası ayrım önem taşır. “Türk kültürü denildiğinde, Türk kavminin tarih sahnesine çıkışından başlayarak günümüze dek süregelen ve Türklerin yerleştikleri, yaşadıkları, bugün de yaşamakta oldukları yerlerde yarattıkları, bugün de etkinliğini sürdüren kültür anlaşılır. Türkiye kültürü ise, Türklerin yerleşmelerinden ötürü Türkiye denilen bu topraklarda onlardan önce de var olan, onların gelişileyle değişikliklere uğrayarak devam eden ve günümüze ulaşan kültür anlamına gelir. Türkiye kültüründe dörtlü bir bileşke söz konusudur. Özgün Türk Kültürü (Orta Asya), İslam Kültürü (Arap, İran), Anadolu yerli kültürleri ve Batı Kültürü (Avrupa) ”⁵². Bu ayrım Türkiye kültürü çok kültürlülük kavramına uygun bir tanımlamadır. Somut olmayan kültürel miras öğeleri olarak dil ve edebiyat, sanat, toplumsal yapı ve sosyal yaşam Türkiye Kültürü kapsamında ele alınacaktır.

⁵¹ Bozkurt Güvenç. “Kültür, Kimlik ve Kimlikler: Bir Sempozyumun Eşiğinden”, III. Kültürel Araştırmalar Sempozyumu –Kimlik ve Kültür- , Bildiri Özetleri, <http://kk05.cstgroup.org/> (06.05.2006)

⁵² Türk Kültür Tarihi, s.41–42.

Dil ve Edebiyat

Dil, insanların duygu ve düşüncelerini ifade etmeye yarayan bir araç olarak, toplumsal kültürün meydana gelmesinde önemli bir etkindir. Kültür içinde aynı dili konuşan insanlar bir bütün teşkil ederek bir aile oluştururlar. İhtiyaç duyulan dil yaşayabilir ve kendini sürdürebilir. Dil, kendini ayakta tutabilen bir varlık değildir. Ancak konuşulup aktarılabileceği bir topluluk var ise, dil var olabilir. Diller konuşanlarını yitirdiklerinde ölürlür.

“İnsanoğlunun dünya üzerindeki varlığı 30.000–50.000 yıl öncesine aittir. Buna karşılık ilkyazı 6.000 yıl öncesine aittir. Bu çerçevede insanlık tarihinin binlerce yıllık bilgi, deneyim ve tecrübesi sözlü gelenek vasıtası ile kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Tarih boyunca konuşulan binlerce, on binlerce dilden sadece 106 tanesi edebiyat üretebilecek derecede yazıya bağlanabilmiş, büyük bir kısmı ise hiç yazılmamıştır. Bugün konuşulan 3.000 kadar dilden yalnızca 78 tanesinin edebiyat üretebilmiş, yüzlerce dil ise kendisini ifade edebilecek bir alfabe oluşturmamıştır”⁵³.

Somut olmayan kültürel mirasın incelenmesi açısından yazılı ve sözlü kültür gelenekleri arası geçiş ayrı bir önem taşımaktadır. Günümüz kültürü çok katmanlı uygarlaşma süreci sonucunda ortaya çıkan, yazılı kültürün egemen olduğu gruplar ile tek katmanlı uygarlaşma süreci olarak devam eden sözlü kültür birikimine sahip gruplar şeklinde iki bölümde değerlendirilebilir.

Türkiye’de somut olmayan kültürel miras ögesi olarak sözlü kültür mirası son yıllarda yitirilmekte olan değerler arasında üst sırada yer alır. Fıkralar, atasözleri, deyimler ve söylenceler sözlü kültürün belirleyici içeriklerini oluşturur. Söylenceler –tıpkı atasözleri ve deyimler gibi- yaşamın belli durumlarında, o durumun özünün kavrayıp, bundan dersler çıkarılmasını sağlayan, kuşaktan kuşağa yine sözle aktarılan hikayelerdir. Sözlü kültürün alt grubu olarak sözlü tarihi de bu bağlamda değerlendirmek gerekir. Tarihi olaylar yaşandıkları toplum içerisinde birtakım etkiler bırakmaktadırlar. Bu etkinin bir yansıması olarak bir sözlü kültür üretiminin meydana geldiğini gözlemlenir. Uzun süre

⁵³ Sözlü ve Yazılı Kültür, s.14.

süren büyük acılara sebep olan savaşlar ve göçler sonunda destanlar, acıklı ve iz bırakan ölüm olayları karşısında ağıtlar üretilmiştir. Sözlü kültür öğeleri yazılı olmayan hukukun da özünü oluşturur. Bu kalıpların tarihsel boyutları vardır; geçmişten geleceğe gelenekler aracılığı ile aktarılırlar. Sözlü kültürün yazılı kültürden daha etkin bir şekilde hayatın içinde yer aldığı yaşantıların anlaşılması ve araştırılmasında halk bilimi yöntemlerinden faydalanmak gerekir. Sözlü tarih, tarihin kabul edilmiş mitlerini ve anlamını kökten dönüştürme aracıdır. İnsanlara tarihlerini kendi sözleri ile geri verir. Onlara geçmişi verirken geleceği kurmak için de yol gösterir⁵⁴.

Somut olmayan kültürel mirasın kapsamı bütünüyle geleneklerle sınırlı tutulmamaktadır. Dünyadan bir örnekle açıklamak gerekirse; “Afrika’nın yaşam biçimi, hiç bir şekilde daha eski geleneklerin süregelen kalıntıları değildir. Kabul gören davranışlar dizisinin bütünüyle uygulanabilir ve fonksiyonel, mükemmel kültürlerinden ibarettir”⁵⁵. Afrika kıtasındaki sözlü gelenek değerlendirildiğinde yazı öncesi dönemdeki tarihin tümü ile sözlü olduğunu görülür. “Yazı öncesi dönemde zaman, gökyüzü, zanaatlar, beceriler, kanun ve konuşmalar, ticari işlemler kısaca bütün toplumsal birikimin akılda tutulması gerekmektedir”⁵⁶. Bütün bu uygulamalar kolektif hafıza veya görevli kişiler tarafından tutulup kültür olarak sonraki kuşaklara aktarılmaktadır. “Her hangi bir anlamı görünür referanslarının sağladığı anlam yönlendirme potansiyelinden dolayı mesajı en sahih ve doğru biçimde aktarma konusunda söz yazıdan çok daha etkilidir”⁵⁷. Kırgızlar arasında ilk günkü anlamı ile günümüze taşınan Manas Destanı, bu sözlü kültürün hala gündelik yaşamda etkin ve belirleyici olduğunun delilidir. Sözlü kültür insanlar tarafından inşa edilir ve taraflıdır, hayatın içinden gelir, sınıfsal ayrım yoktur. Kahramanlar bazen hiç adı duyulmamış kişiler arasından çıkabilir ve kaynağı ile beraber sıradan insanlara bir zamana ve mekâna ait olma duygusu kazandırır. Sözlü kültürün en önemli taşıyıcısı olarak dil başlığı altında, kaybolmakta olan somut olmayan kültürel miras ögesi olarak sözlü kültür yukarıda bahsedilen nedenlerle ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

⁵⁴ Paul Thompson. Geçmişin Sesi, (Çev. Şehnaz Layıkel), İstanbul, 1999, s.204.

⁵⁵ Melville J. Herskovite, “African Oral Art”, Journal of American Folklore, 1961, s. 38.

⁵⁶ Geçmişin Sesi, s.20.

⁵⁷ Erol Göka – A. Topçuoğlu, Yasin Aktay, Önce Söz Vardı, Ankara, 1999, s. 213.

Sanat

“Sanat, bir insan üretimi olarak, insanın kendini ifade etme yollarından biridir”⁵⁸. Sanat tarihi ve arkeoloji araştırmaları doğrultusunda bilinmektedir ki; yazıdan çok önce sanat vardır ve hatta sözün bittiği yerde sanat, toplumsal kültürün bir yansıması olarak konuşmaya başlar.

Toplumların sanat incelemelerinde esas olan içinde geliştikleri uygarlık ve kültür çerçevesidir⁵⁹. Sanat halk ağzındaki tarifi ile ‘güzel olan, hoş giden şey’dir. “Türkiye kültüründe sanatın başlangıç izleri Orta Asya ve Uzakdoğu tarihinde izlenir”⁶⁰. Bu etnik kökenli başlangıcın sanatsal değerleri, özellikle silah süslemeciliğine yönelik savaşçı kabile sanatları ile aynı düzeyde ele alınabilir. Özellikle zanaat olarak değerlendirilebilecek alanlarda üretim vardır. Ağaç, maden ve taş işçiliği bunların başında gelir. “Türk Osmanlı Sanatında minyatürlerin önemli bir yeri vardır. Minyatürler bazen tarihten bir kesiti, bazen mitolojik bir öyküyü anlatır”⁶¹.

Türklerin büyük topluluklar halinde Anadolu’ya yerleşmeleri paralelinde sanat alanında da uluslararası bir kültürel değişim yaşanır. Türklerin İslam öncesi erken dönemlerinde göçebe toplulukları olarak süsleme alanına verdikleri önem, zorunlu ekonomik ve sosyal ilişkiler nedeni ile özellikle İran sanatının mirası olarak Anadolu’ya aktarılan halı dokumacılığında önemli bir yer kazanır.

Ev eşyası ve giysi olarak kullanılan madde, hayvan derisi ve yündür. Bunlardan yapılan eşya ve giysilerin içindeki zeka unsuru, üstündeki süslemelerdeki görsel ihtişam sebebi ile sanat eseri olarak değerlendirilebilecek bir kategori oluştururlar. Deri ve yün eşyalara çeşitli renklerde veya çeşitli maddelerden birçok süslemeler yapılmaktadır. “İslamiyet ile beraber yenilenen sanat anlayışı, giderek özgün bir kimlik kazanır”⁶².

⁵⁸ P. Francastel. ‘Pour une sociologie de l’art? Methode ou prolemtique’ Etudes de Sociologie de l’art, Denoel Ganthier, Paris, 1970, s. 14.

⁵⁹ G. Weltfish. The Origins Of Art, New York: The Bobs - Meril Company, 1953, s. 28.

⁶⁰ Ergun Çağatay. Bir Zamanlar Orta Asya, İstanbul: Tetragon İletişim Hizmetleri A.Ş. Yayını, 1996, s. 24.

⁶¹ Mihrilan Çumra, Minyatürlerle Osmanlı Mitolojisi, Boyut Dergisi, İstanbul, Nisan 2005, s. 18-20.

⁶² N. Keklik. Sadreddin Konevi Düşüncesinde İnsan, Kader ve Ahlak, İslam Tetkik Estitüsü Dergisi, s. 65.

Özellikle çizgi dili sanata etkin olur. “Bu geleneksel bir dildir ve sanatçıya motifleri tekrar tekrar yorumlayabilecekleri imkanı vermesi açısından geniş bir yetenek ortamı sağlar”⁶³. Sanatın her alanında İslamiyet etkisi ile şematizm, soyut geometrik kompozisyonlar yer almıştır. “Geometrik ve bitkisel semboller eski büyü ve inanç sistemi etkilerinden yansımaları ile sürekliliğini sürdürür”⁶⁴.

Karşılıklı etkilerin iç içe geçtiği Türkiye sanatında geometrik şematizm egemenliği altında derin bir doğa ve nesnellik ilgisi yatar. Geleneksel sanat motifleri ile sanatta korunması gereken özgün kimlik kültürel mirasın önemli bir kısmını teşkil eder. Batılılaşma etkisi ile sanat alanında eklektik anlayış ürünü eserlerin somut olmayan kültürel miras kapsamında bütünün parçası olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Türkiye’nin sadece stratejik bir bölgede konumlanmış olması değil, aynı zamanda sosyo-ekonomik ve kültürel oluşum süreçlerindeki sorunlar itibari ile sanatı, Doğu ve Batı arasında ikili etkinin bir köprüsü işlevindedir. Bu açıdan sanatsal geleneklerin çağdaş sanata ulaşan dinamiklerinin anlaşılması güçtür. “Üslup gelişimleri açısından Batı’yı örnekleyen bir yolda ilerlendiği takdirde, yerel tarih ile ilişki bağlarının kurulması konusunda bir kopma yaşanmaktadır”⁶⁵. “Sanatın evrenselliği sorunu ancak soyut bir genellemedir. Bu sorunu somut bir anlam içinde kavrayabilmek, sanatın ayrı ayrı anlatım ve dil özelliklerini kavramak, onun hakkında bir genellemeye girişmekten önce gelir”⁶⁶. Sanayileşme ve şehirleşme arasındaki ilişki, çağdaş sanat alanındaki gelişmelerle, kent ortamı arasındaki ilişkiyi belirler. Tüm bu gelişmelere rağmen, kırsal kesimde oluşan halk kültürüne karşı ilgi hiçbir zaman azalmamaktadır. Tam aksine sanayileşme ile yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalan halk sanatına da ilgi daha büyümektedir.

⁶³ Sezer Tansuğ, Çağdaş Türk Sanatı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1986, s. 20-29.

⁶⁴ Selçuk Mülayim, Sanata Giriş, İstanbul: Stad Yayınları, 1989, s. 105.

⁶⁵ Çağdaş Türk Sanatı, s. 232.

⁶⁶ Sanatın Dili, s. 19.

Toplum Yapısı ve Sosyal Yaşam

Sosyal yapı, içinde geliştiği toplumun kültür öğeleriyle şekillenir. “Sosyal yapı, değerler ve kurumlar bütününe meydana getirdiği, gelişme özelliği gösteren, kişileri ortak noktalarda birleştiren, bir sosyal yaşam biçimidir”⁶⁷. Sosyal yapı ait olduğu toplumun kültür öğeleriyle biçimlenir.

Aile kültürel değerlerin temelinde yer alır. Toplumda ilk sosyal yapı olan aile, bütün sosyal bünyenin çekirdeği durumundadır. Kan bağı esasına dayanır. Kan bağı, milleti meydana getiren insanların aynı kökten geldiklerini ifade eder. Aile, ‘Soy’ ya da ‘Sülale’ kavramları üzerine kuruludur. İçinde hem kadın hem erkek tarafından gelen akrabaları barındırır. Her iki tarafın da hukuksal konumu eşittir. ‘Soy’ yedinci göbeğe kadar çıkar. Yedinci göbeğin dışında kalanlar yabancı sayılır. Bunlara ‘Yad Yabancı’ ya da ‘Yedi Yad’ denir. *Kızımı yad yabancıya veririm, Yedi yaddan kız alırım*, deyişleri, evliliklerin de yedi göbek dışından yapıldığını göstermesi açısından önemlidir. Aile düzeni ve ev hayatı, sosyal yaşantıda önemli bir yere sahiptir. Aile kuruluşu ‘evlenmek’ ile birlikte anılır. Evlilik harici bir aile kavramından söz edilemez.

Aile toplumsal bir kurum, evlenme ise sosyolojik bir olgudur. Geleneksellikten modernliğe doğru geçen süreçte geniş aileden çekirdek aileye doğru bir dönüşüm yaşanır⁶⁸. Bu durum, ailenin de karakterinde, eş seçiminde, kadının toplumdaki konumunun yükselmesinde, kadın ve erkeğe eşitlik sağlanmasında bazı değişiklikleri de beraberinde getirmiştir.

“Geçmişte, evlilik müessesesi kurulurken, bir genç evlendiği zaman, ne gelini baba ocağına getirir, ne de kendisi gelinin ocağına gider. Erkek, baba evinden payına düşen malı alır, kız da ‘Yumuş’ adı verilen bir çeyiz getirir”⁶⁹. Gelin ve damat mallarını birleştirerek ortak bir ev sahibi olur. Aile kurumunun oluşmasında evlenme adetleri, toplumdan topluma, kültürden kültüre, köyden kente, yöreden yöreye farklılık gösterir. Evlilik adetleri eski ve kendine has kültürel yapısı ile farklılıklar gösterir. “Genellikle

⁶⁷ Sadık Tural. Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler, Ankara, 1994, s. 14.

⁶⁸ Mahmut Tezcan. Türk Ailesi Antropolojisi, Ankara, 2000, s. 253.

⁶⁹ Gelişim Hachette, Türk ve Dünya Ansiklopedisi, Cilt VIII, s. 2269–2270.

dıştan evlenme esasına dayalı, tek eşli ve küçük aile biçiminde bir aile yapısı benimsenmiştir”⁷⁰. “Türkiye’de İslamiyet kuralları çerçevesinde akraba evlilikleri de yapılmıştır, günümüzde de evliliklerin yaklaşık %40’ı akraba evliliğidir”⁷¹. “Sanayi devrimi ile beraber aile bir üretim birimi olmaya başlar. Ancak buna rağmen, günümüzde bile, Türkiye’nin birçok yerinde –sadece Anadolu, kırsal kesimde değil, İstanbul’da da- şirketlerin büyük kısmı küçük aile şirketleridir”⁷². Sayılı büyük şirketler de yine aile şirketleridir. Servet, mal mülk devri yine kuşaktan kuşağadır. Varlık miras yolu ile aile içinde devredilir. Ahlaki değerlerin temelinde de yine aile vardır, birçok şey ailede öğrenilir. Günlük ritüeller, aile içinde şekillenir, aynı masada yenen yemek, aynı televizyon kanalından seyredilen diziler, aileden aileye farklılık göstererek bireyin gelişimine katkıda bulunur. Pazar günü kahvaltıları bile aile içinde farklı bir ritüeldir.

Takı takma ve başlık giyme geleneği doğumla başlar, ömür boyu sürer. Takıların kullanımı oldukça eski bir gelenektir. Günlük yaşamda ve özel günlerde takının önemli bir rolü vardır. Bazı takılar ölenle beraber gömülür. Yaşamın; doğum, evlilik, ölüm gibi geçiş dönemlerinde aksesuar ve takılar, özel ifade bulan, sembolik anlamı ve dili olan koruyucu ve güç verici bir anlamı barındırır. Takı, hangi topluma ait olursa olsun, insanın yaşama deneyiminde kendini, toplumu ve tanrıyı tanımada önemli kodlar alır. “Takılar, kültürel geçmiş ve inançların kökenleriyle, toplumsal konumun belirlenmesinde kusursuz bir iletken görevi üstlenirler”⁷³.

Eski Türklerde çocuklar, yiğitlik törenlerine kadar ailenin velayetindedir, bundan sonra da toplumun vesayetine girmişlerdir. Bu toplumsal vesayet ve koruma, bireyi toplumun bir parçası olarak görmüş, birey de kendisini toplumsal beklenti ve kuralların ışığında değerlendirmeye çalışmıştır. Böyle bir anlayış, toplumda bireysellikten çok toplumsallığı ve cemaat anlayışını ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle, toplumcu anlayış, bireyselliği geri plana iterken, girişimcilik ruhunu olumsuz etkilemiş olabilir. “Türkiye de gelişen dünyada, küresel değerlerin etkisi altında gelişme ve yenileşme zorunluluğu

⁷⁰ İnsan ve Kültür, s. 242.

⁷¹ Ali Rıza Balaman. Evlilik – Akrabalık Türleri, İzmir: Karınca Matbaacılık, 1982, s. 144.

⁷² T. B. Bottomore. Toplumbilim, İstanbul: Der Yayınları, 1998, s. 119–121.

⁷³ Suhandan Özey. Uygur Batı, Büyülü Doğu, Art-Decor Dergisi, İstanbul, 1999, s. 136.

hissetmektedir”⁷⁴. Orta Asya Türk topluluklarından itibaren yerleşik hayata geçen Türkler yaşamlarını hayvancılık ve tarımı bir arada yürüterek sağlamışlardır. Bu sebeple yazlık ve kışlık yaşam alanları genellikle tarihsel süreçte birbirinden ayrılmıştır. Günümüzde değişmekle beraber kırsal kesimde hala sürdürülen bir gelenek olarak, yazları yaylalarda yaşayan ve kışları tekrar kışlık yaşam birimlerine dönen topluluklar vardır.

Yaşam koşulları meslekleri de belirlemektedir. Hayvancılığın gereği çobanlık ya da sığırtaçlık* denen meslekler kırsal kesimde halen sürdürülmektedir. Tarım kültürü olması sebebi ile kırsal kesimde, çiftçilik yaygın bir meslektir. Toplumun çok çeşitli bitki ve ağaçların tarımsal faaliyetlerini gerçekleştirebiliyor olması yarı göçer olmaları sebebi ile farklı özellikleri olan topraklar üzerinde yaşadıkları bir tarihsel süreçten geçmelerine bağlanabilir. Tarım ve hayvancılık ile uğraşarak olması, toplumun bu alanlarla ilgili kültürel birikiminin yoğun ve sağlam temellere dayanmasına katkı sağlamıştır.

Türkiye’de, kültürel açıdan, sosyal yaşamda ne tür değerlerin egemen olduğuna ilişkin yeterli çalışma yapılmamıştır. “Kadercilik, kanaatkarlık, az ile yetinme, risk almaktan kaçınma, kişisel girişim ve rekabetten uzak durma, yakın çevre dışındakilere genellikle güvenmeme, aile şirketlerinin egemen olması, yaşamın sürdürülmesi için çalışmanın bir gereklilik değil bir zorunluluk ve angarya olarak algılanması, günlük yaşama ve geleceğe ilişkin karamsarlık ve kararsızlık, özgüven eksikliği ve isteklendirme düşüklüğü gibi özellikler, Türkiye’de gözle görülür temel sosyo-ekonomik tutum ve değerlerden bazılarını yansıtmaktadır”⁷⁵.

⁷⁴ İsmail Doğan. Küresel Değerler ve Eğitim: Türkiye Örneği. Eğitimde Yansımalar: V. 21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Eğitim Sistemi Ulusal Sempozyumu Bildiriler. 25-27 Kasım 1999, Ankara: Başkent Öğretmen Evi, 1999, s. 56.

* Çobanlıktan farklı, büyük baş hayvan bakıcısı olarak tanımlanan meslek.

⁷⁵ Örgütler ve Kültürler, s. 46.

3.1. Kültür Politikalarının Kültürel Miras  zerine Etkileri

Kültür politikası “ nce insan” düşüncesiyle toplumda var olan tüm kesimleri kucakla tırmak ve onları birlikte geleceğe yönlendirmek anlamı taşır. Kültür politikasının amacı, geleceğe yönelik 3 yıllık, 5 yıllık, 10 yıllık projeler yaptırmak, bu projeleri ulusal ve uluslararası çevrelerde payla tırmak, sanatı ve özellikle sanatçıyı ve insanı bu planlamanın oda ına almak ve bu sürecin en ba ına da bir hedef koymaktır. Bunlar “Bir toplum için kültür politikası olursa ne olur?” sorusunun da yanıtlarıdır. Toplum için kültür politikası o toplumun dinamiklerini birbiriyle uyumlu hale sokar, dokur,  rer ve toplumu insanıyla ve değerleriyle yüceltir.

Somit olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesinin *diğer koruma önlemleri* ba lı ı altında sunduğu 13. maddesinde de, *sözleşmeye taraf olan devletlerin toplum içinde somut olmayan kültürel mirasın işlevinin değer kazanması yönünde bir genel politika benimseyerek, planlama programlarına bu mirasın korunmasını dahil etmelerinin gerekliliği* belirtilmi tir⁷⁶. Toplumsal kültürün biçimlenmesinde, somut olmayan kültürel mirasın önemi büyüktür. Çok kültürlülük  l e inde Türkiye Cumhuriyeti’nin somut olmayan kültürel mirasını topluma ve dünyaya tanıtma çalışmalarının kültür politikaları yolu ile yapılması en doğru yoldur.

Günümüzde  lkeler hem küresel yarı a katılmak hem de insanlığa olumlu katkıda bulunmak için kendi yerel değerlerine dönüş yapmaktadırlar. Kültürel miras, toplumların kendi kimliklerinin, farklılıklarının ve zenginliklerinin taşıyıcısıdır. Bu çerçevede  a da  ülkeler ve uluslararası kuruluşlar kültür politikalarını gözden geçirmekte, yeni arayışlara yönelmekte, yeni yaklaşımlar ve beraberinde stratejiler geliştirmektedirler.

Kültür politikaları, günümüzün ve geleceğin kültür yapısının belirlenmesinde, kültürel mirasın korunması ve tanıtılmasında etkin bir rol oynar. Kültür politikaları belirlenirken  a da lık, demokratiklik, evrensellik ilkeleri ile temellendirilir. Kültür politikaları evrensellikten kopmadan kültürel değişim ve gelişimle sağlıklı, ilkeli politikalarla

⁷⁶ bkz. Ek1.

süreklilik kazanır. Özellikle kültürel çeşitlilik ve zenginliğin en önemli hazinelerinden biri olduğu Türkiye Cumhuriyeti'nde, somut olmayan kültürel mirasın çeşitlilik süzgecinden geçirilerek korunması ve geliştirilmesinin sağlanması, kültür politikasının belirlenmesinde ve işlerliğinin sağlanmasında esastır. Bu noktada kültür politikasının belirleyicisi devlet değil devlet yönetimidir. “Türkiye’de çeşitli iktidarlar tarafından benimsenen kültür politikalarının amacı, öncelikle devletçi zihniyetin yerleştirilmesi olmuştur. Sağ iktidarlar milli ya da muhafazakar kültür politikaları benimserken sol ya da sosyal demokrat iktidarlar toplumcu ve uluslararası kültür politikalarını benimsemişlerdir”⁷⁷. Kültür politikalarının her iktidar ile değişmesinin yarattığı toplumsal çalkalanma, toplumsal bilinçlendirme eksikliği ve toplumu kültür politikasının işlerliğinde etkin bir araç olarak görmemenin bir sonucudur.

Kültür politikaları toplumsaldır, bu nedenle somut olmayan kültürel mirasın korunmasında kültür politikalarının önemli bir rolü vardır. Toplumun gerçeklerine, maddi ve manevi değerlere uygun esaslara dayandırılır. Kültürel değişim ve gelişimi yozlaşma, yabancılaşma olarak algılayan ve bu doğrultuda şekillenen kültür politikaları faydadan çok zarar getirir. Korumada ilke, statik değil dinamik olmaktır. Kültürel değişim ve gelişimle, kültür yozlaşması, kültür yabancılaşması arasında ince bir çizgi vardır. Küreselleşme karşısında kültür politikasının sorgulaması gereken: Bireylere yaşadığı toplumun kültürel değerlerini tanıma fırsatı ne ölçüde veriliyor? sorusudur. “Bireyin kendi kültürüne yabancılaşmaması, beğeni yönünden halktan kopmaması, ona ortak toplumsal kültürün alt yapısının verilmesi ile sağlanabilir”⁷⁸. Bu da ancak kültür politikasının toplumsallaştırılması ve bu şekli ile işlerlik kazanması ile sağlanır.

“Geçmişini anlamak ve bugünü yaratmadaki etkisini bilerek davranmak, tek tipleşen küresel bir dünyada farklılıkları bir zenginlik unsuru olarak algılamak ve farklarıyla yan yana barış içinde durabilen topluluklar yaratmak, kültürü bu yolla yaşatmak tercih edilebilir bir politikadır. Bu politikanın en önemli araçlarından biri de insanların buluşmasını sağlayan ve bu yolla kültürler arasındaki çatışmayı hoşgörüyü ve empatiye

⁷⁷ <http://www.ldp.org.tr/cozumler.asp?level1=egitim> (07.05.2006)

⁷⁸ Benedict Anderson. Hayali Cemaatler, İstanbul: Metis Yayınları, 1995, s. 207–209.

dönüştürebilen organizasyonlardır”⁷⁹. Bu çalışmalar uzun bir zaman dilimine yayılmış bir biriktirme süreci gerektirir. Dolayısıyla bir insan topluluğunun ve bu topluluğun gerek manevi gerek maddi üretiminin olduğu her yerde ortaya çıkan politika ve kültür, birbirlerini karşılıklı olarak belirlerken uzun bir zamanı önüne katacaktır. Tüm bu nedenlerden de bugün kültür üzerine yapılan çalışmalara destek vermek yarını yaratırken, daha iyi ve adaletli bir dünya kurma girişiminde kullanılacak politikayı belirlemekte yardımcı olacaktır.

3.2. Küreselleşmenin Kültürel Miras Üzerine Etkileri

Küreselleşme, farklı ülkeler arasındaki sosyal, kültürel, ekonomik ve iktisadi ilişkilerin, birbirlerine bağlı olduğu tek düzen yaratma noktasına dek genişlemesi şeklinde yansıyan nesnel bir eğilimdir. “Dünyada insan hakları, hukukun üstünlüğü ve demokratikleşmenin ortak değerler olarak önem kazandığı günümüzde, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda küreselleşmenin belirleyiciliği giderek artmaktadır”⁸⁰. Dünya, küreselleşmenin, giderek yaygınlaştığı, bilgi teknolojilerinin ülkelerin tüm yapı dengelerini doğrudan etkilediği bir süreç içindedir. Toplumlar kendilerine yeterli değildir; kendi kültür öğelerini, diğer toplumlar ile etkileşime açma ihtiyacı duyarlar.

“İdeolojik anlamı ile küreselleşme dünyanın ekonomik, sosyal ve kültürel olarak artan etkileşimi ve bütünleşmesi eğiliminin, güç sahipleri tarafından, kendi çıkarlarına uygun şekilde yönlendirilerek tek yanlı bir ideoloji haline getirilmesidir. Küreselleşme kavramının özünde dışa açılma; dünyaya açılma vardır. Bu anlamı ile yerel olmanın karşıtıdır”⁸¹.

“Sanayileşme, iletişim toplumlarını etkilemiş, hızlı kültürel değişim ve gelişime neden olmuştur. Türkiye’de özellikle 1960’lı yıllardan itibaren yaşanmaya başlanan hızlı kültürel değişim ve gelişim sürecinde somut olmayan kültür öğeleri kültürel yapımızın, yaşama biçimimizin en iyi tanıkları ve taşıyıcıları olarak küreselleşmenin olumsuz etkisi

⁷⁹ Savaş Tuğsavul (C.I.O.F.F. Türkiye Seksiyonu Başkanı) yazısı için bkz.

<http://www.denizce.com/uzunyol.asp> (07.05.2006)

⁸⁰ T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, Uzun Vadeli Gelişimin (2001–2023) ve VII. Beş Yıllık Kalkınma Planının (2001–2005) Temel Amaçları ve Stratejisi, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/viii/plan8str.pdf>, s. 215.

⁸¹ İsmail Doğan. Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar, Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2002, s. 70–71.

altına girmiştir”⁸². 1980’lerden itibaren iktisadi yönü kuvvetlenen bu etkinin Türkiye üzerine yönelmiş olmasının en önemli nedeni, Türkiye’nin kültürel bir geçiş bölgesi olmasıdır. “Teknoloji batıda, ham madde doğudadır. Bu sebepten ötürü Türkiye küreselleşme olgusunun dışında kalmaz”⁸³.

“Küreselleşme süreci ile beraber, farklı kültürlerden insanları bir araya getirmeye yönelik ortak bir paydaya doğru gidiş başlamıştır”⁸⁴. Dünyanın her toplumundaki bireyler kendi özgün kültürlerinde bulamadıkları ve göremedikleri birey olma keyfini dünya kültüründe bulmakta ve kendilerini bu kültürle özdeşleştirmektedir. Küreselleşme ya da diğer kullanılan adı ile "globalleşme", biri siyasal, biri ekonomik, biri de kültürel olarak üç farklı açıdan ele alınması gereken bir kavramdır. Küreselleşmenin kültürel ayağı, birbirinden farklılıklar gösteren ya da birbirine tamamen karşıt sonuçlara işaret eder. Birinci sonuç "muhafazakarlık" biçiminde ortaya çıkmıştır. Küreselleşme, en küçük bir kültürel farklılığı bile vurgulayarak, elektronik medya aracılığı ile bunu tüm dünya kamuoyunun dikkatine sunan, ayrıca siyasal açıdan, kültürel farklılıkların korunması ilkesini demokratik hak ve özgürlükler alanının ayrılmaz bir parçası olarak gören bir anlayışı yaygınlaştırmaktadır.

Küreselleşmenin kültürel ayağının ikinci sonucu, özellikle tüketim anlayışını etkileyerek, dünya çapında kültürel bir örnekliğin önünü açmış olmasıdır. “Küreselleşme bir süreç olarak olumlu ya da olumsuz koşullar doğurmakla beraber süreklidir. Bu şekilde bakıldığında, bütün dünyayı etkileyen bu oluşumun sonuçlarını öngörerek bu doğrultuda davranmak çağdaşlığın ve güncelliğin bir gerekliliği olarak ortaya çıkmaktadır”⁸⁵. Her şeyden önce unutulmaması gereken yönü, küreselleşmenin karşı konulmazlığıdır. Küreselleşme karşıtı olarak amaçlananların sınırları *bu karşıt tepki ile varılmak istenen hedefler nelerdir?* sorusunun cevapları ile çizilir. Bireylerin kültürel kimlikleri, onlar üzerinde bağlayıcı olduğu oranda bireysel özgürlükleri sınırlandırmakta, ancak aynı ölçüde bir kimlik kartı işlevini de yerine getirmektedir.

⁸² Fuat Keyman, Küreselleşme ve Türkiye’nin Kültürel Ekonomisi: Aktörler, Söylemler, Stratejiler, <http://www.obmuze.com/volvotop37.asp> 30 Haziran 2005.

⁸³ T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, Prof. Dr. Sübidey Togan, Küreselleşme, Bölgesel Entegrasyonlar ve Türkiye (Değerlendirme Raporu), <http://ekutup.dpt.gov.tr/kuresell/oik439.pdf>

⁸⁴ Veysel Sönmez. Küreselleşmenin Felsefi Temelleri, Eğitim Araştırmaları, Sayı 6, Ocak 2002, s. 141–151.

⁸⁵ Emre Kongar. Küreselleşme ve Kültürel Farklılıklar Çerçevesinde Ulusal Kültür, 1997, Kaynak: www.kongar.org/makaleler/mak_ku.phb. s. 3.

Kültürel kimlik ile kişisel özgürlük arasında, kişinin tutum ve davranışlarının farklılıklarına izin verilen bir alan olmalıdır. Dayatmacı bir kültürel kimlik anlayışıyla, bireyin "*kişisel özgürlükler alanı*" önemli ölçüde sınırlandırılmış olur. Bu durumda kişi, sadece kültürel kimliğini korumak için hareket edeceğinden diğer kültürel kimliklerle etkileşimi olumsuz olacaktır. "Kültürel kimliği savunan kişi, aynı toplum içinde yaşadığı öteki kimlik sahiplerine de hoşgörü ile bakma eğilimindedir. Çözüm; farklılıkları zenginleştirerek bütünlüğü korumaktır"⁸⁶. Küreselleşme ile ortaya çıkan fırsatları değerlendirmek ve aynı zamanda da yol açtığı tehditlerle baş edebilmek için *kültür*; hem manevi bir sığınak hem de kendini ifade etmenin etkili bir yolu olarak öne çıkmaktadır. Kimliklerin ayırımlarına varmak ve bunları somutlaştırmak, farklılıklara karşı olan tahammülsüzlüğü de ortadan kaldırmak; öteki kavramını hayatın içine sokmanın yollarındandır.

Somut olmayan kültürel miras öğelerinin toplumun ortak duygu ve düşüncelerini dile getirmesi bakımından kültürün korunmasında ve yaşatılmasında önemli işlevi vardır. "Bu öğeler halk arasında mayalanır ve kültür yapısını belirleyen toplumsal dokuyu örür ve bunlar aynı zamanda toplumun kimlik ve kişiliğinin de temel belirleyicisidir"⁸⁷. Toplumsal yaşamda uyum sağlayıcı, birlikteliği pekiştirici, dayanışmayı artırıcı özellikleri sürdürerek, toplumun kendi kültürüyle yabancılaşmasını önleyen bu öğelerin toplumun ortak duygu ve düşüncelerini dile getirmeleri bakımından kültürel mirasın bir bütün olarak korunmasında, yaşatılmasında da önemli işlevleri vardır.

Küreselleşmenin etkisiyle halkın somut olmayan kültürel miras öğeleriyle bağları zayıflar ve kendi kaynaklarının yanı sıra yabancı kaynaklarla beslenmeye başlar. Kültür, daha önce ikinci bölümde de vurgulandığı gibi her toplumsal olgu ve değer gibi dinamik karakterle değişerek yenilenir. İnsanları sosyal kılan birbirleriyle kurdukları iletişimdir. İnsanların yazı, matbaa ve elektronik gibi ses ve sözü mekana bağlayan teknolojiler kullanmaksızın yüz yüze ve sese dayanarak iletişim kurduğu ortam *sözlü kültür ortamı* olarak tanımlanır. "Sözlü kültürler, düşünce ve deneyimlerini şaşırtıcı derecede

⁸⁶ Küreselleşme ve Kültürel Farklılıklar Çerçevesinde Ulusal Kültür, s. 5.

⁸⁷ Umay Günay. "Osmanlı İmparatorluğu ve Türk Halk Kültürü", Osmanlı Kültür ve Sanat Cilt IX. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 24.

karmaşık, zekice ve güzel düzenleyip anlatabilirler”⁸⁸. “İletişim amacına yönelik bir araç aracılığıyla aktarılacak ve belgelenerek uygulamadan bağımsızlaştırılarak aktarımının sağlandığı kaydedilmiş uygulamalar da kendi içinde yaratıldıkları *yazılı kültür ortamı*, *elektronik kültür ortamı* olarak tanımlanır”⁸⁹.

Somut olmayan kültürel miras öğeleri günümüzde sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamlarında üretilmekte ve kitlelerle buluşmaktadır. Bir örnek olarak Türkiye’nin birçok yöresinde önemli bir ifade tarzı olan Aşıklık gösterilebilir. XVI. yüzyılın başlarında ortaya çıkmış ozanlar, köy, kasaba, kent ve yeniçeri ocaklarında yetişmiştir. Şairlik gücünü pirinin sunduğu ‘aşk badesini’ içmekle ve ‘ideal sevgilinin’ hayalini görmekle kazanıldığına inanıldığı içinde, badeli aşık ve halk aşığı olarak adlandırılmıştır. Göçebelikten yerleşik yaşama geçilmesi, kasaba ve kentlerde yeni toplumsal örgütlenmelerin ortaya çıkmasının ardından, destan anlatıcısı ozanın yerini, toplumun günlük yaşamı üzerine şiirler söyleyen aşık almıştır.

Aşık kavramı, önceleri, kendilerini tanrıya aşık gören, tekke ve tasavvuf şairleri için kullanılmış, ama daha sonra saz çalan bütün şairlere aşık denmeye başlanmıştır. Aşıklar okuma-yazma bilmeyebilir, ama saz çalmada ustadırlar. Şiirlerini yazmaz, doğaçlama çalıp söylerler. Öte yandan, geleneğe bağlı kalarak, kendi şiirlerinin yanı sıra, kendilerinden önceki aşıkların da şiirlerini söyler, bunların ağızdan ağıza dolaşarak sonraki kuşaklara geçmesini sağlarlar. “Aşıklık geleneğinin doğal ortamı dışında yazılı ve elektronik ortamın bütün olumsuzluğuna rağmen olumlu yönleri de vardır. Aşıklığa hevesli genç çıraklık döneminde yalnızca ustasının bilgi dağarcığıyla sınırlı kalmayıp çeşitli yollarla pek çok yörenin yerel ezgilerine ulaşarak öğrenir, bu kültürel bir zenginliktir. Ayrıca aşıklığa başlamanın olmazsa olmaz şartı olan gelenekteki rüya görme ve bade içme motiflerinin yerini artık kaset dinleyerek, klip seyrederek aşıklığa özenip aşıklığa başlama almıştır. Ayrıca aşıkların sanatçı kişiliğe geçtikleri geleneksel ortamın yerini elektronik ortam almaktadır”⁹⁰. Aşıklık geleneği gibi tüm sözlü gelenekler çağlar boyu önemini korumuş, toplumsal kültürün korunmasında ve taşınmasında önemli rol oynamıştır.

⁸⁸ Sözlü ve Yazılı Kültür, s. 75–76.

⁸⁹ Özkul Çobanoğlu. “Elektronik Kültür Ortamında Âşık Tarzı Şiir Geleneği Bağlamada Çukurovalı Aşıklar Üzerine Tesbitler” 3. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Adana: Adana Ofset, 1999, s. 182.

⁹⁰ “Elektronik Kültür Ortamında Âşık Tarzı Şiir Geleneği Bağlamada Çukurovalı Aşıklar Üzerine Tesbitler”, s. 251–252.

Gelenek, sosyo-kültürel yapı içinde ancak yeni işlevler kazanarak ve var olan işlevlerini koruyarak yaşayabilir. Kültürel değişim ve gelişimle yozlaşma farklı olgulardır. Yeni gelenek ancak iyi öğrenilen ve uygulanan eski gelenek üzerine konularak sürdürülürse kalıcı olur. Günümüz bir bilim ve teknoloji dünyası olarak kabul edilmektedir. Bilgi patlaması, bilimsel ve teknolojik alanda kaydedilen hızlı değişim ve gelişmeler nedeniyle, günümüz “bilişim” dönemi olarak kabul edilmektedir. Ekonomik ve teknik olguların belirlenmesi sonucunda neredeyse toplumlar arasındaki sınırlar kaybolmuş, bilgiye ulaşmanın yanı sıra toplumların somut olmayan kültürel mirasını etkileyebilecek olumsuz olgulara ulaşmak kolay hale gelmiştir. Bireylerin iletişim ve etkileşim gereksinimleri boyut değiştirmiş, geleneksel değerler hızla kaybolmaya başlamıştır.

Sonuç olarak toplumsal gelişim, bireylerin istek ve beklentilerindeki değişim ve bilgi birikiminin artması sonucu güne uyum sağlayacak etkin ve mutlu bireylerin yetiştirilmesi yanında bireylere kazandırılması gereken temel becerilerinin yanı sıra toplumsal değerlerin, toplumsal kültürün korunması gerekliliği kendini göstermeğe başlamıştır.

Artık evrenselliğin yerelleştirildiği, yerelliğin evrenselleştiği küreselleşme süreci karşısında büyük bir tehlike içinde olan toplumsal kültür ve değerler irdelenip kültür ve eğitim politikalarının tekrar gözden geçirilmesi, programların yeniden geliştirilmesi ve yapılanması gerekliliği gündeme gelmiştir⁹¹. Ulusçuluk gibi temel ve yasal toplumları birleştiren ortak değerlerin, küreselleşmeyle gücünü kaybetmesi sonucunda toplulukların birbirinin farklılıklarını kabul ederek, anlayış içinde yaşamaları ulusal yasaların ötesinde uluslararası sözleşmelerle (convention) yönlendirilmesi bir çözüm olarak görülmüştür.

“Türkiye’de küreselleşme beraberinde yaşama biçiminin değişmesi gibi pek çok eski gelenek ve göreneği de değişime uğratmaktadır”⁹². Yakın bir gelecekte farklı yörelerimizde otantik nitelikleriyle sunulan ürünler, bunlara bağlı inanç, davranış ve değer yargılarının değişmesi nedeni ile yok olabileceklerdir. Ancak her ne kadar hızlı bir kültürel değişimle karşı karşıya olunsu da halen eski ile yeni iç içe yaşamaya da devam edebilmektedir.

Günümüzde özellikle ülkeler arası seyahat imkanının artışı beraberinde ülkelerin tanıtımları ile ilgili olarak satın alınan ürünlerin somut olmayan kültürel miras öğeleri olmasını getirmiştir. Yabancı kültürlerle farklı yaşam biçimlerinin tanıtılması amacı ile bu öğeler yeniden ele alınarak sunulmaktadır. Geleneksel mutfaklar, geleneksel eğlenceler, geleneksel danslar, geleneksel el sanatları ürünleri kültürün, yabancı kültürler tarafından çekici bulunarak kendi coğrafyalarına edinilen izlenimlerle taşıdıkları öğeleridir.

Toplumsal değişimler sırasında ortaya çıkan boşluğun nedeni ‘bilgi’ ya da ‘bilinç’ eksikliği değil, ‘alışkanlık’ ve ‘deneyim’ eksikliğidir. Uzun vadeli temel amaç; tarihi ve kültürel değerlerin ve kimliğin korunarak, bilgi toplumuna geçişin sağlanması ve toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesidir.

Avrupa Birliğine tam üyelik süreci içinde olunması, uluslararası norm ve standartlara uyum ve bilgi toplumunun gerektirdiği koşulları yerine getirme yönünden önemli bir fırsat yaratmaktadır. Bu çerçevede tam üyelik, binlerce yıllık tarih ve kültür birikimi ile Türkiye’nin gerçek potansiyelini ortaya koymasına ve birikimini dünya ile paylaşmasına yardımcı olacaktır. “Önemli bir jeo-stratejik konuma sahip olan Türkiye Cumhuriyeti, bulunduğu bölgede iktisadi, sosyal, siyasi ve kültürel etkileşimi artırarak bölge ve dünya barış ve refahına daha büyük katkı yapabilecektir”⁹³.

⁹¹ Hasan Bülent Kahraman, ‘Türkiye’de Kültürel Söylem Kurguları: Kopuştan Eklemlenmeye ve Geleneksizliğin Geleneği’, Doğu Batı, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 1999, s. 136–140.

⁹² Süheyla Kırca, ‘Medya Ürünlerinin Küresel Yayılımı, Yerelleştirilmesi: Ulusaşırı Kimliklerin Yaratılması’, Doğu Batı. Popüler Kültür, Sayı 15, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2001, s. 176.

4. SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN MÜZECİLİK BAĞLAMINDA KORUNMASI

İnsanlığın ortak geçmişini simgeleyen somut olmayan kültürel mirasının korunması, bazı sorumluluk ve yükümlülükler içermektedir. Bu sorumluluk ve yükümlülüklerin başında, kültürel mirasın özenle korunarak gelecek kuşaklara aktarılması ve içerdiği bilginin toplumun her kesiminin kullanımına sunulması gelmektedir. Somut olmayan kültürel miras öğeleri taşıdıkları anlamları itibari ile korunmalıdırlar. Bu nedenle mirasın temsil ettiği bilginin, mutlaka sistematik bir şekilde toplanması, değerlendirilmesi ve bilim dünyasının olduğu kadar toplumun da yararlanabileceği duruma getirilmesi bir zorunluluktur.

Somit olmayan kültürel mirasın müzecilik bağlamında korunması programının nasıl ve ne şekilde oluşturulacağına geçilmeden önce anlaşılması gereken; somut olmayan kültürel mirasın sürekliliğini sağlama süreçlerinin neler olduğudur. Bunlar;

- “Tespit,
- Belgeleme,
- Araştırma,
- Koruma altına alma,
- Yok olmasını önleme,
- Üretim,
- Değerlendirme,
- Kuşaktan kuşağa aktarımını sağlama,
- Özellikle formel olan ve olmayan eğitim süreçlerinde bu kültürel mirasın farklı görünümlerinin yeniden canlandırılması, şeklindedir”⁹⁴.

Somit olmayan kültürel mirasın korunması için yapılması gerekenler, bireysel, toplumsal ve evrensel boyutta ele alındığında ortaya giderek genişleyen bir liste çıkmaktadır. Yapılması gerekenler konusunda genel yargılar her birey, her toplum için

⁹³ Uzun Vadeli Gelişmenin (2001–2023) ve VII. Beş Yıllık Kalkınma Planının (2001–2005) Temel Amaçları ve Stratejisi, s. 216–217.

⁹⁴ Bkz. Ek1, Genel Hükümler, Madde 2 Tanımlar, Fıkra 3.

evrensel boyutta geçerlidir. Koruma yönergelerinin yukarıda belirtildiği şekilde sıralanması, müzelerin neden bir koruma aracı olarak birinci sırada yer alan kurumlar olduğunu daha açık biçimde anlaşılır kılmaktadır. Müze, kültür, sanat ve eğitim kurumu olarak insanlığa hizmet etmeyi sürdürürken tehlike boyutu büyüyen ve yaygınlaşan somut olmayan kültürel mirasın korunması ile ilgili yapılacaklar konusunda birinci sırada gelen kurumdur. Koruma yöntemlerinin uygulanmasında olduğu kadar bu yöntemlerin belirlenmesinde de müzelerin önemli rolü vardır. Somut olmayan kültürel mirasın korunabilmesi için *somutlaştırılarak görsellere dönüştürülmesi* gerekmektedir. Bu görseller;

- Belgeseller,
- Dramalar,
- Arşivler
- Müzelerdeki kültür varlıkları, şeklinde özetlenebilir.

Korumanın sağlanmasında elverişlilikleri ve donanımları müzeleri ön plana çıkarır. Müzecilik açısından bakıldığında somut olmayan kültürel mirasın korunması konusunda müze, yöntem olarak somut nesneleri kullanmak sureti ile bu korumayı sağlayacaktır. Bu noktada üzerinde durulması gereken somut nesnelerin ardındaki hikayeleri vurgulayacak uygulama ve düzenin yaratılabilmesidir. Müzede yer alan sergi nesnesi, gündelik yaşamdaki değerlerden bağımsız bir değere, müzenin aracılık ettiği bir değere sahip olmaktadır. Müzelerdeki nesnelerin değeri sadece gündelik yaşamda genel anlamı ile yer alan bir değer değil, bir müzede bulunmaları sayesinde yaratılan bir değerdir. Bu nedenle somut olmayan kültürel mirasın korunması amacı ile müze kullandığı nesnelerin değerini, hikayeleri canlandırma başarısı ile belirler.

Müze ve toplum ilişkisinde müzenin topluma sunduğu iletiler, altını çizdiği düşünceler, *sözsüz-görsel* bir dil oluşturur. Müze bu görsel dili, kullandığı simgesel, belirtisel ya da görüntüsel *göstergelerle* zenginleştirir. Müzenin iletileri, toplumsal bir ayna gibidir ve bireylerin toplumsallaşma sürecinde etkindirler. Toplumsal yapıyı olumsuz etkileyen ve popüler kültürün içine çeken diğer kitle iletişim araçları ile kıyaslandığında müze, bu işleyişi dengede tutacak güce sahip bir kurumdur.

Somut olmayan kültürel miras müzeler aracılığı ile korunur, çünkü kültürün araştırılarak, zenginliğinin somut bir şekilde ortaya konulabilmesi için gerekli ortamı doğrudan müzeler sağlar. Mirasın müzelerde, arşivlenerek, araştırmaya açık bir şekilde topluma sunulması halinde hem ulusal hem uluslararası boyutta bir süreklilik sağlanır. Bir metin olarak bakıldığında müze, tüm metinler gibi ideolojiktir. Yazının düşüncüyü somutlaştırdığı gibi müze de somut olmayan kültürel mirası somut nesneler aracılığı ile topluma sunarak yarar sağlar.

Kültürel mirasın korunmasında, bir bölgedeki kültürel varlıkların tümünün belgelenecek, kullanılabilir veritabanı olarak değerlendirilmesi; belirli bir bölge içinde, hiçbir seçici ayıklama olmaksızın, her döneme, her kültüre ait, önemli ya da önemsiz ayrımı yapılmaksızın her türlü kalıntı, bilgi ya da “iz”in belgelenecek kullanılabilir bir bilgi veritabanına dönüştürülmesi anlaşılır. Somut olmayan kültürel mirasın korunmasında temel ilke, hiçbir seçicilik olmadan tüm kültür varlıklarının saptanmasıdır.

Müzeler için koleksiyon oluşturma istendiğinde ilk eser arayışını Pakistan’ın bir köyünde Amsterdam’daki Troppen Müzesi için gerçekleştiren Josephine Powell, somut olmayan kültürel mirası belgelerken mirası oluşturan alt öğelerden hareket ederek bütüne ulaşılabilirliğini ve bu şekilde mirasın anlaşılır kılınabileceğinin altını çizer. *“Gerçekte neyin daha önemli olduğunu pek bilmediğimden gördüğüm herşeyi topladım. Sadece köydeki ayakkabıları değil, ayakkabıcının son ürünlerini, tezgahını, derilerini, iğnesini, ipliğini ve sadece ayakkabıcıyı değil, onun ailesini, evini, ahırını, ahırdaki yeni doğmuş ineğin boynundaki nazarlığı da fotoğrafladım. Müze bu toplama sonucunda çok başarılı bir sergi yaptı ve benzer toplamaları başka ülkelerde de yapmam istendi”*⁹⁵. Bu sözlerin sahibi Josephine Powell, yaşamı boyunca gerçekleştirdiği geziler sırasında sosyolojik araştırmalara önemli bulgular sağlarken bir yandan yaptığı iş ile toplumların somut olmayan kültürel mirasının korunmasında önemli bir adımı oluşturan belgelemenin yöntem olarak nasıl gerçekleştirilmesi gerektiğini de anlatmaktadır.

⁹⁵ <http://www.tarihvakfi.org.tr/icerik.asp?IcerikId=225> (10.02.2006)

Toplumların kimliklerinden kopmadan ilerleyerek kalkınabilmesi, geçmiş değerlerinin müzeler ve diğer kurum ve kuruluşlar yolu ile korunmasına bağlıdır. Kişisel çabaları ile koruma öncülüğü yapan birçok araştırmacının çalışmaları takip edildiğinde çalışmaların sonuçsuz kalmadığı görülür.

Somut olmayan kültürel mirasın korunması yönünde yapılan çalışmaları ele almadan önce belirtilmesi gereken bir diğer husus da, tüm kurum ve kuruluşlar tarafından yapılan çalışmalar paralelinde müzeler kendilerine bir yol belirleyerek mirasın korunması yönünde programlar üretmesi gerekliliğidir. Bunun en önemli sebebi aşağıda belirtilen kurum ve kuruluşların çalışmalarının önemi, yoğunluğu ve başarısının yanında toplumla doğrudan temasının olmamasıdır. Müze, kamusal ve özel mekanlar arasındaki ara konumu itibari ile toplumla doğrudan temas kuran bir kurum olarak topluma, bildirilerde sunulan ve onaylanan koruma teorilerinden yola çıkarak pratik uygulama alanları yaratabilecek temel araçtır.

4.1. Uluslararası Kuruluşlar Tarafından Yapılan Çalışmalar

UNESCO - Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Konseyi, somut olmayan kültürel miras ve korunması konularında yoğun faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu faaliyetlerin kapsamı UNESCO başlığı altında ayrıntılı olarak ele alınacaktır. UNESCO'nun bir kolu olarak faaliyet gösteren ICOMOS Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi'nin yanı sıra ICOM - Uluslararası Müzeler Konseyi de konuyu müzecilik açısından ele alarak çalışmalarını yürütmektedir. Bu kuruluşların çalışmaları da ayrı bölüm başlıkları altında sunulacaktır.

4.1.1. UNESCO - Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Konseyi

UNESCO Birleşmiş Milletler'in özel bir kurumu olarak, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, 1946 yılında kurulmuştur. Bu Kurumun Yasası 1945 yılı Kasım ayında Londra'da 44 ülkenin temsilcilerinin katıldıkları bir toplantıda kabul edilir. Türkiye, bu Yasayı imzalayan ilk yirmi devlet arasında onuncudur. UNESCO Sözleşmesi, Türkiye'de 20 Mayıs 1946 tarihli ve 4895 sayılı kanunla onanmıştır.

“İlk Genel Direktör, Julian Huxley (1946-1948, İngiltere) olup kendisini Jaima Torres Bodes (1948-1952, Meksika); John Taylor (1952-1953, A.B.D.); Luther Evans (1953-1958, A.B.D.); Vittorino Veronese (1958-1961, İtalya); Rene Maheu (1962-1974, Fransa); Amadou Mahtar M'Bow (Senegal, 1974 yılında ilk kez ve 1980 yılında ikinci kez seçilmiştir); Federico Mayor (İspanya, 1987 yılında bu göreve getirilmiş ve 1993'te tekrar seçilmiştir); şu anda Genel Direktör Koichiro Matsuura'dır (Japonya). UNESCO'ya üye devletlerin sayısı 191'dir”⁹⁶.

“Sözlü ve somut olmayan kültürel mirasın korunması 1970'li yıllardan bu yana UNESCO'nun gündeminde yer alan bir konu olarak üçüncü bölümde ayrıntılı olarak sözü edilen süreçler sonunda 32. Genel Konferansın düzenlendiği 17 Ekim 2003 tarihinde yürürlüğe giren Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi ile günümüzde ciddi bir gündem oluşturmuştur”⁹⁷.

Tirajı günde 120 bin olan Die Presse gazetesinin 19 Eylül 2002 tarihli sayısında da, UNESCO kültür bakanları toplantısına Türkiye'nin davetlisi olarak katılan, Hans Haider imzasıyla ve ‘Yapılardan Sonra Sıra Gelenek ve Göreneklerde: Somut Olmayan Kültürel Miras’ başlıklı haberde de korumanın önemi üzerine açıklamalara yer verilmiştir⁹⁸. ‘Somut Olmayan Kültürel Miras’ konusunda gösterilen çabanın, yerel kültür gündemine de yararı olduğu görüşünü dile getirilmiştir. Önemle vurgulanan diğer bir konu da, sosyal haysiyet ve insan haklarının, tüm gelenek ve göreneklerin üzerinde tutulması gereğidir. Sosyal haysiyet ve insan haklarının ihlal edildiği İran'da kızların sünnet edilmesi geleneği gibi örneklerin toplumlar arası düzeyde konvansiyon koruması altına sokulmaması şartı gerektiği dile getirilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti kültür tarihine bakıldığında da gelenek ve görenekler dahilinde kapsam dışı tutulması gereken günümüzde de süregelen uygulamalar vardır. Bunların başında da töre cinayetleri gelmektedir.

⁹⁶ <http://www.unesco.org.tr/index.php?gitid=1> (11.10.2005)

⁹⁷ <http://unesco.org> UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, 2003. Sözleşme için bkz. Ek 1.

⁹⁸ <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DISBASIN/2002/09/20x09x02.HTM#%208> (20.09.2002)

“Üçüncü bölümde belirtilen Türkiye’yi temsil eden heyet üyeleri, sözleşmenin başlangıcından 15 Ekim 2003 tarihinde 32. Genel Konferansta onaylanarak yürürlüğe girmesine kadar geçirilen evrelerde, Türkiye’nin duyarlılıklarına ve çıkarlarına uygun bir metnin hazırlanması için büyük bir gayret sarfetmişlerdir. Bu gayretlerin sonunda, ülkemiz için kabul edilemez veya tanımlanamaz birçok konu, sözleşme dışında itilmiş, önceki yazımlarda yer alan bu tür düşüncelerin metinlerden çıkartılması sağlanmıştır. Bununla birlikte gerek teknik gerekse bilimsel anlamda, Türkiye’nin bütün isteklerinin kabul edilmiş olduğunu söylemek mümkün değildir. Yaklaşık 160 ülkenin katıldığı hazırlık çalışmalarında metinlerin yazımında asgari müştereklerde “uzlaşma” ilkesi benimsendiğinden veya oylama sonuçları önemsendiğinden, sözleşme metninde “genelleyici ifadeler” öne çıkmıştır”.

UNESCO’nun somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesinin içeriği şu şekildedir:

“Sözleşme 40 maddeden oluşmaktadır. Sözleşmenin dayandığı uluslararası hukuk kazanımlarının ve süreçlerinin vurgulandığı “Başlangıç” bölümünden sonra yer alan **“I. Genel Hükümler”** bölümü 3 maddeden oluşmaktadır. 1. maddede sözleşmenin amaçları;

- a) Somut olmayan kültürel mirası korumak,
- b) İlgili bireylerin, grupların ve toplulukların somut olmayan kültürel mirasına saygı,
- c) Somut olmayan kültürel mirasın önemi konusunda yerel, ulusal ve uluslar arası düzeyde duyarlılık ve karşılıklı değerlendirme,
- d) Uluslar arası işbirliği ve yardımlaşma, şeklinde belirlenmiştir.

2. maddede tanımlar yer alır. Bu maddenin ikinci paragrafında nelerin somut olmayan kültürel mirası oluşturduğu belirlenmiştir. Bunlar:

- a) Dilin somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında bir araç işlevi gördüğü sözlü anlatımlar ve sözlü gelenekler,
- b) Gösteri sanatları,
- c) Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve festivaller,
- d) Halk bilgisi, evren ve doğa ile ilgili uygulamalar,
- e) El sanatları geleneği.

Tanımlar maddesinde korumadan ne anlaşılması gerektiği açıklanmıştır. Bu açıklamaya göre “Koruma”dan somut olmayan kültürel mirasın yaşamasını garanti altına alma süreçleri anlaşılır. Bu süreçler bölümün en başında da belirtildiği şekilde, tespit, belgeleme, araştırma, koruma altına alma, yok olmasını önleme, üretim, değerlendirme, kuşaktan kuşağa aktarımını sağlama, özellikle formel olan ve olmayan eğitim süreçlerinde bu kültürel mirasın farklı görünümünün yeniden canlandırılması, şeklindedir.

Sözleşmenin ikinci bölümü “II. Sözleşmenin Organları” başlığını taşır. 4- 10. maddeleri içine alan bu bölümde sözleşmeye taraf olan devletlerden oluşan Genel Kurul, Hükümetler Arası Komite, Komite üyelerinin seçimi, görev süreleri, Komitenin görevleri, çalışma yöntemleri, tavsiye nitelikli kuruluşların durumları ve sekreteryaya konuları yer alır. Taraf Devletler Genel Kurulu sözleşmenin en yetkili organıdır. İkinci önemli organ Hükümetler Arası Komite’dir. Başlangıçta, Komite’nin sözleşmeye taraf devletlerarasından seçilen 18 üye ile oluşturulması benimsenmekte, taraf devlet sayısı 50’ye ulaştığında Komite’nin üye sayısının 24’e çıkarılması öngörülmektedir. Komite seçimleri, belli ölçütler içinde coğrafi temsile, dört yıllık görev süresini aşmama ve arka arkaya iki dönem görev yapmama ilkelerine göre belirlenmektedir. Komite’nin öncelikli ve en önemli görevleri arasında Sözleşme Uygulama Kılavuzu’nun hazırlanması ve onay için Genel Kurul’a sunulması ve somut olmayan miras örneklerinin listelerinin oluşturularak korunma yardım taleplerinin değerlendirilmesi yer almaktadır. Buna bağlı olarak, Komitenin, somut olmayan miras alanında yetkin hükümet dışı kuruluşlardan tavsiye hizmeti alması karar altına alınmaktadır.

Sözleşmenin 11.-15. maddelerini oluşturan ve “III. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Ulusal Düzeyde Korunması” başlıklı 3. bölümünde taraf devletin rolü, envanterler, diğer koruma önlemleri, eğitim, kamuoyu bilinci ve kapasite oluşturma, topluluk, grup ve bireylerin katılımı gibi konular tanımlanmaktadır. Taraf devletin rolünü belirleyen 11. maddede, devletin somut olmayan mirası belirlemeye, tanımlamaya ve korumaya ilişkin rolünün “kendi toprağında mevcut somut olmayan miras ile sınırlı olması ve belirleme, tanımlama ve koruma sürecine topluluklar, gruplar ve ilgili hükümet dışı kuruluşların katılımı öngörülmektedir. “Envanterler” başlıklı 12. maddede taraf devletin, kendi durumuna uygun olarak bir veya birden fazla somut olmayan miras envanteri hazırlaması, bu envanter veya envanterlerin düzenli olarak güncelleştirilmesi öngörülmektedir. “Korumanın diğer süreçleri” başlığını taşıyan 13. maddede, taraf

devletin “somut olmayan mirasın korunması, geliştirilmesi ve güçlendirilmesi” çerçevesinde çaba göstereceği alanlar belirtilmektedir. Bu alanlar içinde somut olmayan kültürel mirasın araştırılması, derlenmesi ve korunması işlemlerini yürütecek kurumların kurulması, mevcutlarının güçlendirilmesi bağlamında, arşiv, dokümantasyon merkezi ve müze çalışmalarının yapılmasına vurgu yapılmaktadır. 14. maddede, eğitim programlarında somut olmayan kültürel mirasın korunmasının yer alması, 15. maddede ise, taraf devletin mirasın korunması süreçlerinde toplulukların, grupların ve uygun olduğu hallerde mirası yaratan bireylerin mümkün olduğunca geniş katılımı öngörülmektedir. **“IV. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Uluslararası Düzeyde Korunması”** başlıklı dördüncü bölüm, insanlığın somut olmayan mirası temsili listesi, acilen korunması gereken somut olmayan miras listesi, somut olmayan mirasın korunmasına yönelik program, proje ve faaliyetlerin adlarını taşıyan 16–18. maddelerden oluşmaktadır. 16. Maddede, listenin oluşturulması, güncelleştirilmesi ve yayımlanmasında kullanılacak ölçütlerin Komite tarafından belirlenmesi ve Genel Kurul tarafından onaylanması öngörülmektedir. Taraf devletin kendi somut olmayan kültürel miras listesini hazırlayarak Komite’ye sunmasını öngören bu madde, sözleşmenin bilim adamlarının en yoğun olarak çalışmalarını gereken alanlarından birini oluşturmaktadır.

“V. Uluslararası İşbirliği ve Yardım” başlıklı ve 19–24. maddeleri kapsayan beşinci bölümde, işbirliği, uluslararası yardımın amaçları, uluslararası yardımın şekilleri, uluslararası yardımın koşulları, uluslararası yardımın talep edilmesi, uluslararası yardımdan yararlanan taraf devletin rolü gibi konulara yer verilmektedir. **“VI. Somut Olmayan Miras Fonu”** başlıklı altıncı bölüm, fonun biçimi ve kaynaklarını, taraf devletlerin katkılarını ve uluslar arası yardım kampanyalarını düzenleyen 25–28. maddelerden oluşmaktadır. **“VII. Raporlar”** başlıklı ve 29–30. maddeleri kapsayan yedinci bölümde taraf devletlerin ve komitenin raporlarına yer verilmektedir. **“VIII. Geçici Hükümler”** başlıklı ve 31. maddeyi oluşturan sekizinci bölümde, UNESCO tarafından daha önce hazırlanmış olan “İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Mirası Başyapıt İlanı” ile ilgili konular değerlendirilmekte ve sözleşmenin yürürlüğe girmesinden önce ilan edilen “İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Mirası Başyapıt Listesi” varlıklarının sözleşme ile kurulması öngörülen “Temsili Liste”ye alınması hükmüne bağlanmakta ve sözleşmenin yürürlüğe girmesinin ardından bu uygulamanın durdurulması kararlaştırılmaktadır. **“IX. Sonuç Hükümleri”** başlıklı dokuzuncu bölüm, onaylama, uygun bulma veya teyid etme, katılma, yürürlüğe girme, federal veya üniter olmayan anayasal sistemler, fesih, depozitörlük görevleri, sözleşme hükümlerinin

değiştirilmesi, geçerli metinler ve tescil konularını düzenleyen 32–40. maddelerden oluşmaktadır. 34. maddeye göre, sözleşmenin yürürlüğe girmesi, 30 ülke tarafından onaylanma, uygun bulunma veya teyit edilme koşuluna bağlanmaktadır”⁹⁹.

Somut olmayan kültürel mirasın korunmasını amaçlayan sözleşme ulusal ve uluslararası düzeyde önerileri barındıran yol gösterici niteliği dolayısı ile müzecilik açısından korumanın sağlanmasında, yöntem geliştirilmesi hususunda birinci başvuru kaynağıdır¹⁰⁰.

4.1.2. ICOM - Uluslararası Müzeler Konseyi

Uluslararası Müzeler Konseyinin kuruluş amacı, müzeleri ve müzecilik mesleğini korumak ve geliştirmek, müzelerin toplum hizmetinde ve bilginin yayılması, milletlerin karşılıklı anlaşması bakımından oynadıkları rolün önemini vurgulamak, müzeleri ve müzecilik mesleğini uluslararası seviyede temsil eden bir teşekkül meydana getirmektir. Bu amaçları gerçekleştirmek niyeti ile ICOM, müze uzmanlarının katıldığı konferanslar düzenler, müze ve müzeler ile ilgili konulara ilişkin toplantılar organize eder. Ayrıca sergi, anket ve yayın çalışmaları da vardır. ICOM, UNESCO ile işbirliği halinde çalışmalarını yürütür.

Somut olmayan kültürel mirasın korunmasına ilişkin olarak ICOM’un önemli faaliyetleri bulunmaktadır. ICOM yaklaşık son yirmi yıldır, kültürel mirasın somut ve somut olmayan öğeleri ile korunması yönünde profesyonel stratejiler geliştirmek amacı ile çalışmalarını yürütmektedir. Korumaya ilişkin müzecilik yaklaşımlarının neler olması gerektiği ile toplantılar düzenlenerek, çalışma atölyeleri organize edilmiştir. 2001 yılı Haziran ayında Barselona’da gerçekleştirilen Genel Konferans da bu gündem üzerine şekillenmiştir. Mirasın somut ve somut olmayan öğeleri ile bir bütün olarak ele alınması gerektiği ve koruma stratejilerinde bu düşünceden yola çıkılmasının bir zorunluluk olduğu vurgulanmaktadır. UNESCO’nun konuya ilişkin faaliyetlerine tamamlayıcı bir destek sağlayan ICOM toplantıları düzenlenmiştir.

⁹⁹ Somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesi maddelerine ilişkin Sayın Prof. Öcal Oğuz’un yukarıda verilen anlatımı için bkz. <http://www.thbmer.gazi.edu.tr/sokum/index.htm> (29.09.2005)

¹⁰⁰ Bilgi için bkz. <http://www.thbmer.gazi.edu.tr/sokum/index.htm> (29.09.2005)

“Somut olmayan kültürel miras ve korunmasına ilişkin 20–25 Ekim 2002 tarihinde Çin’de Shanghai’de düzenlenen 7. *Asya Pasifik Organizasyonu Bölgesel Kongresinde* müzecilik açısından somut olmayan kültürel mirasın korunması konusu ele alınmıştır”¹⁰¹. Asya Pasifik yaklaşımlarının tartışıldığı toplantılarda genel başlıklar şöyledir:

- Toplumsal hayatta, değerler, gelenekler, dil, sözlü tarih, halk yaşantısı gibi tanımlanan bütün öğelerin müzecilik ve kültürel miras çalışmaları açısından önemi,
- Müzelerin kültürel mirasın korunmasında kolaylaştırıcı özelliği,
- Asya Pasifik’te bu alanda bir yarış olduğu düşünüldüğünde, renk, ırk, yaş, sınıf, inanç, dil, cinsel kimlik ve bölgesel kimlik gibi bu mirası oluşturan öğelerin önemi,
- Belgeleme geliştirme araçları ve müzelerde uygulama yöntemlerinin, kültürel mirasın korunması açısından önemi,
- Pilot projeler yolu ile somut olmayan kültürel miras envanter çalışmaları yapılması,
- Somut olmayan kültürel mirasın iletişimi, sunumu ve anlamlandırılması aşamalarında yerel özelliklerinin korunması,
- Toplumsal programlar geliştirilmesi, ziyaretçi yönetim stratejileri belirlenmesi, mirasın korunmasında özellikle somut olmayan kültürel miras ile ilgili toplumsal grupların hak ve özgürlükleri ön plana çıkarılması,
- Kültürel anlayış ve anlamsal değişimlerin barış ve uyum içinde olması yönünde teşvik edici programlar geliştirilmesi,
- Film, ses kaydı, video, dijital ve telekominikasyon teknolojilerinden yararlanılarak sunumlar hazırlanması,
- Eğitim ihtiyaçları değerlendirilmesi,
- Mirası korumaya yönelik tüm çalışmalarda, toplum ve özel sektörün, yerel kullanımına açılması ve ulaşılabilirlik sağlanması,

¹⁰¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://icom.museum/shanghai.html> (27.09.2005)

- UNESCO'nun konu ile ilgili bildirileri ve çalışmaları takip edilerek, ortak çalışmalar yapılması, somut olmayan kültürel miras ile ilgili kapsamlı toplantıların düzenlenmesi, şeklindedir.

Bu toplantıda yapılan tartışmalarda, somut olmayan kültürel mirasın, eğitim amaçlı kullanım yolu ile korunabileceği mevcut örnekler üzerinden gidilerek tekrar gündeme gelmiştir. Leiden'deki Ulusal Etnoloji Müzesi bu alanda yaptığı faaliyetlerden örnekler sunmuştur. Buna göre güncel konuların öğretimi ile ilgili olarak, somut olmayan kültürel miras öğelerinin geçmişi günümüze bağlayıcı niteliğinden yararlanıldığı ve bunun eğitsel açıdan başarıya ulaştırdığı anlatılmıştır. Hollanda kolonileşme tarihi ile ilgili eğitimde de bu yöntemden faydalanılmıştır.

Somut olmayan kültürel mirasın korunması ile ilgili olarak yeni belgeleme araçlarına ihtiyaç duyulup duyulmadığı yönünde yapılan tartışma sonucunda, Vancouver'deki UBC Antropoloji Müzesi, korumaya yönelik geleneksel yöntemlerin yanı sıra farklı yöntemlerin geliştirilmesinin bir zorunluluk olduğunu ileri sürmüştür. Kültürel miras, geleneksel bilgi birikimi, yeni yaklaşımlar ile yeniden düşünme ve yeniden üretme süreçlerini kapsayan bir sistem dahilinde korunmaya alınır. Yaşayan bir mirasın sürekliliğinin ancak bu şekilde sağlanacağı fikri üzerinde yoğunlaşmıştır.

2004 yılında Kore Cumhuriyeti başkenti Seul'da gerçekleşen toplantının ana gündemi 'Müzeler ve Somut Olmayan Kültürel Miras'tır. 2-8 Ekim 2004 tarihleri arasında gerçekleşen ve farklı müze disiplinlerinden birçok katılımcı ile yapılan toplantı, başlığın da anlaşılacağı üzere konunun uluslararası öneminin birçok farklı açıdan ele alındığı, yoğun bir gündem oluşturmuştur.

Dünyanın dört bir yanından müzecilerin katılımı ile gerçekleşen toplantıda somut olmayan kültürel mirasın korunmasında müzecilik kapsamında neler yapılabileceği konularında bildiriler sunularak, tartışmalar gerçekleştirilmiştir. Toplumsal gelişim ve eğitim, araştırma ve miras yorumlama merkezleri olarak müzeler açısından somut olmayan kültürel miras öğelerinin somut öğeler kadar önemli olduğu üzerinde durulmuştur. Dil, müzik, tutum ve davranışlar, uygulamaların yanı sıra somut olmayan

kültürel miras kapsamında yer alan toplumsal değerler, gelenekler, sözlü tarih, gündelik yaşam, yaratıcılıkları açısından insanlığın korumada ne noktada yer aldığı tartışılmıştır. Somut kültürel miras öğelerin öneminin yıllardır tartışıldığı müzecilik alanında somut olmayan kültürel mirasın son yıllarda giderek ön plana çıkan ve yine müzecilik açısından acil çözümler bekleyen bir sonun olduğu dile getirilmiştir. Müzecilik açısından nesnesiz bir sergilemenin nasıl gerçekleşeceği ya da mevcut nesneler yolu ile sergilemelerle ne şekilde düzenlemeler yolu ile korumada katkı sağlanabileceği yönünde ülkelerin yaptıkları çalışmalardan örneklere yer verilmiştir. Bu çalışmalar arasında Türkiye Komitesini temsil etmek üzere toplantıya katılan Sayın Prof. Tomur Atagök, İstanbul Arkeoloji Müzeleri ile Yıldız Teknik Üniversitesi Müzecilik Programı işbirliğinde gerçekleştirilen eğitim projesinin içeriğini sunmuştur. Bildiride, somut olmayan kültürel mirasın müzecilik açısından korunmasında müzelerin bir eğitim aracı olarak kullanılması ve içinde yaşanılan toplumun tarihine ve gündelik yaşamına ışık tutulmasında müzelerin işlerlik kazanmasının gerekliliğini dile getirilmiştir.

Müzecilik açısından bakıldığında müzenin koruma, araştırma, sergileme ve eğitim başlıkları altında verdiği hizmetin somut olmayan kültürel miras açısından tekrar ele alınmasında farklı kültürler ışığında bir yol çizmesi, koleksiyonlarını bu paralelde yeniden düzenlemesi ve en önemlisi eğitim politikalarını bu doğrultuda geliştirmesi başlıkları vurgulanmıştır. Toplantının gerçekleştirildiği Kore'nin somut olmayan kültürel mirasında önemli bir yere sahip olan şaman geleneği "Kut" şans, talih konulu bildiride ayrıntılı olarak müzecilik açısından bu geleneğin eğitsel yorumlamalarının neler olabileceğine yönelik örneklere yer verilmiştir. Kore geleneksel festivallerinden biri olarak her yıl gerçekleştirilen Gangneung Danoje festivali ile ilgili olarak da bir bildiri sunulmuştur. Bu bildirinin önemi, kayıtlara göre yaklaşık bin yıldır sürdürülen bu geleneğin geçmiş ve günümüz karşılaştırması yapılarak yaşatılmasını sağlayacak düzenlemeler içermesidir. Etkileşim salonunda dileyen bugün bulunmayan yöresel kıyafetleri deneyebilmekte, dileyen bir arkadaşının saçını süsen çiçeği suyu ile yıkayabilmekte –ritüelin bir parçası- ya da pirinç lapası pişirebilmektedir. Ayrıca geleneksel müzik ve maskeli dansların eğitilmiş kişiler tarafından sunumuna da yine festival kapsamında gelecek kuşaklara geleneklerin taşınması amaçlı yer verilmektedir.

Toplantıda, Troppen Müzesi'nin çocuklar için olan bölümü yürütücülüğünde “Anlatılacak, Oynanacak, Söylenecek ve Dans Edilecek Hikayeler” başlıklı bir çalışma atölyesi gerçekleştirilmiştir. Diğer ilginç bildirilerden biri de Hollanda'nın 2006 yılı sonu açmayı planladığı “Ses ve Görüntü Enstitüsü” ile ilgili olmaktadır¹⁰². ICOM 2004 Seul toplantısının amblemi de bu doğrultuda seçilmiş olan direk üzerine tünemiş iki tahta kuş ile tanrı ve insanların gelecekte beklenenleri ve kötülüklerden korunma istekleri gibi köylerde yaygın simgesel bir anlatımı içermiştir. ICOM 2004 yılı amblemi somut olmayan kültürel miras başlığına uygun bir düzenleme yaparak gelecek yıllar için de başarı isteğinin de altını çizmektedir.

4.1.3. ICOMOS – Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi

UNESCO'nun bir kolu olarak faaliyet gösteren ICOMOS – Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi, anıt ve sitlerin incelenerek, korunması ve değerlendirilmesini sağlamak, bu kültürel mirasa olan ilgiyi artırmak, toplum hizmetine sunarak, bilgi ve birikimlerin paylaşılmasına ve uluslararası ilişkilerin gelişmesine yardımcı olmak ilkeleri ile hareket eder. ICOMOS, ICOM ile de işbirliği halindedir.

Somit olmayan kültürel mirasın korunması çalışmalarında ICOMOS, UNESCO çalışmalarının içinde faaliyet göstermektedir. ICOMOS belge merkezinin hazırlamış olduğu somut olmayan kültürel miras bibliyografyası konu araştırmaları için önemli bir başvuru kaynağıdır. ICOMOS, bölgesel ağırlıklı araştırma sonuçlarını derleyerek bunları erişime sunmakta ve böylece önemli bir kaynak oluşturmaktadır¹⁰³.

ICOMOS toplantılarında somut olmayan kültürel miras sıklıkla ele alınmıştır. Kuzey Avrupa'nın somut olmayan kültürel mirasına ilişkin toplantı bildirisinde bölge özellikleri ve koruma önerileri yer almaktadır.

¹⁰² Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.brickcommunity.org/Members1/nisv> (12.06.2006)

¹⁰³ Ayrıntılı bilgi için bkz. [http://databases.unesco.org/icomos/a/wwwi32.exe/\[in=icomos2.in\]?format%5Et2002=pft%2Ficomos.web_pft&stxt_1=intangible&format%5Et2006=reverse](http://databases.unesco.org/icomos/a/wwwi32.exe/[in=icomos2.in]?format%5Et2002=pft%2Ficomos.web_pft&stxt_1=intangible&format%5Et2006=reverse) (11.06.2006)

4.1.4. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Kapsamında Değerlendirilebilecek Yurtdışı Müzelerinden Örnekler

Brasov Etnografya Müzesi, Romanya: Müze, tekstil mirası ağırlıklı koleksiyona sahiptir ve bu yönde sergilere yer verir. Toplumsal yaşam, geçim kaynakları ve aile hayatına ilişkin olarak belgeleme açısından önemli görsellerin bir araya getirildiği müzede, bu yolla somut olmayan kültürel mirasın korunması yönünde müzecilik açısından izlenebilecek sergileme yöntemlerine dair önemli uygulamaları görmek mümkündür¹⁰⁴.

Fotoğraf 1. Romanya Geleneksel Giyim Kuşamından Örnekler

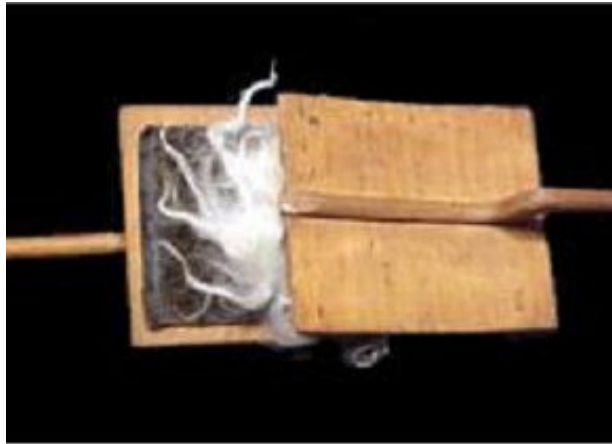
Geleneksel üretim yöntemlerinden teknolojik yöntemlerin kullanımına kadar geçen süreçteki değişim ve gelişimleri sürekli sergi salonları ve düzenlenen geçici sergileri ile müze ziyaretçilerine sunmaktadır. Bir toplumun geçim kaynağını oluşturan dokumacılık alanında geçmişten bugüne kadar yaşanan evrelerin fotoğraf destekli ve geçmişten kalan nesneler eşliğinde sunulurken, beraberinde videolar ve/veya sözlü anlatım desteği ile müze izleyicilerine sunulmaktadır. Bu hali ile müze sergilemesi yoluyla toplumsal olarak dokumanın hayatın içinde geçmişten gelen bir miras olarak günümüzdeki haline ulaşmış olduğu ve sürekliliğini sağladığı bilincini oluşturmada ve eğitsel bir yarar sağlamaktadır.

¹⁰⁴ Müze ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.cimec.ro/Muzee/etnoby/indexe.htm> (23.12.2005)

Dokumada kullanılan malzeme, bu malzemenin dokumaya hazır hale getirilmesi, dokumanın yapılması işlemleri, dokuma sonrası yapılan işlemler hepsi aşağıdaki resimlerde de görüleceği şekilde bölümler halinde sunulmaktadır.

*Fotoğraf 2. Dokumacılıkta Birinci Aşama
Eğirme İşlemi Öncesi Yünün Havalandırılması*

Fotoğraf 3. Yün Havalandırılırken Kullanılan Ahşap Alet

*Fotoğraf 4. Dokumacılıkta İkinci Aşama
Eğirme İşlemine Hazırlık*

Fotoğraf 5. Eğirme İşlemine Hazırlıkta Kullanılan Ahşap Düzenek

*Fotoğraf 6. Dokumacılıkta Üçüncü Aşama
Eğirme İşlemi ve Kullanılan Ahşap Alet*

*Fotoğraf 7. Dokumacılıkta Dördüncü Aşama
Dokumaya Hazırlık ve Kullanılan Ahşap Düzenekler*

*Fotoğraf 8. Dokumacılıkta Beşinci Aşama
Dokuma*

Fotoğraf 9. Dokuma İşlemi Tamamlanan bir Kilim

Fotoğraf 10a. Dokumacılıkta Altıncı Aşama
Dokumadan Sonra Yapılan Düzleme İşleminde Kullanılan Ahşap Düzenek

Fotoğraf 10b. Dokumacılıkta Altıncı Aşama
Dokumadan Sonra Yapılan İşlemlerde Kullanılan Ahşap/Metal Düzenek

*Fotoğraf 11. Dokumacılıkta Yedinci Aşama
Renklendirme, Süsleme ve Şekillendirme*

Dokuma ile elde edilen materyalin kullanım amacına uygun olarak renklendirilmesi, süslenmesi ve şekillendirilmesi işlemleri ile tamamlanan süreç geleneksel yöntemleri yansıtan fotoğraflar ve somut nesneler sembolik anlamları ile birlikte bir hikayeyi anlatan kareler şeklinde müzede sunulmaktadır. Ayrıca görsel sunumu kuvvetlendirmek üzere, sergilemede video desteğinden yararlanılması da somut olmayan kültürel mirasın müzecilik açısından korunmasında yöntem olarak uygulanmasına bir örnek oluşturmaktadır.

Tekstil ve dokumaya ilişkin koleksiyonu ile müze, sergileme programı açısından ele alındığında somut olmayan kültürel miras başlığı altında geçim kaynağı olarak dokuma ve tekstil endüstrisinin toplumsal açıdan önemini vurgularken dokumanın evreleri ile anlatılması da bir bilgi birikimini sunmaktadır. Dokumacılığın toplum ekonomisindeki yerini aşağıda verilen iki aile fabrikası örnekleri yolu ile müzede yer almaktadır.

Müzede, yörede kurulmuş ilk fabrikaların tarihçesine de yer verilmiştir.

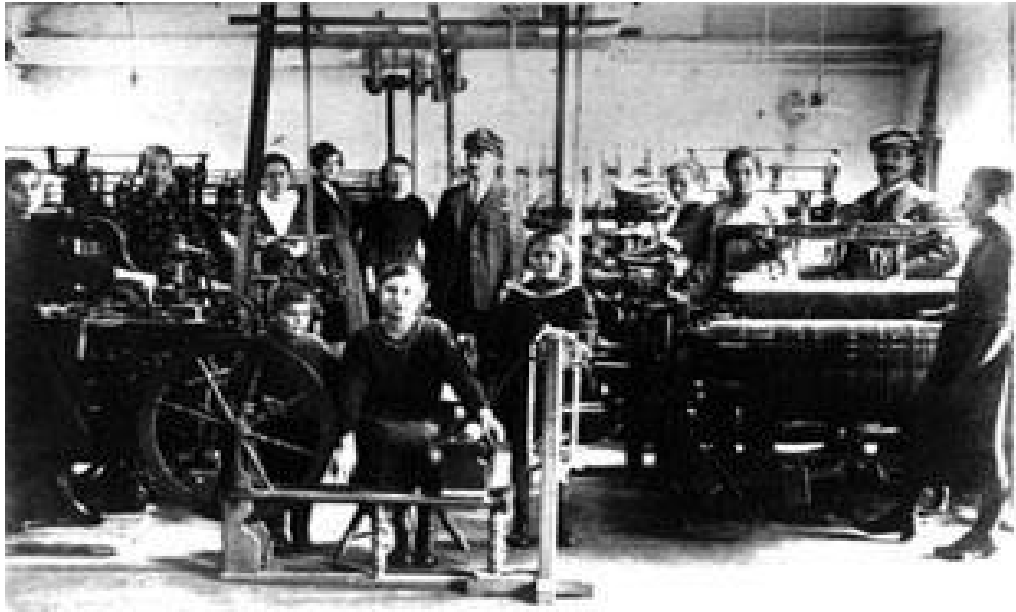
Fotoğraf 12. William Schreg Ailesi ve Aileye ait Fabrikayı Gösteren Broşür

Fotoğraf 13. William Schreg Fabrikası, Transilvanya

Fotoğraf 14. Georg Mieskes Dokuma Fabrikası, Codlea

Fotoğraf 15. Georg Mieskes Dokuma Fabrikası Çalışanları

Sacele Etnografya Müzesi, Romanya: Müze özellikle geçici sergilerinde, yapılan alan araştırma bulguları doğrultusunda düzenlenen sergilere yer vererek, durağan koleksiyonunu farklı temalar özelinde somut olmayan kültürel mirasın toplum açısından anlaşılması ve koruma bilincinin oluşturulması yönünde topluma sunmaktadır. Ağırlıklı olarak, evlenme adetleri, gündelik yaşamın içinde yer alan töreler ve geleneksel törenlere ait fotoğraf ve resimler sergilerde kullanılmaktadır.

Fotoğraf 16a. Sacele Bölgesi Geleneksel Kıyafetleri

Fotoğraf 16b. Sacele Bölgesi Geleneksel Kıyafetleri

Fotoğraf 17. Sacele Bölgesi Geleneksel Ekin Dansı

Somut olmayan kültürel miras başlığı altında önemli bir yer tutan ritüeller konusunda gündelik yaşamda gerçekleştirilen bir takım törenlerle uygulamaya geçirilen inançların bir uygulaması olarak ekin dansının Sacele bölgesindeki önemi vurgulanarak geçmiş bir gelenek canlandırılmaktadır¹⁰⁵.

Fotoğraf 18. Sacele Bölgesi Modern ve Geleneksel Kıyafetleri

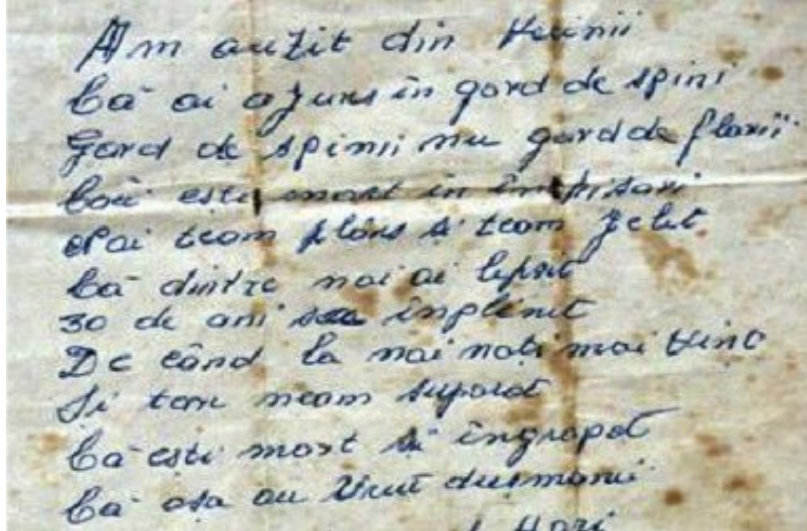

Fotoğraf 19. Sacele Bölgesi Kutsal Nesnelerinden bir Örnek

Müzede düzenlenen geçici sergilerden Profesör D. Gusti, Dragus Araştırması üzerine kurulu olan sergide araştırmalardan elde edilen fotoğraflarda; somut olmayan kültürel miras açısından önemli başlıkları oluşturan ölüm adetleri, ibadet yolları ve bir kadın tarafından yazılmış olan el yazısı ile koruna gelmiş ağıt önemli belgeler yolu ile miras hakkında fikir sunmaktadır¹⁰⁶.

Fotoğraf 20. Dragus'ta cenaze töreni

Fotoğraf 21. Bir kadın tarafından yazılmış ağıt

¹⁰⁵ Resimler ve ayrıntılı bilgi için bkz. http://www.etnobrasov.ro/gusti/en_gusti.htm (23.12.2005)

¹⁰⁶ Müze ile ilgili diğer tüm bölüm ve işleyişleri için bkz. <http://www.etnobrasov.ro> (23.12.2005)

Singapur Üniversitesi Nus Müzesi: Müze 10 Ocak 2005 tarihinde somut ve somut olmayan kültürel miras başlığı altında bir vaka incelemesi (case study) sunar. Çalışmanın başlığında da vurgulanarak somut ve somut olmayan kültürün birbirleri arasındaki bütünleyici özellikleri ön plana çıkarılmaktadır.

Fotoğraf 22. Ritm ve Dizeler Sergisi Katalog Ön Yüzü

Somut ve somut olmayan mirasın karşılaştırılarak tartışıldığı konuşmada araç olarak Malezya İslam Sanatı Müzesi'nin Pers kaligrafik eserleri kullanılmıştır¹⁰⁷. Bu bağlamda düzenlenen 'Ritm ve Dizeler' isimli sergide kaligrafi sanatının somut öğeler yolu ile somut olmayan değerlerin perdelerini nasıl aralayabildiği gösterilmek istenmiş ve ayrıca koleksiyonun İslam Sanatı ve kültürü içindeki önemi de vurgulanmıştır¹⁰⁸.

¹⁰⁷ Persler, İÖ 559–330 yılları arasında İran'da hüküm sürmüşlerdir. İmparatorluğun adı ile anılan alfabeyi kullanmışlardır.

¹⁰⁸ <http://www.nus.edu.sg/museums/10012005.htm> 23.12.2005

Atina Popüler Çalgı Aletleri Müzesi, Yunanistan: “Etnomüzikoloji araştırma merkezi ile işbirliği halinde olan müzede XVIII. yy.’a ait yaklaşık 1200 çalgı aleti sergilenmektedir”. Sergi salonları klasik camekânlardan oluşmaktadır. Somut olmayan kültürel miras ögesi olarak müzik gibi evrensel bir dilin araçlarının sergilendiği müzede, sergileme yönünden hareketsiz ve cansız bir uygulama tercih edilmiş olması açısından olumsuz bir örnek olarak değerlendirilebilir¹⁰⁹.

Fotoğraf 23. Müze Sergi Salonu

Müzenin somut olmayan kültürel mirasın korunması açısından dikkate alınması gereken en önemli uygulaması müze bahçesinde aralıklarla düzenlenen geleneksel Yunan Müziği konserleridir. Ayrıca müzeye bağlı olarak geleneksel müzik dersleri de verilmektedir. Bu somut olmayan kültürel mirasın sözleşmeye paralel koruma önerileri bağlamında eğitimin sürekliliğinin sağlanması ve müze işbirliğinde gerçekleştirilmesi yöntemlerine de bir örnek teşkil eder.

¹⁰⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.culture.gr/4/42/421/42109/e4210901.html> (23.12.2005)

Belgrad Etnografya Müzesi, Sırbistan: Balkanların en eski müzelerinden birisi olan Belgrad Etnografya Müzesi'nin birinci katında Balkan mimarisini yansıtan evler ve mimari öğeler sergilenir¹¹⁰.

Fotoğraf 24. Balkan Ev Maketleri

Fotoğraf 25a. Balkan Geleneksel Ev Düzeni ve Eşyaları

¹¹⁰ <http://www.etnomuzej.co.yu/e020104.htm> (23.12.2005)

İkinci katında ev içi tekstil ve dokuma ürünleri ve yapım aletleri sergilenmektedir.

Fotoğraf 25b. Balkan Geleneksel Ev Düzeni ve Eşyaları

Giriş katında, toplumsal panayır alanı canlandırılması ile yerel kıyafetler sergilenmektedir.

Fotoğraf 26. Balkan Geleneksel Giysileri

Müze geçici sergilerde, somut olmayan kültürel mirasın korunmasına yönelik konuları işlemektedir. 20 Eylül – 10 Ekim 2005 tarihleri arasında düzenlenen ‘*Maskeler ve Ritüeller*’ isimli sergide somut nesneler ardındaki hikayeler beraberinde sunulmuştur. Fotoğraf ağırlıklı sergide maketlerden de yararlanılmıştır.

Fotoğraf 27a. Ritüel Canlandırması ve Maskelerin Kullanımı

Maskeler ve Ritüeller sergisinde, maskelerin ritüellerin gerçekleştirilmesindeki kullanımı, XIX.yy. ve XX.yy.’larda Serbia’daki uygulamalarla sergilenmektedir. Sergide, maskelerin gerçek yaşamdan uzaklaşarak, başka bir kimliğe bürünmek ve ritüellerin gereği rollerin canlandırılması için kullanımı anlatılmaktadır.

Fotoğraf 27b. Ritüel Canlandırması ve Maskelerin Kullanımı

Maskeler ve maskeli gösteriler iki etki ile uygulanır, birincisi yıllık takvime göre belli tarihlerde gerçekleşen uygulamalar, ikincisi yaşamsal döngünün gerektirdiği tarihi belli olmayan uygulamalar şeklindedir.

Diğer bir geçici sergi '*Havlunun / Peşkirin Geleneksel Yaşamdaki Yeri*' Sergide kullanım alanları ve uzun tarihsel gelişimi ile peşkir / havlu geleneksel yaşamı anlatan araçlar olarak kullanılmıştır. Serbia geleneksel yaşamında havlunun / peşkirin önemli bir yeri vardır. Tüm ev halkı tarafından ve ev dekorasyonunda da kullanılır. Ayrıca evlilik ve ölüm törenlerinde de peşkir kullanımı yaygındır¹¹¹. Uzun olanlar bilinen havlu olarak kurulama amaçlı ev işlerinde kullanılmaktadır. Geleneksel açıdan havluların önemi, üzerlerindeki dekorasyonların Serbia'daki kilise ve manastırlarda ikona ve fresklerde de görülüyor olmasıdır.

Fotoğraf 28. Havlu/Peşkir Örnekleri

Ölüm ve evliliklerde kullanılan bu eşyaların kiliseye bağışlanıyor olması, ülkemizde Yörüklerde görülen adet ile yakınlık gösterir. Yörükler ölülerinin üzerini kilim ile örter, camiye bu şekilde götürür, gömüldükten sonra kilim camiye bağışlanır. Burada kilim nasıl bir yadigar olarak ölünün anısına camiye bağışlanıyorsa Serbia'da yapılan uygulamada taşıdığı anlam da aynıdır.

¹¹¹ Peşkir; **1** . Genellikle pamuk ipliğinden dokunmuş ince havlu. **2** . Yemek yerken kullanılan, el kurularan, büyük mendil biçiminde pamuk veya keten bez, peçete. <http://www.tdk.org.tr/TDKSOZLUK/SOZBUL.ASP?kelime=pe%FEkir> (27.05.2006)

Astra Ulusal Müze Kompleksi, Kültür ve Uygarlık Müzesi, Romanya: Avrupa'nın en büyük açık hava müzesi olan Astra Ulusal Müze Kompleksi 1967'de açılmıştır. 96 hektarlık bir alan üzerine kurulu bu etnografya müzesi, su ve yel değirmenleri, dev şarap, meyve ve yağ presleri, yakıt tesisleri, demir ocakları ve ülke genelinde kullanılan mimari tarzları temsil eden diğer yapıları aralarında bulunduran 340 binası ile hizmet vermektedir. Klasik bir at arabası ile yapılan gezinti ile, Romanya'nın gündelik yaşamına dair fikir verecek müze gezilmektedir. Komplekste Emil Sigerus Sakson Etnografya ve Halk Sanatları Müzesi ile Franz Binder Etnografya Müzesi yer alıyor.

Müze, 1990 sonrası tematik bir proje düzenler. ProEtnoKültür Projesi, Romanya'nın kültürel varlıklarının kurtarılması ve korunması esaslarına dayalıdır¹¹². Somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesinde korumanın sağlanmasında ülkeler özelinde geliştirilecek projelere örnek teşkil etmesi açısından proje önem taşımaktadır.

1998–2003 yılları arasında somut olmayan kültürel miras öğeleri arasında meslekler başlığı altında sınıflandırılan bakır işçiliği, tuğla işçiliği, marangozluk ile ilgili alan araştırmaları yapılmıştır. 1998'de başlayan arşiv araştırmalarında tarama, seçme/eleme, sınıflandırma, envanterleme (yazılı belgeler, fotoğraflar vb.) adımları takip edilmiştir. Çalışma sonuçları, detaylandırılmak üzere sempozyum ve konferanslarda ele alınmıştır¹¹³.

¹¹² <http://www.muzeulastra.ro/> 26.12.2005

¹¹³ http://www.muzeulastra.ro/rromi/en_proiect.php 26.12.2005

Fotoğraf 29. Bakır İşçisi

2004'te AB Kültür Bakanları Konseyi tarafından aday gösterilen Sibiu, Romanya'nın AB'ye katılacağı 2007 yılında Lüksemburg ile birlikte Avrupa'nın 32. Kültür Başkenti ünvanını alacaktır. Sibiu belediyesi, bir yandan büyük bir yenileme programına girişirken, diğ r yandan da Avrupa genelinde kültürel işbirliğı ve anlayışı geliştirmeye yönelik etkinlikler hazırlamaktadır. Romanya, AB'deki geleceğine bu efsanevi şehrin tarihi kapılarından geçerek girecektir. Ülkemiz açısından d ş n ld ğ nde Romanya'nın müzeler desteğinde gerçekleştirdiğı uygulamaları, İstanbul'un 2010 yılı Kültür Başkenti seçilmesi dolayısı ile örnek alınarak geliştirilebilecek fikirler sunmakta olması nedeni ile önem taşımaktadır.

4.2. Türkiye'de Yapılan  alışmalar

Somut olmayan kültürel miras kavramı, tüm insanlığın, göreceli olarak göz ardı etmekte olduğı bir kültür boyutunu dikkatlere sunmuştur. Somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesi ile sözleşmeye taraf ülkeler, bu kaygı doğrultusunda duyarlı olmaya çağrılmıştır. Türkiye, bu yeni kavramı, son birkaç yıl içerisinde, yasal mevzuatı içerisine alma  abukluğı gösteren  nc  ülkeler arasındadır. Somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesine 2006 yılında 45.  lke olarak imza atmıştır.

"Kandilli Rasathanesi El Yazmaları", "Boğazköy Tabletleri", "Süleymaniye Kütüphanesi İbni Sina El Yazmaları" Türkiye'nin Dünya Belleğı listesine sokma

başarısı gösterdiği, listeye girmekle, *‘Türkiye adına dünya ölçeğinde tescil edildi’* anlamı taşıyan, kültürel varlıklarıdır. "Meddahlık ve Meddah Geleneği" ve "Mevlevi Müziği" ise Türkiye'nin somut olmayan kültürel miras başyapıtları listesinde son bir kaç yıl içerisinde yer almasını sağladığı diğer iki kültürel değerdir. “Yapılan tüm bu olumlu girişimlerde, UNESCO Türkiye Milli Komisyonunun önemli katkıları olmuştur”¹¹⁴. “Somut olmayan kültürel miras ihtisas komitesi;

Yönetici

Prof.Dr. Öcal OĞUZ

Üyeler

Dr. R. Bahar AKARPINAR

Doç.Dr. Ahmet ARI

Dr. Gülin ÖĞÜT EKER

Prof. Dr. Metin EKİCİ

Doç.Dr. Muhtar KUTLU

Doç.Dr. Nebi ÖZDEMİR

Yrd.Doç.Dr Fatma Ahsen TURAN”¹¹⁵

“Tüm sektörlerinin diğer öncelikleri de dikkate alındığında, olağanüstü geniş ilgi alanıyla UNESCO, Birleşmiş Milletler sisteminin hiç kuşkusuz felsefi mutfağını oluşturmaktadır ve Türkiye, böylesi bir yapılanmanın oluşmasına, 60 yıl önce ön ayak olan, ilk 20 ülke arasında yer almaktadır”¹¹⁶.

“Türkiye’nin de 1983 yılında imza atarak taraf olduğu 1972 yılında imzalanan Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması sözleşmesi dünya mirası olarak kabul edilecek evrensel değerlere sahip kültürel ve doğal varlıkların tarif ve tasnifini yaparak, sözleşme çerçevesinde belirlenen ölçütlere uygun kültür varlıklarının yer alacağı bir Dünya Miras Listesi oluşturmaktadır”¹¹⁷.

¹¹⁴ <http://www.unesco.org.tr> (28.05.2006)

¹¹⁵ <http://www.unesco.org.tr/komiteler.php?gitid=11&menuid=2> (28.05.2006)

¹¹⁶ Prof. Dr. Arsin AYDINURAZ, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Başkanı, <http://www.unesco.org.tr/index.php?gitid=4> (22.12.2005)

¹¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ek2.

Türkiye'nin resmi belgelerde kayıtlı 9 kültürel ve doğal varlığı ile yer aldığı bu listede, 2004 yılı itibari ile 788 korunması gerekli kültürel ya da doğal varlık belirlenmiş olup, bunların 611 tanesi kültürel/arkeolojik sit, 154 tanesi doğal sit alanıdır. Geriye kalan 23 varlık ise karma sit alanı olarak belirlenmiştir. Bunların haricinde henüz resmi kayıtlara geçmemiş olan kültürel ve doğal varlık ile ilişkili çalışmalar sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen çalışmalar ile kayıt altına alınmaktadır. Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri (TAY) Projesi bu doğrultuda çalışmalarını yürütmektedir. *“Proje, dünya kültür emanetlerinin önemli bir parçası olan Türkiye kültür varlıklarının bulgularının, kronolojik bir envanterinin çıkartılması ve bu bilginin uluslararası platformda paylaşılması amacıyla yönelik olarak tasarlanmıştır. En azından 400.000 yıl eskiye uzanan kültürel verileri barındıran Anadolu ve Trakya toprakları üzerinde, 1800'lerin ilk yarısından başlayan araştırmaların sonuçları ile çağdaş yüzey araştırmaları ve kazıların bilgileri dağınık ve çoğunlukla ulaşılamaz durumdadır. Birçok yerleşmenin yeri bilinmemekte, birçoğu da tahribatın/yapılaşmanın kurbanı olmuş ya da olmaktadır. Bu tahribata karşı ve bu emanetleri korumaya yönelik öncelikle yapılabilecek en önemli çalışma, kültürel verilerin merkezi bir yapı içinde toplanması ve derlenmesidir: Belgeleme olmadan koruma olmaz. İlk kez bu projeye, Türkiye arkeolojik yerleşmeleri, höyükler, tümülüsler, anıtlar, mezarlıklar, ören yerleri belgelenmektedir”*¹¹⁸.

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, eğitim, bilim, kültür ve iletişim işleriyle yükümlü kamu kurum ve kuruluşları ile özel kuruluşları, UNESCO tarafından yürütülen çalışmalar konusunda bilgilendirmek, bunların faaliyetlere katkı ve katılımlarını sağlamak, UNESCO ile ilgili iş ve konularda hükümete danışmanlık etmek ve UNESCO merkeziyle işbirliğini sağlamak amacıyla 25 Ağustos 1949 tarihli ve 3-9862 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile kurulmuştur¹¹⁹. Türkiye'de işlerliğini sürdüren uluslararası kuruluşların temsilcisi komiteler¹²⁰, kültürel mirasın korunması yönünde çalışmalarını sürdürürler. Avrupa Birliği yolunda ilerleyen Türkiye açısından, kültürel varlıkların korunması ile ilgili anlaşma ve sözleşmelere katılarak, kültürel mirasına sahip çıkması ve bunları görünür hale getirerek sunması uluslararası platformda uyulması gereken ölçütler arasında yer almakta ve Türkiye komitelerince uygulamaya dönüştürülmektedir.

¹¹⁸ <http://www.tayproject.org/trhome.html> (11.06.2006)

¹¹⁹ <http://www.unesco.org.tr/index.php?gitid=2> (20.12.2005)

4.2.1. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Türkiye’de, Kültür ve Turizm Bakanlığı kültürel mirasın korunmasından sorumlu ana kurumdur. Yasalar ile koruma altına alınmış olunmasına rağmen tüm gelişmekte olan ülkelerde yaşanan ve özellikle tarihi alanlarda yıkıcı ve geri dönüşü olmayan zararlara neden olan:

- Kırsal alanlardan kentlere g   gibi denetimi zor sosyal hareketlilik,
- Kültürel kökenleri ile uyumsuz ve duyarsız modern yapılaşma,
- Endüstriyel ve ticari işletmelerin ölçek ve yönetim değiştirmesi,
- Küçük üretimden toplu  rtime geçiş,
- Geleneksel altyapının yerine çok daha karmaşık teknolojiler gerektiren  ağdaş fonksiyonların getirilmesi gibi oluşumlar, ülkemizin kültürel mirasını da tehdit altına sokmaktadır.

Milli Folklor Araştırma Dairesi, 1966 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde kurulur ve halk bilimine ilişkin ilk köklü çalışmalar başlar. 6 Kasım 1989 yılında daire, Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı *Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü* adını alır. “Geleneksel kültür mirasını, halk bilimi sistemleri ile araştırmak, incelemek, derlemek, arşivlemek ve yayımlamak sureti ile bu müdürlüğü bağlı;

- Gelenek Görenek İnançlar şubesi Müdürlüğü,
- El Sanatları şubesi Müdürlüğü,
- Halk Müziği ve Oyunları şubesi Müdürlüğünün  alışmaları ile somut olmayan kültürel mirasın korunmasına hizmet etmektedirler”¹²¹.

¹²⁰ ICOM Türkiye Milli Komitesi, ICOMOS Türkiye Milli Komitesi ve UNESCO Türkiye Milli Komitesi.

¹²¹ Ek1, 11 – 15 maddelerinde söz edilen Somut Olmayan Kültürel Mirasın Ulusal Düzeyde Korunması başlığının altında özellikle üzerinde durulan konu, ülkelerin Miras envanter listelerini oluşturmaları ve düzenli olarak g ncellemeleridir. Somut Olmayan Kültürel Mirasın araştırılması, derlenmesi ve korunması işlemlerini yürütecek kurumların gereği belirtilmiştir. Metinde adı geçen birimler bu görevi yerine getirmektedirler.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, sahip olunan kültür, uygarlık ve tarih birikimini daha etkin, daha verimli biçimde ayağa kaldırmak, uygarlığa katkısının önünü açacak, kültürel mirası küresel alana taşıyacak bir yeniden yapılanma için toplumun tüm organları; merkezi hükümet, yerel yönetimler, akademik kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği halinde çalışmalarını yürütür. Bu anlayış ile kültürel mirasın korunmasına yönelik yasalarında, strateji olarak, kültürel miras alanının aslında sivil alandan yönlendirilen, yapısını sivil alanda bulan, yerelleşmediği ve bireye kadar indirgenemediği sürece hedeflenen başarının elde edilemeyeceğini görerek, köklü değişiklikler ile faaliyetlerine hız kazandırmıştır.

“Kültür ve Turizm Bakanlıklarının ayrı bakanlıklar olarak faaliyet göstermeleri yerine beraber hareket etmelerinin avantajları ile turizm gelirin de kaynak olarak kültürel yatırımlarda kullanılması sağlanmak istenmektedir”¹²².

Kültürel mirasın asıl sahipleri olan, içinde yaşayan bireylerin temsilcisi olarak yerel yönetimlerin de mirasın korunmasında sorumluluk alması ve yetkilendirilmesi için, belediyeler bünyelerinde koruma, uygulama ve denetim büroları kurulmuştur. “21.07.1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve ilgili çeşitli kanunlarda yapılan değişikliklerle müzelerin yönetimi konusunda yeni düzenlemeler yapılarak, müzelerin bakanlığa değil yerel yönetimlere bağlanması düzenlemeleri yapılmıştır”¹²³. Bu sivilleştirme girişimleri avantajlar doğurabileceği gibi koruma yönünde bir takım dezavantajlar da doğuruyor olması açısından hassaslıkla üzerine düşülmesi gereken bir konu başlığıdır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı olarak gerçekleştirilen etkinliklerin de somut olmayan kültürel mirasın korunmasında önemli katkıları olmaktadır. İlki 1975 yılında yapılan ‘Uluslararası Türk Halk Kültürü Kongresi’ beş yılda bir tekrarlanmaktadır. İlki 1994 yılında yapılan ‘Türk Araştırma Sonuçları Sempozyumu’ iki yılda bir yapılmaktadır.

¹²² Ayrıntılı bilgi için bkz. Ek3. T.C. Resmi Gazete, Yönetmelik, Kültür Yatırım ve Girişimlerinin Nitelik ve Nicelikleri Yönetmeliği, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 16.08.2005 tarih 25908 sayılı gazete.

¹²³ Ayrıntılı bilgi için bkz. 27.07.2004 tarih ve 25535 sayılı T.C. Resmi Gazete, 5226 sayılı Kanun, Madde 4 ve Madde 7 değişiklikleri.

4.2.2. Eğitim Kurumları

Türkiye’de özellikle üniversitelerde halk bilimi, sosyoloji, antropoloji, etnoloji eğitimi veren fakülteler ve üniversitelere bağlı araştırma merkezleri ile öğrenci kulüpleri tarafından düzenlenen etkinlik ve sempozyum benzeri çalışmalar yolu ile somut olmayan kültürel miras ve korunması konusu ele alınarak, korumaya yönelik çalışmalar başlığı altında incelenebilecek uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Bu tür uygulamaları ile ön plana çıkan üniversitelerden bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

Ankara Üniversitesi; Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Etnoloji ve Antropoloji kürsüsünün Pertev Naili Boratav öncülüğünde yaptığı çalışmalar vardır. Türkiye’nin önde gelen folklor ve halk edebiyatı araştırmacısı Pertev Naili Boratav ve Amerikan Folklor Cemiyeti’ne onur üyesi seçilen, Türk Folkloru ve Halk Edebiyatı dalındaki araştırmaları ile tanınmakta olan İlhan Başgöz, yurtdışı araştırmaları ile önemli katkılar sağlamıştır. Boratav’ın Türk folkloru ve halk edebiyatı üstüne olan çalışmaları incelendiğinde, konuya yaklaşımı bakımından, birçok yeniliğin öncüsü olduğu görülür. Köroğlu Destanı adlı çalışmasında uyguladığı karşılaştırmalı yöntem, dünya destan araştırmalarında bir aşamanın da işareti olmuştur. Doçentlik tezi olan Halk Hikayeleri ve Halk Hikayeciliği’nde ise Türk halk hikayelerini doğuşundan yazılı ve basılı duruma gelinceye kadarki evreleri, hikaye kahramanları ve belli başlı motifler bağlamında ele alır; sosyal çevreyi de dikkatle alan yazınsal metin çözümlemeleri yapar. Bunlardan başka “Türk Halkbilimi” başlığı altında topladığı 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı (1969) ve 100 Soruda Türk Folkloru (1973) adlı çalışmaları ilgi gören kitaplar arasında yer almıştır. Ünlü araştırmacının kitap, makale, bildiri ve ders notları dışında Türk folklor ve halk edebiyatına bir başka katkısı da, 1927–97 yılları arasında oluşturduğu tahmin edilen “Boratav Arşivi” olmuştur. Bu arşiv, daha önce kamuoyuna yaptığı çağrı ve vasiyeti doğrultusunda dağılmış olduğu yerlerden orijinal ya da kopya olarak derlenip bir araya getirilmiş ve Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı’nın Bilgi-Belge Merkezi’nde koruma altına alınmıştır. İlhan Başgöz, İndiana Üniversitesinde Ural-Altay Dilleri ve Folklor Enstitüsü’nde profesör olarak görev yapmaktadır ve üniversite Türkçe programının direktörüdür.

Boğaziçi Üniversitesi; Folklor Kulübü (BÜFK) çalışmaları ile halk bilimi araştırmalarına katkı sağlar. 1958'de kurulan dolayısıyla okulun köklü bir geleneğe sahip kulüplerinden biri olan BÜFK çeşitli halkların kültürlerinin araştırılıp incelendiği, dans ve müziklerinin icra edildiği ve bu doğrultuda gerekli eğitim çalışmalarının yapıldığı; dans ve müzik birimlerinden oluşan bir kulüptür. Halk dansları ve müziklerinin birer sahne sanatı olarak yeniden ele alınması ve mevcut folklor piyasasına alternatif gösteri formlarının üretilmesi BÜFK'ün temel hedefidir. Bu noktadan hareketle, çok kültürlülük ölçeğinde somut olmayan kültürel miras kapsamında, Anadolu'da ve çevresinde yaşayan etnik kültürlerin (Türk, Kürt, Süryani, Arap, Ermeni, Azeri, Gürcü, Çerkez, Laz, Pontos, Rum, Arnavut, Bulgar, Makedon, Sırp, Çingene, Yahudi, Alevi...) dans ve müziklerinin, ulaşılan yerel kaynaklar temel alınarak ama standartlaştırılmış formlardan uzak durularak yorumlanmaya çalışıldığı gösteriler hazırlanmaktadır.

Dans-müzik gösterilerine yönelik ilk adım '93 Kardeş Türküler-semah gösterisiyle atıldı, bu form asıl olarak '95 Karola ile yerleşmeye başladı. '96 Seyran, '97 Göçmen ve '98 Horevo ile Anadolu ve çevresindeki farklı etnik kültürlerin dans ve müzikleri işlendi. Bu sürecin devamı olan '99 Düş Yollarında'da ve 2000

Günebakan'da, 2001 Şehrin Esmerleri'nde, 2002 Gündönümü'nde, 2003 Rengâhenk ve Bahar'da bu toprakların tarihini ve kültürel zenginliğini oluşturan halkların dans ve müziklerini sergileme ana çıkış noktası olarak korundu.

Çalışmalarını halk dansları repertuarının icrasıyla sınırlamak istemeyen BÜFK daha önceki yıllarda oyunculuk, dans ve mim çalışmalarının belirli bir dramaturjik çerçeve içerisinde yorumlanmasıyla gerçekleştirilen dans tiyatrosu projeleri de hazırlamıştır.

Okuldaki diğer kulüplerle (BÜO, BÜFOK, BÜMK) de ortak çalışma olanağı yaratan dans tiyatrosu gösterilerinin en son örnekleri "Düşlerin Gördüğü İşler" (1997) ve "24:00"(1998) oldu.

BÜFK'ün 1962'de çıkarmaya başladığı "Dans Müzik Kültür - Folklor Doğru" adlı dergisi günümüze kadar aktarılan gelenekle yayını sürdürmüş ve folklor alanında çalışan birçok araştırmacı, yazar ve akademisyen tarafından kaynak olarak gösterilmiştir.

64. sayısında Anadolu'daki etnik kültürlerle ve dans-müzik teorisine dair araştırma, makale ve çevirilerine yer ayrılan dergi, kulübün pratik çalışmalarına yön veren önemli bir kaynaktır. Dans biriminde yaygın folklor yaklaşımlarından farklı olarak yöre ve ekip formu yerine öbek anlayışı tercih ediliyor; geleneksel danslar, sahne aksiyonunu temel alan ve sahnenin anlatım olanaklarını zorlayan bir yorumla ele alınmaya çalışılıyor.

Müzik biriminde, çalışmalar temel olarak Anadolu ve çevresindeki etnik kültürlerin müzikleri üzerine yapılıyor. Bu müziklerin birtakım yerel özelliklerini koruma ve onlara sadık kalma yanında doğaçlama ve deneyselliğe de açık bir tarz benimsenmiştir.

“Geleneksel müziklerden esinlenilerek yapılan doğaçlama ve bestelemeler bu müziklerin karakteristiklerini bozmadan, türkü formu dışına çıkabilmeyi sağlıyor. Kulübün sanatsal çalışmalarına yönelik olarak hazırlanan ve birimlerin çalışmaları dışında ortak çalışma alanı yaratan seminer ve okuma faaliyetleri kulüp üyelerinin kulüpteki üretime dair fikir edinmesini ve tartışmasını sağlayan diğer önemli başlıklardır”¹²⁴.

Tahir Alangu'nun Halk biliminin tarihçe ve yöntem sorunları ile ilgili dersleri ise bu alanda önemli katkılardır. Boğaziçi Üniversitesinde halk bilimi ile ilgili çalışmalara ön ayak olan Tahir Alangu'nun halk bilime olan ilgisi II. Dünya Savaşı sırasında Eminönü halkevine gittiği zamanlara dayanmaktadır. O dönem muhtelif komiteler bulunmaktadır. Bir de halk bilgisi haberlerini takip etmektedir. Sonra kendisi de halk bilim komitesinin bir parçası olur. O dönemde bilimsel temellere oturmayan halkevi

¹²⁴ BÜFK ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.ogrencifaaliyetleri.boun.edu.tr/folklor.htm> (20.01.2006)

alışmalarından yola çıkarak üniversitede bir bölüm kurulmasına kadar geçen süreçte bir yandan da Anadolu’yu gezer. ‘Halk Masallarının İç Yapısı ve Kahramanları’ zerine iki bölümlük bir tez ile mezun olur. Folklore Fellows Communication (FFC¹²⁵) yayınlarını takip ederek bir çalışma sistemi belirleyen Alangu, Keloğlan Masalları üzerinde araştırmalar yapmış ve çalışmalarını Meddah hikayeleri ve Karagöz gösterileri üzerinde çeşitlendirmiştir.

Gazi Üniversitesi; Etkinliklerini Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanlığı’na bağlı olarak yürüten topluluğun adı “Gazi Türk Halkbilimi Topluluğu” (GTHT)’dur¹²⁶.

Fotoğraf 30. GTHT Karagöz ve Hacivat

İnsanlığın sözlü ve somut olmayan kültürel miras başeserleri listesine Karagöz oyunlarının alınması çalışmaları kapsamında Gazi niversitesi nderliğinde 27-29 Nisan 2006 tarihleri arasında Ankara’da Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü ile UNIMA - Milletler Arası Kukla ve Gölge Oyunları Birliği Milli Merkezinin katkıları ile “Somut Olmayan Kültürel Miras: Yaşayan Karagöz” sempozyumu dzenlenmiştir¹²⁷.

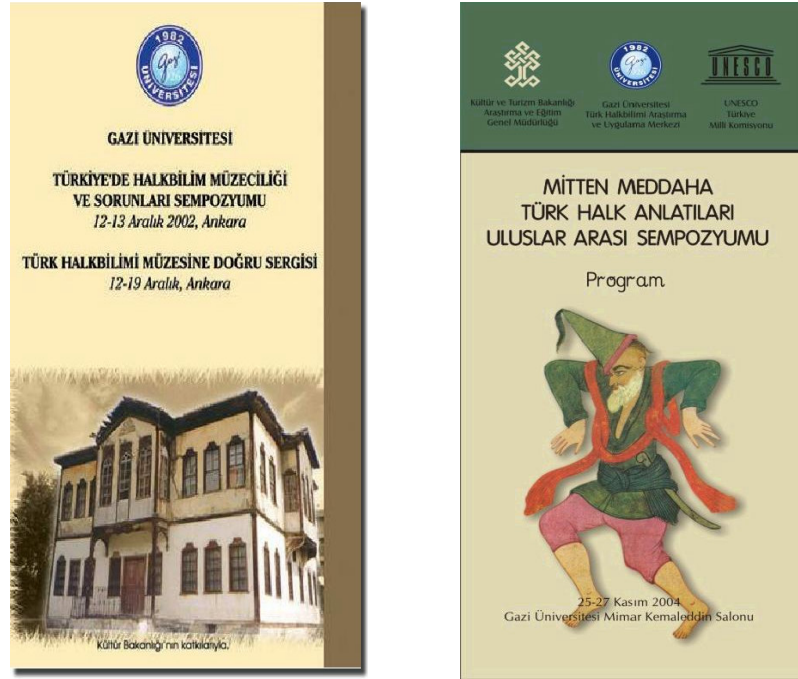
“Topluluğun alışma alanı; Türk halk bilimi disiplini içinde yer alan ve halk edebiyatı olarak adlandırılan sözlü ürünler (masal, hikaye, türkü, efsane, ninni, ağıt, koşma vb.),

¹²⁵ FFC ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.folklorefellows.fi/comm/comm.html> (20.05.2006)

¹²⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.gtht.gazi.edu.tr/yonetmelik.htm> (21.12.2005)

¹²⁷ İlgili haberler için bkz. <http://www.hurriyet.com.tr/kultursanat/4292759.asp?m=1> (21.04.2006); <http://www.gazihaber.gazi.edu.tr/cikti.php?id=277> (27.05.2006)

halk müziği, halk çalgıları, halk oyunları, halk inanç, gelenek ve görenekleri, geçiş uygulamaları (doğum, sünnet, düğün, ölüm vb.), geleneksel el sanatları, halk bilgisi (halk mimarisi, halk tıbbi, halk baytarlığı, halk meteorolojisi, halk botaniği, halk resmi vb.) gibi başlıklar altında toplanan halk kültürü ürünlerini araştırma ve uygulama çalışmalarına katkı sağlamaya yönelik derleme yapmak, konuyla ilgili süreli veya süresiz bilimsel yayım yapmak, sergi ve bilimsel toplantılar düzenlemek şeklinde belirlenmiştir”¹²⁸.

Fotoğraf 31. GTHT Sempozyum Broşürleri

Koç Üniversitesi; Koç Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi, somut olmayan kültürel miras bağlamında çalışmalar yapmaktadır. Kültür Araştırmaları Derneği işbirliğinde 14–17 Haziran 2005 tarihleri arasında düzenledikleri ‘Kimlik ve Kültür’ başlıklı sempozyumda ele aldıkları, kültürel kimlik, etnik kimlik, kimlik ve aidiyet, kimlik inşası, kimlik ve toplumsal kuruluş mitosları, kimlik tartışmaları bağlamında melezlik/diaspora/göç/sürgün, çok kültürlü toplumlarda kimlik, kimlik ve azınlık, batılının ötekisi olmak, yerel kimlik, kimlik ve popüler kimlik, somut olmayan kültür – her türlü sözlü metin ve miras- konu başlıkları ile önemli bir bilgi birikimi sunmuştur.

¹²⁸<http://www.gtht.gazi.edu.tr/sempozyumlar.htm#1.%20GENÇ%20HALKBİLİMCİLER%20SEMPOZYUMU> (21.12.2005)

Orta Doğu Teknik Üniversitesi; Türk Halkbilim Kulübü (THK) ile yaygın faaliyetleri bulunmaktadır. Düzenlenen konferans, seminer ve toplantılar ve yayınlar aracılığı ile geniş bir kitleye ulaşmaktadır. 1961 Kasımında Türk Folklor Kulübü adı altında kurulan topluluğun amacı tüzüğünde şu şekilde belirtilmiştir; “Halk kültürünün elde olan ve olagelen verilerinin ele alınması; çağdaş, bilimsel, ileriye dönük yöntemlerle çözümlenmesi, yorumlanması ve bu yolla varılan bulgu ve yapıtların topluluk içindeki öneminin özellikle belirtilerek tanıtılması ve yakın çevre olarak ODTÜ kamuoyuna, geniş çevre olarak halka iletilmesi ve sunulmasıdır.¹²⁹”

İlk yıllarında sadece halkoyunları konusunda faaliyet gösteren kulüp 1965 yılından itibaren halkbilimin tüm konularında çalışmaya başlamıştır. 1965–1966 döneminde kurulan "Gelenek ve Görenek" kolu bu konuda bir başlangıç noktasıdır. Derleme çalışmaları ile beraber topladıklarını sergilemeye de başlayan TFK aynı tarihlerde adını Türk Halkbilim Kulübü olarak değiştirmiştir. Devamlı bir gelişim içinde olan THK, dönemin halkbilim üzerinde yürütülen tartışmalarında toplumun sürekli bir değişim içinde olduğunu ve buna bağlı olarak halkbilim ürünlerinin de değiştiğini savunmuştur. Buradan yola çıkarak halkbilimin bütüncüllüğü öngörülmüştür. Altı çizilen nokta, somut olmayan kültürel miras öğelerinin devamlı değişiminin birbirinden ve nesnel koşullardan bağımsız olmadığı, dolayısıyla bu öğelerin (müzik, dans vb.) ayrı ayrı incelenmesinin verileri anlamsız birer parça haline getireceğidir. Bu anlayış üzerinden yürütülen çalışmalar, THK'nın amaçlarını daha da somutlaştırmıştır. 70'li yıllar kulübün teorik çalışmalarında önemli gelişmelere tanık olmuştur.

Kuramsal çalışmalar ağırlık kazanmış ve bu konularda faaliyet gösterecek iki yeni kol açılmıştır: Eğitim ve Araştırma Kolları. 1973 yılında Halkbilim dergisi yayınlanmaya başlanır. Böylece ilk kez geniş anlamda somut olmayan kültürel miras öğelerine ilişkin verilerin topluma ulaştırılması sağlanır. Bütün bunlara ek olarak konserler (Sazımız-Sözümüz 1–2), forumlar (Yoz Döngü ve Halk Müziğimiz, Nisan 1976) ve sergiler ile ODTÜ kamuoyuna ve halka ulaşmaya çalışır. Bu uygulamalar aracısız bir şekilde toplum ile somut olmayan kültürel miras arasında bir bağ oluşmasına katkı sağlar. Değişen koşulların somut olmayan kültürel miras öğelerini 'yokettiği' savının aksine,

¹²⁹Aktan Acar. <http://www.metu.edu.tr/home/wwwthbt/about/about.htm> (29.05.2006)

gerçekte kimi öğelerin değiştiği, kiminin anlam ve işlev değişikliğine uğradığı vurgulanır. Burada önemli olan toplumun belleğinden silinenlere hayıflanmak yerine, yeni oluşumları incelemek ve yorumlamaktır. THK ne eskiyi tümünden reddetmekte, ne de yeni anlamlara sırt çevirmektedir. Vurgulanan doğrultuda yürütülen çalışmalar, geleceğe bir şeyler iletebilmek, topluma kaynak olmak, toplumun düşünce sistemini kavramak amacını güder. Türk Halk Bilim Topluluğu adı ile faaliyet göstermeye başlayan birlik, bir araştırma-çözümleme-arşivleme ve duyurma kurumundan çok, halkoyunları öğreten, halk müziği konserleri veren bir topluluk olarak algılanmaya başlanmıştır. THBT, halkbilimin bütüncüllüğü, değişen koşulların bilimsel bir yaklaşımla değerlendirilmesi ve somut olmayan kültürel miras öğelerinin topluma ulaştırılması konusunda sahip olunan prensipler doğrultusunda faaliyetlerini sürdürür. THBT, her yıl yeni yayınlarla desteklenen kütüphanesi, Anadolu'nun hemen her köşesinden toplanan yöresel giysileri, alt birimler halinde çalışmalarını yürüten kolları, her dönem düzenlenen panel, sergi, konserleri yolu ile somut olmayan kültürel mirasın korunmasında önemli etkinliklere önyak olmaktadır.

Osmangazi Üniversitesi; Osmangazi Üniversitesi Halkbilim Araştırma ve Uygulama Merkezi (HAMER), Üniversite Senato'sunun 07.02.2001 tarih ve 5/2 nolu kararı ile kurulmuş, Yönetmeliği 10 Eylül 2002 tarih, 24872 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. 2000 – 2001 öğretim yılından itibaren çalışmalarına başlayan Merkez, kuruluşundan bu yana 27 adet etkinlik gerçekleştirilmiştir.

Fotoğraf 32. HAMER, 18 Haziran Yılsonu Gösterisi, Dilenciler

Halkbilimi (Halk sanatları, kültürü ve ürünleri) alanında araştırmalar yapan, bu alandaki kuramsal ve uygulamalı çalışmaları yürüten Osmangazi Üniversitesi Halkbilim Araştırma ve Uygulama Merkezi (HAMER) 2001 yılında kurulmuştur. Kuruluşundan başlayarak unutulmuş ve unutulmaya yüz tutmuş halkbilim değerlerinin gün ışığına çıkarılması, gelecek kuşaklara aktarılması, tanıtılması ve yaygınlaştırılması çabalarını sürdürmektedir. “Belgelikçi” anlayışla veri toplama çalışmalarına ilke olarak karşı çıkan HAMER, araştırma sonuçlarını ulusal ve uluslararası düzeyde yayınlarken, çağdaş yaklaşımlarla yorumlamayı ve çözümleyici aşamalara ulaştırmayı amaçlamaktadır.

*Fotoğraf 33. HAMER, Amerika / 2 – 15 Ekim 2002
Dallas ve Houston Türk Festivalleri¹³⁰*

“Ulusal kültürün yaşayan öğelerini ve yörede yaşamış eski kültürlerin günümüze etkilerini saptamak, sonuçlarını araştırmacıların kullanımına açık tutmak HAMER’in önemli görevlerindendir”¹³¹. Merkezde, Gösteri ve Uygulama, Araştırma ve Derleme, Belgelik ve Müzelik, Toplantı ve Organizasyon, Eğitim ve Kurslar birimleri bulunmaktadır. Bu uygulamaların tamamı somut olmayan kültürel mirasın korunması kapsamında değerlendirilir*. Yukarıda sözü edilen üniversiteleri etkinlikleri somut olmayan kültürel mirasın korunması kapsamında değerlendirildiğinde özellikle Gazi Üniversitesi ve Osmangazi Üniversitesi tarafından somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesine paralel uygulamalar olarak ön plana çıkmaktadır. Somut olmayan kültürel mirasın sadece müzik ve halk oyunları ile kısıtlı tutulmaması gerektiğinden diğer üniversitelerin kollarının etkinlik alanı açısından yetersizlikleri söz konusudur.

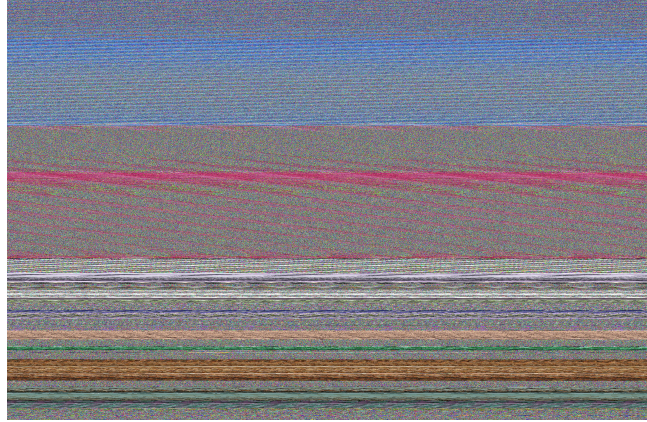
¹³⁰ HAMER etkinlikler fotoğrafları için bkz. <http://www.ogu.edu.tr/~hamer/fotograflar.htm> (18.05.2006)

¹³¹ HAMER ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.ogu.edu.tr/~hamer/tarihce.htm> (18.05.2006)

4.2.3. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Kapsamında Değerlendirilebilecek Yurtiçi Müzelerinden Örnekler

Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi, Ankara: Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi, Gazi Üniversitesi bünyesinde, 23 Eylül 2005 tarihinde açılmıştır. Yaklaşık 1.500 nesne ve 2.000 civarında ses, görüntü ve belgeye sahip müzede yüksek lisans programından halk bilimi yüksek lisans programında öğrenim gören öğrenciler dönüşümlü olarak gönüllü olarak hizmet vermektedir.

Fotoğraf 34. Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi Açılış

Fotoğraf 35. Müze Açılış Sonrası Konuşma

Bu alanda ilk deneme müzesi olma niteliği taşıyan Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesinin temelleri, Gazi Üniversitesi tarafından 4–6 Mart 2005 tarihlerinde düzenlenen ‘Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi’ sempozyumu ile

* Üniversiteler alfabetik olarak sıralanmıştır.

ERROR: undefined

OFFENDING COMMAND: CA23CF5FB95D4C86ED8B871E0A97CA8

STACK:

[illegible]